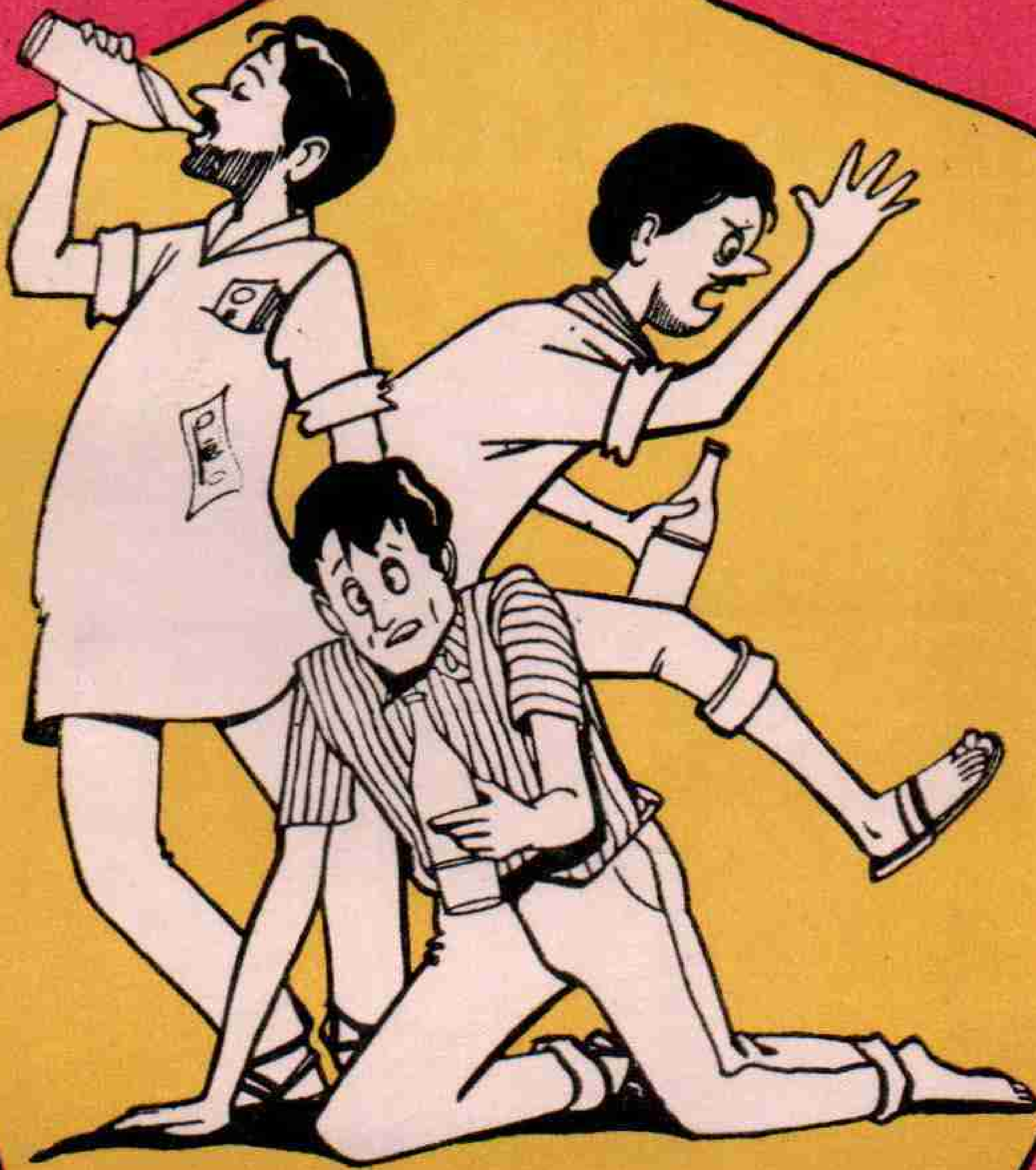
మధుసేవ

(తాగుబోతులూ జిందాబాద్ !)



కాళ్ళకూరి నారాయణరావు

Blank Page

మధుసేవ

రచన :

శ్రీ కాళ్ళకూరి నారాయణరావు

జయంతి పబ్లికేషన్స్

కారల్ మార్క్స్ రోడ్డు * విజయవాడ-520002.

2

MADHU SEVA

By

KALLAKURI NARAYANA RAO

First Edition : 1926

JAYANTI PUBLICATIONS
Vijayawada-500 002

EDITION :
January: 1993

Price :
Rs. 10-00

Printers :
SATEESH PRINTERS
Vijayawada-11.

మహాకవికి నివాళులు

శ్రీ కాళ్ళకూరి నారాయణరావుగారు కవి, పండితుడు, రచయిత, సంస్కర్త, సంఘసంస్కర్త కూడాను.

వీరు నాటకాలు, నవలలు, కథలు, ప్రహసనములు, చారిత్రక గ్రంథాలు, విమర్శనాత్మక రచనలు, వ్యాసాలు, పద్యాలు రచించి సాహిత్యాన్ని అన్ని కోణాల నుంచి దర్శింపచేశారు.

వీరి రచనలలో ప్రముఖంగా ప్రాచుర్యము పొందినవి 1. వర విక్రయం, 2. మధుసేవ, 3. చింతామణి.

వీరి రచనలు సంఘంలో జరిగే చెడును సున్నితంగా అపహాస్యం చేస్తూ, సంస్కరణ వైపు నడిపించేవిగా రూపొందాయి.

కాసుకు లోనై కన్నియను అమ్మే దురాచారాన్ని ఖండిస్తూ మహాకవి గురజాడ 'కన్యాశుల్కం'గా రూపొందించగా, మహాకవి కాళ్ళకూరి 'వర విక్రయం' అనే శీర్షికతో వరుడు ఏ విధంగా కట్నం అనే పదానికి లేని గౌరవం కల్పించుకొని ఎలా అమ్ముడుపోతున్నాడో మనకు కళ్ళకు కట్టినట్లుగా చిత్రించారు.

'మధుసేవ' కు ఎంత వ్యంగ్యాత్మకమైన పేరుపెట్టారు. మద్యపాన దాసుడైన వ్యక్తి తన వ్యసనం వలన తాను నాశనమౌతూ, తన భార్యాబిడ్డలను సైతం ఆకలి మంటలకు ఎరచేస్తూ తన కుటుంబ సర్వనాశనానికి ఎలా కారకుడవుతున్నాడో నిరూపించారు. జాతీయోద్యమ రోజుల్లో 'కల్లు మానండోయ్ బాబూ, కళ్ళు తెరవండోయ్' అంటూ

అలపించిన ఆ గొంతులే ఈ నాడు కల్లు, బ్రాందీ, విస్కీ అంటూ ఆలా పిస్తున్నాయి.

ఈ నాడు వీధి వీధినా, వాడ వాడలా బ్రాందీ, విస్కీ షాపులు, బార్‌లతో నిండిపోయిన ఈ దేశం ఈ జాతికి ఇచ్చే నాగరికతా సంస్కృతులు ఇవేనా! నైతికంగా ఎంత పతనమైంది ఈ జాతి!

ఇక 'చింతామణి' నాటకానికి వస్తే స్వార్థపరులు కొందరు ఒక వర్గపు స్త్రీలను దేవదాసీలు అంటూ పవిత్రమైన పేరుపెట్టి, వెల యాండ్రుగా మార్చి తమ కామ దాహానికి పరికరంగా ఎలా ఉపయోగించు కొన్నారో చూపించారు. యుక్త వయస్సు రాగానే వేశ్యా మాతలు మన వృత్తి అంటూ అమాయకులయిన తమ కన్నె పిల్లలను సైతం పెడదారిపట్టించి వారి పతనానికి బాట వేశారు. ఇందులో ఒక భాగమే చింతామణి. సంఘంలో ఈ వినాశకర వృత్తిని త్యజించి చింతామణి తాను సంపాదించిన ఆస్తినంతా దాన ధర్మాలు చేసి చివరకు విరాగిణిగా మారి, తన్ను తాను సంస్కరించుకొంది. ఈ సంస్కరణ ప్రధానమయిన నాటకాన్ని కొందరు ఎంత వికృతంగా, జుగుప్సాకరంగా ప్రదర్శిస్తున్నా రంటే ఆ నాటకాన్ని రూపొందించడంలో రచయితకు గల సదాశయాన్నే అపహాస్యం చేసారు. అది దారి తప్పిన మన తెలివితేటలకు నిదర్శనం. ఏది ఏమయినా మహా కవి కాళ్ళకూరి రచనలు తెలుగు నాట సాంఘిక సంస్కరణోద్యమానికి మణిదీపాలు, మార్గదర్శకాలు. తెలుగు నాటక సాహిత్యానికి జీవకర్రలు, ఆ మహనీయునికివే నివాళులు.

I-1-93 ఇట్లు,

విజయవాడ యం.పి. రావు.

అవతారిక

మన దేశమున కిప్పుడు మద్యపానము మహత్తరశత్రువై యున్నది! ఈ దుర్వ్యసనమునకు లోనైన వారీదేశమున నిప్పుడు రెండుకోట్లయిన నుండకపోరు! బ్రాంది, విస్కీలవారి యెక్కుడు వ్యయమును, కల్లుసారాల వారి తక్కువ వ్యయమును గలిపి, తలకు దినమున కెనిమిది యణాల వంతునఁజూచినను రెండుకోట్ల మీఁదను, దినమునకుఁ గోటిరూప్యములు దగ్ధమగుచున్నట్లు తేలుచున్నది. అనఁగా; సంవత్సరమునకు మూడు వందల యఱువది యైదు కోట్లన్నమాట! అనగా; మనదేశముపై దొరతనము వారికి వచ్చు నాదాయముకంటె రెండురెట్లధిక మన్నమాట! ఈ దుర్వ్యసనము హరించి, ఈ సొమ్ము మిగిలినచో మనదేశము మహైశ్వర్యముతోఁ దులఁదూఁగదా! ఇప్పటి నేరములు ఇప్పటి హత్యలు ఇప్పటి కోర్టులు ఇట్టే రూపు మాయవా! ఇంతకన్న స్వారాజ్యమిఁక నేమున్నది! కాఁబట్టి, ఈ ప్రబల శత్రువును భస్మీకరించుటకై ప్రయత్నింపవలసిన బాధ్యత ప్రతి భారతీయునియందును గలదు. ఈ రూపముగా నా బాధ్యతను నిర్వర్తించుకొను తలంపుతో నే నీ రూపకమును వ్రాసినాడను. ఫలితము భగవదధీనము !

పాత్రౌచిత్యము కొఱకును, బామరజన సుబోధము కొఱకును గావించిన భాషాసాంకర్యములనేమి, ప్రమాదములనేమి పండితులు మన్నింపఁగల రని భావించుచున్నాఁడను, గ్రంథమును గడతేఱఁజూడకయే, గ్రంథకర్త యుద్దేశమునుగూర్చి కాసింతయేని యోజింపకయె, సవరణముల నుపపాదించు సాహసికులను కలములను, కాగితములను బాడుసేయవల దని కడుంగడుఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

కాకినాడ,
1—5—26.

—కాళ్ళకూరి నారాయణరావు

**A perfect judge will read each work of wit,
with the same spirit that its author writ.**

ఇందలి పాత్రలు

1. రఘు–రఘునాథరావుగారు—కథానాయకుడు
2. విశ్వా– విశ్వాసరావు—రఘునాథరావుగారి మేనేజరు
3. శర్మ– రఘునాథరావుగారి దుష్టస్నేహితుడు
4. నిర్మ– నిర్మల—రఘునాథరావుగారి భార్య
5. కస్తూ– కస్తూరి—వేశ్య
6. చిన్న– సిపాయి చిన్నయ్య—రఘునాథరావుగారి నవుకరు
7. రంగ– రంగడు. ఒక త్రాగుబోతు
8. వెంక– వెంకటేశము—కస్తూరి తమ్ముడు
9. కాసిం– కాసింసాహేబు—కస్తూరి రహస్యవిటుడు
10. ఇన—ఇనస్పెక్టరు
11. మేజి—మేజిస్ట్రేటు
12. ప్రాసి—ప్రాసిక్యూటరు.
13. పంతు– పంతులు—రఘునాథరావుగారి వకీలు
14. నాయు–నాయుడు—కస్తూరి శర్మల బారిష్టరు.

మధు సేవ

నాంది

గౌరవ మాయువున్ సిరి సుఖంబును ద్రవ్వియు రూపడంచి, పై
వారికి హేయబుద్ధి, తమవారికి వ్యాకులమున్ ఘటించి, ని
స్సారులం జేయు దుర్వ్యసన సంతతి పాల్పడకుండ మా సభా
స్తారుల నీశ్వరుండు సతతంబును సత్కృపఁ గాచుఁగావుతన్!

ప్ర స్తా వ న

సూత్ర—(ప్రవేశించి) ఓహో! నేఁటిసభ నేత్రపర్వముగా నున్నదే?

సీ. తక్కువ తరగతి టిక్కెట్లు కొని, మీఁది
చోటుల కేగి కూర్చుండువారు
క్షణము జాగైనచోఁ జప్పటు చఱచుచుఁ
గెవ్వున నీలలు రువ్వువారు
ఇంచుకంత ప్రమాద మెందేని వాటిల్ల
గొబ్బున లేవిడీల్ గొట్టువారు
సమయాసమయముల సంగతి లేకుండ
వన్సుమో రని బిట్టు వదరువారుఁ
గాక కోవిదులును, గుణగ్రహణపరు, లు
దారమానసులును, సావధానమతులు
నైన ప్రముఖులె విచ్చేయు నట్టిభాగ్య
మబ్బినది నేఁ డి దేమి పుణ్యంబొకాని!

(పరిక్రమించి, చేతులు మోడ్చి) ఓ సభాస్తారులారా!

సీ. పసితనమందె పావనవర్తనమునందు
జాగుగ నలవాటు పడినవాఁడు

అప్రయత్నంబుగ నఖిలవిద్యలతోడఁ
గరమును బరిచితిఁ గన్నవాఁడు
బహుకృతి స్వీకార భాగ్యంబునందు స
మానులు తన కెందు లేనివాఁడు
ఎద్ది వచ్చిన మంచికే యను తత్త్వ మ
త్యంతంబు దృఢపడి నట్టివాఁడు
పాలుమాలిన యనియెడు పదము తనదు
కోశముననె లే దనిపించు కొన్నవాఁడు
బుద్ధిరాజాన్వవాయాబ్ధి పూర్ణచంద్రుఁ
డనుపమానుండు వీరభద్రాహ్వయుండు.

అమ్మహాసీయున కంకితముగా మహాకవి కాళ్ళకూరి నారాయణ రాయనిచే రచియింపఁ బడిన మధుసేవ యను మహాప్రకరణ మిప్పుడు మీ సన్నిధిని బ్రయోగించు భాగ్య మబ్బినందులకుఁ బరమానందము నొందుచుఁ బ్రమాదములను మన్నింపఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను. (తెర వంకఁ జూచి) ప్రియురాలా! ఏమి....తడవు? ఏ మంటివి?—"మీ యనుజ్ఞయె తడ"వనియా?– అట్లయిన, సభామంటపమునకు సమ్మోహన మంత్రముగా ముందు నీవు కొంచెము పాడుము.

తెరలో—

చ. వనజభవాండమెల్ల గెలువం బయనం బగు పుష్పసాయకుం
దనుప వసంతుఁ డాసవయుతంబుగ నిల్పిన పానపాత్రలో
యన నలవిచ్చినట్టి కుసుమావళు లాసవపూరితంబు లై
కనులకు విందొనర్చు నధికంబుగ ని మ్మధువాసరంబులన్.

సూత్ర:— సెబాసు! చక్కఁగాఁ బాడితివి! ఇదిగో నేను వచ్చి, సభ్యులకు నీ సంగీతామృత మైకము తగ్గకమున్నె రఘునాథరాయ పాత్రను బ్రవేశ పెట్టెద. (నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రస్తావన.

ప్రథమాంకము

ప్రవేశము: రఘునాథరావుగారి మేడమీఁది కచేరిచావడి

ప్రవేశము:- రఘునాథరావుగారు పడక కుర్చీలోఁ గూర్చుండి పత్రిక చదువుకొనుచు,

రఘు:- (చదువు నిలిపి, యొక్కనిట్టూర్పు పుచ్చి) మొత్తముమీఁదఁ బరిస్థితులన్నియు బహుభయంకరములుగా నున్నవి!

చ. కఱవొకవంక! జాతి మతకక్షలొకానొకవంక! హత్యలున్
మరణము లొక్కవంక! దయమాలిన ధర్మవిరుద్ధ చర్యలున్
జెఱలొకవంక! నోటికిని చేతికిఁ గట్టడు లొక్కవంక! ఈ
తెలుఁగున దేశ మెల్ల నతిదీనదశావశ మయ్యె నే మనన్!

చ. తలకని స్వేచ్ఛతోఁ, బటువు తప్పి యెఱుంగని పౌరుషంబుతో,
నెలకొను శాంతితో, దిశను నిండిన కీరితితో, సమిష్టితోఁ
దొలఁగని భోగభాగ్యములతోఁ దులదూఁగిన దేశ మిప్పు డి
ట్టులు తలక్రిందులై, కుడిచెడు స్థితిలేని విపత్పరంపరల్!

(క్షణ మూరకుండి) మన దేశమున కెన్నఁడైన మరల మంచి యోగము పట్టునా!...ఎక్కడి యోగము...ఎక్కడి లోకము!

సీ. కొంపలు తెగనమ్మి కోర్టుల, రైళ్ళఁ, గా
ఫీ హొటేళ్ళ, వకీళ్ళఁ బెంచువారు
పండిన సరకెల్లఁ బరదేశముల కంపి
కఱవున కిర వేలుపఱుచువారు
మూడుప్రొద్దుల ముష్టి మూన్సిపల్ మెంబరు
పదవిలోఁ గనులు కన్పడనికారు
ఆస్తి భార్యలపేర అప్పులు తమపేరఁ
బెంచి, ఐ. పీ, లను బెట్టువారు

బట్టకొలకుఁ, జుట్టకొలకు, బ్రాందికొలకు
సిరులు పరదేశములపాలు సేయువారుఁ
బూరిగా నెల్లెడల వట్టిపోవుదనుక
దేశమునకీ యరిష్టము తీఱఁబోదు!

(ఉలికిపడి) ఏమిచెపుమా యా గోల! (అని లేచి గవాక్షముగుండ వీధివంకఁ జూచి) ఎవనినో తప్ప త్రాగిన దౌర్భాగ్యుని దండభటులు, చచ్చిన గేదెదూడనుబలెఁ జరచర నీడ్చుకొని పోవుచుండ సోమరులు కొందరు చోద్యముగ్రిందఁ జూచుచు వానిని వెంబడించినారు! సిగముడి వీడ, సింగారించిన పుట్ట మూడ, ఒడ్డునఁ బడ్డ చేఁపవలె, ఓడ దిగిన నావి కునివలె, తేపతేపకుఁ దెయితక్కలాడుచు, అనువు తప్పిన యవయవము లతో, అలుకుపాఁత లైన యుడుపులతో; పెంట లూడ్చిన తలతో, పెచ్చు లూడిన యొడలితో మద్యపానమువల్ల నీమందభాగ్యుఁ డేమి యానంద మనుభవించు చున్నాఁడో!

చ. జలములు గ్రోలి కుంజరము సత్త్వసమృద్ధి మెలంగ నేర్చు, నా
జలములె త్రావి సింహ మతిశౌర్యబలప్రతిభాస్థితి న్మదా
వళ ఘన కుంభయుగ్మమును బ్రద్దలు సేయును; వీని నాత్మలోఁ
దలఁపక, మానవుండు సురఁ ద్రావఁగఁ గోరు నిదేమి వెఱ్ఱియో!

చిన్నయ:- (ప్రవేశించి) బాబూ! రంగఁ డీపూట కొంచెం దమ్ముసీళ్ళు బిద్దకించి, పెళ్ళాన్ని కొట్టబోతే, ఆ దెబ్బ, అడ్డఁవెళ్ళిన అత్త గారికి తగిలిందంటండి, అందుకోసము పోలీసువా రాయెద వను టేశను కిడ్చుకుపోతున్నారంటండి. యేల్నివారితో ఈ సంగతి చెప్పమని ఆడిపెళ్లాఁ వొచ్చి ఆగోరిస్తోందండి.

రఘు :- ఏమీ, యిప్పుడు పోలీసువారిచే నీడ్చుకొని పోఁబడుచున్న వాఁడు రంగఁడా! ఇటువంటి విషయములో మా నవుకర్లకు మేము సాయపడువారము కా మని చెప్పుము!

చిన్న :- చిత్తం బాబూ! చిత్తం. ఇదే మా పటాలంలో అయితే యీపాటికి చీకటికొట్లో యేశా రన్నమాటే. తెల్లోడు తాను తాగడఁవేకాని, యెదటివాడు తాగడాని కెన్నడూ వొప్పకోడు.

రఘు...సరే, నీసోదె చాలుఁగాని, వీలుగా నున్నయెడల నొకసారి పయికి రమ్మన్నా నని విశ్వాసరావుగారితోఁ జెప్పి, క్రొత్తగుఱ్ఱమునకు జీనుగట్టి కొని తెమ్మని గుఱ్ఱపువానికి వర్తమానమంపుము.

చిన్న...చిత్తం బాబూ! చిత్తం (అని నిష్క్రమించును.)

విశ్వా....(ప్రవేశించును)

రఘు...మామగారూ! రంగని సంగతి విన్నారా?

విశ్వా....విన్నాను బాబూ! విన్నాను.

రఘు...తోడనే వీనిని కొలువునుండి తొలఁగించుట మంచిది కాదా?

విశ్వా....మంచిదే కాని, యొకసారి మందలించి చూతము.

రఘు...ఏమి వెఱ్ఱి! గుగ్గిళ్ళు పెట్టిన గూనివంపు తీఱునా?

ఆ. దూదిబుంగ నరుఁడు, దుర్వ్యసనంబులు
నివుఱు లేని చింత నిప్పు రవలు
స్పర్శమునకు దాకి సంఘటిల్లిన నంతు
చూడకుండ పీడనాడు టేడ!

ఆపయిని...

గీ. అంటురోగంబులకును, దుర్వ్యసనములకు
లేదు పరికింప భేదము లేశమేని;
దరికి రానిత్తు మేని, తథ్యముగ ప్లేగు
పోలిక, క్షణంబులోఁ జుట్టుముట్టి తీఱు!

విశ్వా....నిజమే నిజమే. కావుననే, దుర్వ్యసనములకును మనకును దూర మెంతయున్న నంతమంచి దని పెద్దలు చెప్పుదురు. తమ సెలవు ప్రకార మీరంగని తత్ క్షణమే తొలఁగించెదను.

రఘు...(నవ్వుచు) సరి కాని, మామగారు! సాహసించి యడుగు చున్నాను. మీ కేమియు దుర్వ్యసనములు లేవు కద?

విశ్వా...ఈశ్వరానుగ్రహమువల్ల నింతవఱకు లేవు!

రఘు...ఆఁ! మామగా రిప్పుడు నా చేతిలో మత్స్యము గాలమునఁ జిక్కినట్లు చిక్కినారు! మీకు నస్యవ్యసనము లేదా?

సీ. నస్యంబు దృష్టిని నాశంబు గావించు
పొగచుట్ట పెదవుల పొలుపుఁ జెఱచు
బీడీలు జిహ్వా క్రియ మాచరించును
సిగరెట్టు గుండెను శిథిలపఱచు
మద్దతు బుద్ధికి మాంద్యంబు కలిగించు
గంజాయి పిచ్చిని గలుగఁజేయు
కాఫీ నరంబుల కాపత్తుఁ గలిగించు
టీ పైత్యవృద్ధి ఘటిల్లఁ జేయు
మాదుము వివేక మెల్లను మంటఁ గలుపు
భంగు జ్ఞాపకశక్తిని భంగపఱచు
అభిని రక్తమాంసంబుల నార్చివేయుఁ
గాంచ' దుర్వ్యసనంబులు కావె యివ్వి?

విశ్వా....నస్య మంతకూడదని దని నా కెన్నఁడుఁ దోఁచ లేదు.

రఘు....ఆలాగుననా! అట్లయిన నాలకింపుడు....

సీ. ఎంతటివానిచే నేమియు బిడియంబు
వెడలించి, చేయి చాపించి తీఱు!

విశ్వా...ఆ మాట నిజమే. వెలమదొరగారు కూడ పొడుము ముష్టికి
వెనుక తీయరు!

రఘు...తఱచుగా నేదనో దాఁకొని వెట్టి యె
త్తించి తైతక్క లాడించి తీఱు!

విశ్వా...ఏదనో కాదు, ఎదుటను నుండియే కంటి కగపడదు!

రఘు...ముందుగాఁ దన్నెత్తి మూర్కొనకున్నఁ, జే
యఁగఁబూను పని కడ్డు తగిలి తీఱు!

విశ్వా...సందియ మేమి, భోజనసమయమునఁగూడ పొడుము పీల్చినఁ
గాని కథ నడువనివారు కావలసినంతమంది!

రఘు....ముక్కును ముఱుగు తూముగఁ జేసి, దేవుని
తిన్నెపైనైన చీదించి తీఱు!

విశ్వా...దేవుని తిన్నె మీఁదనే కాదు-దేవునితలపై గూడ నాయూ

టతో నప్పుడప్పు డభిషేకము జరుగుచునే యుండును!

రఘు...ఊటమరకలతో మేని యుడుపులెల్ల
చించి-చాకలిచేత దిట్టించి తీఱు!

విశ్వా...చాకలి చేతనేగాదు—వాకిలి యూడ్చు దాసీదానిచేఁగూడ చావుతిట్లు తినవలసినదే!

రఘు...పలుపలుకు లేల-వెలయాలుపగిది—నెత్తి
నెక్కి, కట్టు కుండల చేతి కిచ్చితీఱు!

విశ్వా...నిజమే బాబూ! -నిజమే! ఇదిగో-నా పొడుము బుఱ్ఱ నిప్పుడే పప్పుక్రింద కొట్టెద! (అని యట్లు చేయును).

రఘు...సెబాసు! నాజన్మ మిపుడు చరితార్థమైనది! ఏమా?
ఏటవాలుగఁ బాఱెడి యేటినుండి
వ్రణమువలె సల్పు తలమించు బుణమునుండి
నాటుకొనినట్టి దుర్వ్యసనముల నుండి.
యొకనిఁ గాపాడినను జన్మ మొప్పు నంద్రడు.

చిన్న...(ప్రవేశించి) బాబూ, గుఱ్ఱఁ వొచ్చిం దండి.

రఘు....మామగారు!నే నొకసారి మన తోట వఱకుఁ బోయి వచ్చెద. ఈపూట వచ్చిన యుత్తరము లివిగో, యిచ్చట నున్నవి (అని బల్లమీఁది యుత్తరములు చూపి, బట్టలు వేసికొని చిన్నయ్యతో నిష్క్రమించును.)

విశ్వా...(ఉత్తరములం దీసికొనుచు) అవురా! అబ్బాయిగారి యోగ్యత! ప్రభువు లందఱు నిట్టి వారైనచోఁ బ్రజల భాగ్యమెట్లుండెడిదో గదా!

సీ. కోళ్ళతో, గొఱ్ఱెపొటేళ్ళతో, సీమ కుం
దేళ్ళతోఁ గొలువులు తీఱువారు!
వేలును లక్షలు వెచ్చించి, కుక్కలఁ
గొని మూతి నాకించుకొనెడివారు!
ఇంటి దాసీలకు బంటులై, భార్యల
మోము లన్న మొగాలు ముడుచువారు!

పాడు వేసాలకై బ్రాంది సీసాలకై
యేస్టేట్లనే విక్రయించువారు!

నై, జమీందారు లెందఱో నైజకీర్తి
గంగలోఁ గల్పుచున్న యిక్కాలమందు—
భాగ్యవశమునఁ గాక, యిప్పగిది పరమ
పావనుండైన ప్రభువు సంప్రాప్త మగునె!

చిన్న...(వడిగాఁ బ్రవేశించి) అయ్యా! అయ్యా!- రండి!-రండి!-రండి!
పాడుగుఱ్ఱం బెదరి బాబుగార్ని పడదోసిం దంట!

విశ్వా...(ఉలికిపడి) అరెరే! యెంతపని జరిగినది! అబ్బాయిగారి
కేమియు దెబ్బ తగుల లేదు గద?

చిన్న...అమ్మయ్యో! అంతగుఱ్ఱం మీదనుంచి పడితే దెబ్బే తగల్దా?
తల పగిలిం దంట, తరువేసి ఆసుపత్రికి తీసుకు పోతున్నారంట!
పోలీసువారు జామీను తీసుకపొమ్మంటే, ఆసఁవయానికి రంగ
డెల్లాగో అదారి నొస్తున్నాదంట, పాపం. బాబుగార్ని వాడే
పట్టి లేవనెత్తాదంట!

విశ్వా...(ఆందోళనముతో! అన్నన్నా! యెంత ప్రమాద మెంత
ప్రమాదము! దైవమా! నీ వింత దారుణమున కొడిగట్టితివేమి!

ఆ. సకలసుగుణరాశి, శాంతి, పయోరాశి
వినయ భరతుఁ, దతివివేకకలితుఁ;
డట్టివాని కిట్టి యాపద కలిగింప
బుద్ధి యెట్లు నీకుఁబుట్టె నయ్య!

(అనుచు సత్వరముగా నిష్క్రమించుచు.)

(ఇది ప్రథమాంకము.)

ద్వితీయాంకము

మొదటి రంగము

ప్రదేశము : రాజవీథి.

రంగడు....(గొడుగు చేతఁ బట్టుకొని ప్రవేశించి)

పాట

(1) సారా కల్లూ సల్లగ వుంటే - రొక్కం డబ్బులు రొంటిని వుంటే
లోకుల్తో నా కేవి పని!, యీ లోకంతో నా కేఁవి పని!

(2) కాలవ లన్నీ కల్లే అయితే – సఁవుద్ర వంతా సారా అయితే
కలువొస్తే నా కేఁవి బయం! కాటకఁ వొస్తే యేఁవి బయం!

(3) సారా సీసా సంక నుండగా, సేతను గుప్పెడు సీకు లుండగా
హాయిగ పేణం పోవాలి, అప్పుడు సొర్గం రావాలి!

సందేయఁ వేఁవి? సారా తాగినాడో సరసుడు; కల్లు తాగి నోడే ఘనుడు. కాదన్నవాడు నా కాలిగోరు మీదనుంచి బలాదూరు! అయితే, వోటిమాత్తరం నిజం : తాగేవాళ్ళ అదురుష్టంవంతా తాటిసారాతోటే పోయింది. అందులోనూ సిగురుసారా పోవడం, సిరి పోవడఁవే! ఆ మాఁవిడిసిగురు రంగూ— ఆ సకల సంపెంగ వోసనా, ఆ అగ్గినిప్పు నిషా, వో! వో! గ్యాపకఁ వొస్తే, వొళ్ళు గరిపొడుస్తుంది! పాడు రమ్ము, ఈ రమ్మొచ్చి, రొమ్ములు తినేస్తోంది! అయిదు బుడ్లు తాగినా, అగ్గిపుల్ల మంటలాగ, అంతలో సెల్లు! సాట్లోళ్ళు తాళ్ళకు నెంబర్లెయ్యడఁ వొచ్చాక, కల్లుకూడా కంగాళీ అయిపోయింది. కల్లు తాగితే మునుపు, కవిలాసంలో వున్నట్టుండేది! ఇప్పుడు కల్లు తాగితే కళ్ళు తిరగటం, వొళ్ళుపెరగడం, పళ్ళు విరగడం తప్ప, పై నేమీ లేదు! కల్లు సఁవుద్రం యెక్కడుందో కనపర్చిందాకా, బేపనోళ్ళను పట్టుకొని, బేపు ల్నాకేలాగు తన్నే బేసుగ్గా వుండేది! (పరిక్రమించి) నేను రంగఁ పెళ్ళి, ముడుపులమ్మ తీర్తానికి మూడేళ్ళు. ఈ మూడేళ్ళల్లోనూ ఊరంతా ముక్కలూ, సెక్కలూ అయింది. బ్రాంది షాపులు పలచబడ్డాయి, సారాకొట్లు సగఁవైనాయి

కల్లు దుకాణాలు కనబడకుండానే పోయాయి! కాఫీ హోటేళ్ళు మాత్తరం కావాల్సినన్ని లేచాయి! కాని కల్లు కావలిస్తే కాసీ యెల్లిన ట్టెల్లాలి! ఈ దుకాణాలు దూరంగా తరివేసినోణ్ణి, పడదీసి తన్నినా పాపంలేదు! వోయి రంగ! వోయిరంగా! నా సేతినిండా డబ్బేవుంటే, కాసీ రామేశ్వరాల్దాకా కల్లు సలివేందర్లు పెట్టించక పోయ్యానా! డబ్బున్నా వోళ్ళ కొక్కళ్ళకి తల్లో వూకన్నమాట లేదు. (ముందునకుఁ జూచి) అడుగో సిపాయి సిన్నయ్యతాత! (పరిక్రమించి) ఏం సిన్నయ్యతాతా! యెల్లా వున్నావు?

చిన్న....(ప్రవేశించి) అదిగో, రంగ డెప్పుడో రంగన్నుంచి దిగాడే?

రంగ....మొన్నటి వోడలో వొచ్చాను తాతా!

చిన్న....ఎన్నాళ్ళ కొచ్చావు! ఏఁవిటి రంగఁ విసేషాలు?

రంగ....అబ్బో! రంగం సంగతి సెప్పడానికి నాతరఁవా, నా యబ్బ తరఁవా! ఎవణ్ణిసూసినా, సేతినిండా డబ్బు, కడుపునిండా సారా! పెతియీదిని బ్రాంది షాపు, సందుసందుకూ సారాకొట్టు! బ్రాంది సారాలు తాగితే బర్మావోడే తాగాలి; అయితే, రమ్ము సారా వొచ్చాక, రంగాన్ని కూడా షోకు తగ్గిందఁట.

చిన్న...మేఁ వెళ్ళిన్నాటికి ర మ్మింకా రాలేదు.

రంగ...ఏఁవిటీ! అయితే నువ్వు రంగం సూశా వన్నమాటే!

చిన్న...వొక్క రంగఁవేనా?, రంగం, మోరీను, టోకీ, సింగపూరు, మాండలే, వొకటేఁవిటి, ఆ టాపంతా సుట్టబెట్టాం. అసలు ఆవా రాజును పట్టుకున్న దెవరు? మేఁవు కాదూ? అప్పుడేగా ఆకాశా న్నుంచి సుక్కలు రాలాయి! మా పటాలఁ వెళ్ళకపోతే మాండ లీకోట దొరికేదా! ఆ రాజు సింహాసనాన్ని అరు వొందల వజ్జిరా లున్నాయి! కోటలో యెటు తిరిగినా కోడి గుడ్డంతేసి రత్తనాలు కాళ్ళకు తగలేవి!

రంగ...రత్తనాలేనా! రమ్ముసారా యేఁమైనా వుండేదా?

చిన్న...రమ్మింకా రాలేదన్నగా? ఇట్టఁ వొచ్చినంత యిప్పసారా, పట్ట సారా దొరికాయి.

రంగ...అయితే నువ్వు సేనాసారాలు సూశా వన్నమాట!

చిన్న...సూశాను గానీ, 'పాఁవుమంతరం నేర్చుకున్నాక, పత్తిరిసేవ మొదలెట్టి, కల్లు సారాలు కంట సూట్టం మానేశాను.

రంగ....సరేగానీ బాబుగా రెల్లా వున్నారు?

చిన్న....బాబుగారు బంగారంఁలా గున్నాడు. అన్నట్టు సెప్పలేదు! బాబుగారు పడ్డప్పుడు నువ్వుసేసిన సేపకు, బగుమతి యివ్వడానికి పిలవమంటే, నువ్వు రంగఁ వెళ్ళినట్లు నేనే సెప్పాను. అప్పట్లో నువ్వుంటే అడిగిన యీనాఁ విచ్చేవారు. నిజంగా బాబుగారప్పుడు నీమూలాన్ని బతికారు!

రంగ...తప్పు తప్పు. నామూలాన్ని కాదు, సఁవయానికి నా చేతులో వున్న సారా సుక్క మూలాన్ని బతికారు! ఆ పడ్డపాటుకే ఆ సుక్క పడకపోతే, ఆపాట్న గుటుక్కు మనవలసిందే!

చిన్న...అయితే బాబు!, అయ్యగా ర్నికాడికి తెచ్చింది నీ సేతి బోణీ యేనా!

రంగ...అదేం టదేంటి? ఏకాడికి తెచ్చిందేంటి?

చిన్న...ఏకాడికా, (మెల్లగా) తాగినోడంటే తరిఁవేశేకాణ్ణుంచి తాగు మోతుల్ని సూట్టూ కూకుండబెట్టుకుని, తప్పతాగేకాడికి! కాఁవోసినంత సొమ్ముతో కలకల్లాడేకాణ్ణుంచి, అరవయ్యేల్దాకా అప్పుసేసే కాడికి! ఈపాలి తెలిసిందా?

రంగ...(ఆశ్చర్యంతో) నిజంగానే?

చిన్న....అమ్మతోడు! ఆమారాజుమీద నే నబద్ధఁ వాడతానా!

రంగ...అవు నవును! అందు కాచ్చేరిఁ వేవుంది! నామట్టుకు నా కెలా తగుకుందో తెల్సునా? మాబాబుదినానికి, మాసొతాని జియ్యాన్న సచ్చినోడు కానికాని పుచ్చుకొని కాస్తకాస్త సేతులో పోశాడు! ఆ కాని దబ్బు నీళ్ళతోనూ,కాఁవారపు జీడిలాగు పట్టుకుంది. అయితే, బాబుగారికి కార్జఁవయిందా?

చిన్న...కాఁవోసినంత బలవంతంమీద నియడు కార్జమాత్తరం జరిగింది.

అయెనక, అమ్మగార్నారు పంపాలేదు, యీరు తీసుకొని రాలేదు. అయితే, రంగాన్నుంచి అప్పుడే వొశ్చాశావేం?

రంగ...అబ్బో ఆ గొడవ సేనావుంది. వోబర్మావోడికీ, నాకూ సారా కొట్టులో జగడం పెరిగి శాకుతో పొడిసాను. అందుచేత పోలీ సోళ్ళ కందకుండా అమాంతంగా సక్కా రావలసొచ్చింది.

చిన్న...అల్లాగయితే నీ సేతితొంద రింకా అణగలే దన్నమాటే! ఏం తెచ్చావు రంగాన్నుంచి?

రంగ...రంగాన్ని గడిచిం దంతా రమ్ముసిళ్ళకే పోయింది. వో పెట్టీ, పట్టురువాలూ, ఈ గొడుగూ, పదిరూపాయలు రొక్కం మాత్తరం తెచ్చాను. పదిరూపాయలూ వచ్చిన్నాడే పయిస లయ్యాయి. మొన్న పెట్టమ్మాను, నిన్న రువాలమ్మాను, యీపూట ఈగొడు గట్టుకు బయదెల్లాను.

చిన్న....సరే, సరే, అడుగో సెర్మగా డొస్తున్నాడు! ఆడికంట పడితే యేదో పని సెప్పకమానడు. ఆన కింటి కొస్తాను పద.

రంగ...సెరమగా డెవడు?

చిన్న....బాబు గారికి దాపరించిన బాటిల్ మేష్టర్లలో వొకడు! తక్కాన మాటలు తరువాత సెబుతాలే!

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

రెండవ రంగము

ప్రదేశము....రఘునాథరావుగారి మేడమీది గది.

ప్రవేశము...బ్రాందిసీసాలును, గ్లాసులును గల బల్లకుఁ జేరియొకవైపున గూర్చుండి....రఘునాథరావుగారు, శర్మ.

రఘు...సరికాని, యొక సందేహము...

చ. మనసు లటాలున న్మెరపు మాదిరి దీప్తి వహించు; బుద్ధి య
య్యినకిరణంబులం గమల పెట్టులో యట్లె వికాస మొందుఁ జ
య్యన నిఖిలాంగకంబులును యంత్రమునం ఘటియించినట్లు క్రా
లును, మధుసేవ యేటి కిలలోను నిషేధ మొనర్చిరో బుధుల్!

శర్మ...ఈడౌటు (Doubt)నే నిట్టే క్లియరాఫ్(Clear off) చేసెదను గాని, ఇంకొకగ్లాసు కానిండు.

రఘు...(నవ్వి) దానిడౌట్ దానిచేతనే కాని తీఱదు కావలయును!

ఇద్దఱు...(బ్రాందితో గ్లాసులు నింపి, పానము చేయుదురు)

రఘు....దీనితో నీ వెన్నిగ్లాసులు ?

శర్మ....ఎన్నియో యెక్కడ?, అన్నియుఁ గలిసి యైదేగా! మీరో?

రఘు...నేను మూడే కాని, నా కప్పుడే ముచ్చెమటలు పట్టుచున్నవి! ఏమి చిత్రమో కాని, యెన్నిగ్లాసులు పడినను నీ వేమియుఁ జలింపనే చలింపవోయి!

శర్మ....అదిగో అదియే మనయొద్ద నున్న యతిశయము.

ఉ. త్రాగుట గొప్పకాదు, పదిద్రాములు ద్రాగిన మూలమూలలన్
దాఁగక, డీలువోక, వస త్రాగిన పిట్టవిధాన వెఱ్ఱిగా
వాఁగక, యొద్దకుం జనిన వాసన గొట్టఁగ నీక, వీధులన్
దోఁగక; పెంటకుప్పలను దోరక యొప్పుటె గొప్ప నా దగున్.

రఘు...సరే కాని, నా సందేహము తీర్చినావు కావు.

శర్మ...బాబూ! మన పెద్దల తెలివితేటలు మనకుఁ బూర్తిగాఁ దెలిసిన తరువాతఁ గూడ మన కీ సందేహ మెందులకు?

చ. దినకరుఁ డంబరస్థలిని దేరిపయిం జను నన్నవారు; భ
వ్యనరుహజాంధవాసుల నవారిగ సర్పము మ్రింగు నన్నవా;
రనువుగ సప్తవార్ధులకు హద్దులు చెప్పినవారు మద్య మం
టిన దురితం బటంచుఁ బ్రకటించుటలో విపరీత మున్నదే!

రఘు...నాన్సెన్సు (Nonsense). నా కామాట నచ్చలేదు.

ఉ. మానమునందు, శాస్త్రపరిమాణమునందు, వివేకమందు, వి
జ్ఞానమునందు, నాగరిక సంపదయందుఁ, గళారహస్య సం
ధానమునం దశేష వసుధాస్థలికి న్మనదేశమే గురు
స్థాన మటంచుఁ దేలె! సురసంగతియే మనవా రెఱుంగ రే?

శర్మ...అట్లయిన నొకటి కావలెను. అట్టిభయమే పెట్టకపోయినచో, నందఱు నదే మరగి, మనవంటివారి కందకుండఁ జేయుదు రని యట్లు నిషేధించియుందురు. అయినను, మనవారేమన్న నేమి, అనుభవజ్ఞులైన యింగిలీషువారన్నమాట యిది.

* హీ మస్టుడ్రింకు విస్కీ ఆఫ్ దీ స్ట్రాంగెస్టు కైండు
టూ స్టెడీ హీజ్ నర్వ్ అండు స్ట్రెంగ్తెన్ హిజ్ మైండు.

రఘు...సరె కాని, ఆదిలో నీ కీ యంటురోగ మెట్లు సంప్రాప్తమైనది?

శర్మ—అబ్బో!, ఆ గ్రంథము, అరేబియన్ నైట్సంత యున్నది. మఱియొకగ్లాసు వేసికొని పనవి చేసెదను. (అని యట్లుచేసి) నేను స్కూలులోఁ జదువుకొనుచుండగా, మా టీచరుగా రొకసారి మాచేత నొక నాటక మాడించినారు. అంతట, నాదృష్టి చదువుమీఁదినుండి, సరాసరి నాటకములమీదికి నడిచినది. ఆపాటున మాయూరునందలి ఆంధ్రయువజన సంతోష సంగీత సరస్వతీ హిందూనాటక సమాజ సంఘ సభలోఁ జేరినాను. నాటకసంఘముయొక్క నామమునకుఁ గాఁబోలు నవ్వుచున్నారు! ఇప్పటిపేరు లింకను నమడగొయ్యి, గత్తర బిత్తర, కొకి బికి కొల్లేటి చేంద్రాడులుగా!

* He must drink Whisky of the strongest kind
To steady his nerve and strengthen his mind.

రఘు...కాదన్నవా రెవరు?, నీకథ కానిమ్ము. అందుఁ జేరినావు.

శర్మ....చేరఁగానే, సంఘమువారు నా సరదా చూచి, నూనూగు మీసము నున్నఁగాగొరిగించి, చిన్న చిన్న స్త్రీ వేషములు వేయించుటకు మొదలు పెట్టినారు. కాని—యేమిలాభము ? గంపెడు సిగ్గు! పెండ్లికూతురివలె రంగ-స్థలమున కరిగి, పేడకుప్పవలెఁ జతికిలఁ దడెడివాఁడను! సభ్యులవంకఁగన్నెత్తి చూచితినా, చలి జ్వరము వచ్చినంత వడంకు! మా మేనేజరు మంచి బాటిల్ మాష్టరు! ఆ దినములలో నే నాయనదిన చర్యలను గూర్చి యల్లిన పద్యము చదువనా?—

సీ. మార్నింగు (Morning) కాఁగానె మంచము లీవింగు (Leaving)
మొగము వాషింగు (Washing) చక్కఁగ సిటింగు (Sitting)
కార్కు (Cork) రిమూవింగు (Removing) గ్లాసులు ఫిల్లింగు (Filling)
గడగడ డ్రింకింగు (Drinking) గ్రంబులింగు (Grumbling)
భార్యతో ఫైటింగు (Fighting) బయటికి మార్చింగు (Marching)
క్లబ్బును రీచింగు (Reaching) గాంబులింగు (Gambling)
విత్తము లూసింగు (Losing) చిత్తము రేవింగు (Raving)
వెంటనే డ్రింకింగు (Drinking) వేవరింగు (Wavering)
మరల మరల రిపీటింగు (Repeating) మట్టరింగు (Muttering)
బసకు స్టార్టింగు (Starting) జేబులు ప్లండరింగు (Plundering)
దారిపొడుగున డాన్సింగు (Dancing) థండరింగు (Thundering)
సారెసారెకు రోలింగు (Rolling) స్లంబరింగు (Slumbering)

రఘు....(పకపక నవ్వి) ఓరీ నీపద్యము కాల! ప్రాణములు తీసినావు?

శర్మ....ప్రతిరోగమునకు బ్రాందిచుక్క పరమౌషథ మన యాయన సిద్ధాంతము. ఆసిద్ధాంతము ననుసరించి యొకనాఁ డాయన నా రోగమున కొక యవున్సు బ్రాందిని త్రాగించెను. ఆ పూఁట నా యాట నిప్పు త్రొక్కినకోతిని నీవా నేనా యనునట్లు నడచినది!

అందువల్ల, నాఁడు మొదలు నా కది మందైనది. ఆయన చుక్క హెచ్చినకొలది నాచుఱుకుదనము హెచ్చినది. నాచురుకుదనము హెచ్చిన కొలఁది యాయనచుక్కయు హెచ్చినది. అనా డావిధముగా నాయన పెట్టిన బిచ్చ మవిచ్ఛిన్నముగ నేఁటికిని సాగుచున్నది! నాకథ యిది. దయచేసి, మీ కథ కూడఁ దెలిపితిరావిని యానందించెదను. మీ రుపక్రమించులోపలనొకసారి మరల నోరు తడుపు కొనెద. (అని మరల నొకగ్లాసు త్రాగును.)

రఘు...నాకథ నాకే వింతగాఁ దోచునంత విచిత్రమైనది! మొన్న మొన్నటివఱకును, మద్యపానమును నాకంటె నిరసించువారు మనయిండియాలో లేరు! అట్టి స్థితిలో, నొకనాఁడు నేనొకక్రొత్త గుఱ్ఱమునెక్కి షికారుపోవుటయు నొకచోట నది బెదరి బెగ్గోలు పడుటయు నేను దత్తరిల్లి తలక్రిందగుటయు, తల పగులుటయుఁ దటస్థించినది. అపూటనే, త్రాగినందులకై నాచే గొలువునుండితొలగింపఁబడి, దైవయోగమున, నాసమయమున నాచేరువకు వచ్చియున్న నాపరిచారకు డొకఁడు నాపాటు చూచి, చప్పునఁదనకడనున్న సారాయి యింత నోటఁబోసెను! అమ్మగతలోఁ గిమ్మనకుండ నాచుక్కలు మ్రింగితిని! అప్పుడెఱిఁగిన దంతవఱకే. మఱునాడు మధ్యాహ్నమునకు మరలఁ దెలివి వచ్చినది. కాని, తాళవశముకాని తలపోటు! డాక్టరు నాబాధ చూచి, గ్లాసుతో నింత యరఖు తెచ్చి పోసెను. దానిచే మరల మైమఱచి నిద్రించితిని. కాని మెలకువ రాఁగానే తలపోటు మరల దాపుర మైనది! మరల డాక్టరు మందు తెచ్చి పోసెను. ఈ విధముగాఁ దెలివి వెంబడినె తలపోటు...తలపోటు వెంబడినె డాక్టరు గారి పరమౌషధము!

శర్మ....సరే, సంగతి బోధపడినది. అపరమౌషధము బ్రాండి!

రఘు....యూ ఆర్ రైట్! (Yor are riht) కానియాసంగతి నాకప్పటికి తెలియదు. గాయముమానినపిమ్మటఁగూడ గ్రహచారపుఁదలపోటు మానకపోఁగా, డాక్టరు తా నిచ్చుచువచ్చిన యర

ఖిది యని తెలిపి-బాధానివృత్తి యగువఱకును ద్రాందిసేవ
తప్పదని చెప్పెను! ఇంకఁ జేయవలసిన దేమున్నది?-

చ. పదిలముగా గవాటమును వైచి, యొకండనె కూరుచుండి యీ
గది నొక కొన్నినాళ్ళు-నిటఁగాదని మా వనవాటి కేగి పూ
బొదలను గొన్నినాళ్ళు-నిరుపూఁటల మందుగఁ గ్రోలి క్రోలి,హా!
తుద కిటు రేపు మాపులను దుష్టిగఁ ద్రాగెడుదాఁక వచ్చితిన్!

శర...ఇంకఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ప్రపంచమునందలి పైతరగతి త్రాగు
బోతులలో-వందకుఁదొంబదిమంది వైద్యులవల్ల వక్రించినవారే!

గీ. తథ్యము వచింతు-మద్యసుందరికి గన్న
తండ్రి వైద్యుఁడు; వెలయాలు తల్లి; వైష్ణ
వుండు చెలికాఁడు; తద్వర్తకుండు దూత;
జారులుం, జోరులు, నిశాచరులు, మంత్ర
వాదులుం, జూదరులు, నటుల్ వలపుమగలు!

రఘు...అయినను, నేనాయన చెప్పగానే మెత్తబడలేదు. అనేక
సాధనములు చేసి చూచినాను. కాని, దానితోఁగాని తలపోటు
తగ్గెడిదేకాదు! చివరకొక సంవత్సరమున కాశిరోవేదనపోయినది.
అయిననేమి అప్పటికి యది వెన్నెముకవఱకును వేరుతన్నినది!

శర్మ...(తనలో) కనుకనే, మావంటి వాండ్ర కింత గ్రాసము దొరకు
చున్నది! (పయికి) అయిన, సందులకూ మీరన్యథా భావింప
నవసరము లేదు.

* ఏ లిటిల్ విస్కీ, నౌ అండ్ దెన్,
యీజ్ రెలిష్డు బై ది బెస్టు ఆఫ్ మెన్.
అని కారికలే యున్నవి. అది కాక-మీరు గుఱ్ఱము మీది నుండి
పడినప్పుడు మీ సేవకుడు పోసిన చుక్కలే మీ ప్రాణములను
నిలిపినవి. కాకున్నఁదోడనే కాళ్ళు సేతులు చల్లబడెడివి. మద్యము
యొక్క మహిమకు మేర యున్నదా!

---

* **A little whisky, now and then, is relished by the best of men.**

సీ. కసుగందువాఁడొక గ్లాసు వేసినతోనె
హనుమంతునకు గంతులాట నేర్పు
మూగవాఁ డొక్క డ్రాముం గొన్న మాత్రాన
వేనోళ్ళ శేషుని నెక్కిరించు
పిఱికివాఁ డొక యౌన్సు పీల్చినయంతనే
యుత్తరు చెంపపై నూఁచికొట్టు
పుంస్త్వహీనుం డొక పుడిసెడు గొనఁగానె
సింహబలుం బట్టి చిత్తుచేయు
పరమలోభి యొక్క పాత్రెడు సేవింప
దానకర్ణుఁ దరిమి తరిమి కొట్టు
శోకభరితుఁ డొక్క సోలెండు గ్రోలిన
నొదలు మఱచి హర్షజలధి మునుఁగు!

రఘు....(నవ్వి) ఇదిగో-యీ సీధోరణియే యిందులకు నిదర్శనము!

శర్మ...నా మాటలు మీ రట్లు నవ్వులఁ బుచ్చఁదగినవి కావు. జగత్ప్రఖ్యాతి వడసిన - షేక్స్పియర్ త్రాగుబోతు, షెరిడెన్ త్రాగుబోతు; పిల్సన్ త్రాగుబోతు, నెల్సన్ త్రాగుబోతు; మనలో వ్యాసుడు త్రాగుబోతు, వాల్మీకి త్రాగుబోతు; కాళిదాసు త్రాగుబోతు; కబీరుదాసు త్రాగుబోతు; ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలు త్రాగుబోతులు, మును లందఱు త్రాగుబోతులు. ఇప్పటి నాగరక ప్రపంచములో త్రాగనివానికి తావే లేదు! త్రాగినవాఁడేయూరికితలమానికము - త్రాగినవాఁడే నలుగురిలో తగవరి! త్రాగినవానికే యూరిలో దాక్షిణ్యము - త్రాగినవానికే యింటిలో ధర్మపిండము! త్రాగినవానికే సభలో తాంబూలము- త్రాగినవానికే మేజువాణీలో దండము! ప్రభువు త్రాగక పాలింపలేఁడు. సేవకుఁడు త్రాగక సేవింపలేడు! వకీలు త్రాగక వాక్కు మెదపలేడు. వైద్యుఁడు త్రాగక వ్యాధినిగని పెట్టలేఁడు. కవి త్రాగక కలముపట్టలేఁడు-గాయకుఁడు త్రాగక కంఠమెత్తలేఁడు! పూజారి త్రాగక పులికాపు పెట్టలేడు-అర్చకుడు త్రాగక

హారతి పట్టలేదు! వంటవాడు త్రాగక వుండలేఁడు-వడ్డనవాడు త్రాగక వడ్డింపలేడు! పెండ్లిలో త్రాగుడు, పేరంటములో త్రాగుడు, విందులో త్రాగుడు, వీడుకోలుపులో త్రాగుడు, క్లబ్బులో త్రాగుడు, గ్రంథకుటిలో త్రాగుడు, రచ్చలో త్రాగుడు, రైలులో త్రాగుడు, భోగములో త్రాగుడు, రోగములో త్రాగుడు, చావులో త్రాగుడు, శ్రాద్ధములో త్రాగుడు! ఈ విధముగా త్రాగుడు; ఇష్టదైవమువలె నిహపర సాధనమై-పడఁగు పేకలవలె ప్రపంచమంతయు నిండి-గాలి వెలుగులవలె గౌరవాదరములను బడసినది. పడయుచున్నది, పడయ నున్నది!

రఘు...(పకపకనవ్వి) ఓరి నీ లెక్చరు కాల! టెంపరెన్సు సొసైటీ వారి (Temperance Society) దుంప తెంపెడునట్లున్నావే! సరికాని, ఈ దుర్వ్యసనమున కిందఱులోనగుటకుఁగారణమేమి?

శర్మ...దాని మహిమయే దానికిఁగారణము. ఆ మహిమ కంతున్నదా!

సీ. బ్రాందిసీసా కంటఁబడఁగానె వరహాల
పాతు దొఱ్ఱించినపగిదిఁ దోఁచు!
కప్పు మంచును గార్కు చప్పుడైనంతనె
జయభేరి విన్నంత సంబ్రమొదవు!
దొడదొడ గ్లాసులోఁ దొలికించు సమయాన
నమృతంబు పడుచున్న యట్టు లుండు!
చుఱచుఱ గొంతులోఁ జొచ్చెడు తఱి, పోయి
నట్టిప్రాణము వచ్చినట్టు లొప్పు!
అవల, నానందవార్ధి నోలాడునట్లు
స్వర్గభూమి విహారము సలుపునట్లు
రంభ యొడిలోన నిద్దుర గ్రమ్మినట్లు
తన్మయావస్థలోనఁ జిత్తము సుఖించు!

రఘు...అసహాయవాదులు దాని నంత మొందింపఁజూచుచున్నారే.

శర్మ...అసహాయవాదులు కారు సరిగదా-హరిహరాదులు కూడ దాని నంత మొందింప లేరు! ఏమందురా? -వారి నడ్డుకొనఁగల

మహానుభావులు వైశ్రాయి సభలోఁగూడఁ గలరు! అపైని ఎలక్షనులో దాని కిప్పు డెక్కడలేని ప్రాముఖ్యతయుఁ గలిగినది! విన్నారో లేదో మొన్నటి మ్యూనిసిపల్ యెలెక్షను సందర్భమున-సారాకొట్లు, మ్యూనిసిపల్ కచేరీల మధ్య—వోటర్లు తిరుపతి మ్రొక్కుల బిచ్చగాండ్రవలె తీట తీఱ దొరలినారఁట! దీనికేమిగాని-క్లబ్బులో గానసభ యఁట-వెళ్ళుదమా?

రఘు...చీట్లాట గుంపులో మన క్లబ్బు-శివలింగ తిరునాళ్ళను మించియుండును గదా-ఆ గందరగోళములో గానసభ కూడానా!

శర్మ...అసలు, మీకు, సంగీతమునందుఁజవి కలదా?

రఘు....సంగీతమునందుఁజవి లేకపోలేదుగాని—

చ. బిరడలు త్రిప్పి, తంత్రులను బెట్టునత్రెంచి, ముడుల్గటించి, తంబుర శ్రుతిచేసి, గొంతుకఫమున్ సకిలింపుల నెట్టి, గూబపై కరము గదించి, వాతపౌరి క్రమ్మిన చందమున న్వికారవైఖరి సభలోన గింజుకొను గాయకుఁడన్న నసహ్యామే జుమా!

శర్మ...అట్లయిన మీ కాఁడుపాటపై నాదరము హెచ్చన్నమాట!

రఘు....ఆఁడుపాట యన్న జ్ఞప్తికి వచ్చినది. మొన్నరాత్రి యీ వీధినొక పెండ్లియూరేగింపు వెళ్ళినది. ఆ యూరేగింపుమేజువాణీలో నొకతె పాడినది గదా, ఆ స్వరమాధుర్య మేమని చెప్పుదును!

శర్మ...స్వరమాధుర్యమేనా-దాని సౌందర్యమాధుర్యము కూడఁ జిత్తగించినారా?

రఘు....అంతవఱకు జరుగుట కవకాశము లేకపోయినది.

శర్మ...(తనలో) సెబాసు! అసలైన ఆపర్చ్యూనిటీ (Opportunity) దొరికినది! ఈ సందర్భముతో నీతనికి మమత కలిగించి, దాని యింటికిఁదార్పఁగలిగితినా-నాయదృష్టము, నాలుగుకాళ్ళమీఁద గడిచిన దన్నమాటే! బహుకాలమునుండి దానిపై నాకుఁగల భ్రమయుఁ దీఱును- ఈయెబ్బిచేత నీఁతడు నాచేతి కీలుబొమ్మయగును! ఏమిఛాన్సు (Chance)! టూ బర్డ్సు విత్ వన్ స్టోన్! (Two birds with one stone)

రఘు—ఏమిటి యాలోచించుచున్నావు?

శర్మ...ఏమని చెప్పుదును! దాని యందము చూడలే దనఁగానే నా డెందము క్రుంగిపోయినది.

రఘు...అ దేమి?

శర్మ....అ దేమేమిటి?-ఆ సౌందర్యరాశిని చూడనివి చూపులా!

రఘు...ఎవతె యా యువతి?

శర్మ...దానితల్లి దానికి పెట్టిన పేరు: కస్తూరి...దాని సౌందర్యమును బట్టి లోకులు పెట్టిన పేరు సెర్చిలైట్! (Search light)

రఘు...ఆ కంఠస్వర మాకస్తూరిదే యని నీ వెటు చెప్పఁగలవు?

శర్మ...ఆ సమయమున నేనుగూడ నా మేజువాణీలోనే యున్నాను. ఉండకపోయినను జెప్పఁగలను. అట్టి కంఠస్వరముకల దీయూరిలో నది తప్ప యింకొకతె లేనే లేదు.

రఘు....(నవ్వుచు)అట్లయిన, నీ వీ యూరిలోని ఆటకత్తెల నందఱ నెఱుఁగుదు వన్నమాటయే!

శర్మ...ఎంతమాట! అంతో యింతో చేయునది వైద్యముకదా?

రఘు...అట్లయిన నీసారి యా సెర్చిలైటు వీధిని వచ్చినప్పుడు- ఎన్ని కాండిల్స్ పవరు (Candles power) కలదో చూచెదలెమ్ము.

శర్మ...అట్లయిన మీ కాపవరు రేపే చూపఁగలను!

రఘు—అ దెట్లు?

శర్మ...ఎట్లా?- మరల నొకసారి రవంత మధుసేవ చేసి మనవి చేసెదను. కాసింత మీరుకూడ కానిండు.

ఇద్దఱు...(గ్లాసులు నింపి నోటఁబోసికొనుచుండగా- తెరపడును.)

(ఇది ద్వితీయాంకము.)

తృతీయాంకము

ప్రవేశము:—కస్తూరి యిల్లు

ప్రవేశము:—కుర్చీపైఁగూర్చుండి శర్మ, యెదుట నిలుచుండి కస్తూరి.

కస్తూ....పంతులుగారికి నామీఁద నేడు పరిపూర్ణకటాక్షము వచ్చినది.

శర్మ...ఇదిగో! మొదలే నేను పుట్టెడు మొగమోటమితో వచ్చినాను! అట్టె పెద్ద మాటలు విసిరి నన్నదలఁగొట్టకు!

కస్తూ...ఎంతమాట! తాయారుమీఁద మీకు తగనియిష్ట మని వాడుక. అందుచేత నట్లన్నాను.

శర్మ...నిజమే కాని - నీచపుముండ నిలుపుకొనలేక పోయినది! కులము వానిని మరగి కూటిలో మన్ను వేసికొన్నది!

కస్తూ...అట్లయిన, దానియింటికి మీరు దయచేయుటలే దన్నమాట?

శర్మ...నీతోడు! నీతో నేనబద్ధ మాడుదునా? కులమువాఁడు పొరలి వెళ్ళిన ప్రక్కమీఁద-కుక్కినపేనవలె గూలఁబడవలసి వచ్చినప్పుడాగుమ్మము త్రొక్కుటకంటెఁ గూడనిపనియున్నదా? ఒక్క తాయారే కాదు—ఇపుడెక్కడఁజూచిన నిదేకర్మము! కులమువాఁడు ముందు- కిలమువాడు వెనుక!

సీ. సోమయాజులుగారి శోభనాంగికి, దాని
మద్దెలకాఁడె కా మాఱు మగఁడు!
ఆచారిగారి సింహాచలంబునకు గ
జ్జెల మోఁతగాడె కా వలపుమగఁడు!
పంతులుగారు చేపట్టిన యిందిరా
స్యకు ఫిడేల్ కాఁడె కా చాటు మగఁడు!
నాయఁడుగారు ప్రాణముపెట్టునట్టి ర
త్తికి తిత్తికాఁడె కా తేరమగఁడు!

పెద్దకోమటి సొమ్ముతోఁ బెరిగినట్టి
మురహరికి తాళగాఁడె కా ముద్దుమగఁడు!
ఇది యది యనంగ నేల యే యింటఁ గనిన
కులమువారలె విటులు సానులకు నేఁడు !

కస్తూ...ఆదోష మెవ్వరి దని మీ యభిప్రాయము?

సీ. సుబ్బిసెట్టి తెనాలిసుందరియింటను
పక్కలు వైచి దీపములు పెట్టు!
పొట్టిపంతులు విరిబోణి మేళములకు
వెదలిన యూరెల్ల వెంబడించు!
కామశాస్త్రిలు పూల కనికి కూఁతుంద్రకు
మగలఁ దెచ్చుటకు రేపగలుఁ దిరుగు!
స్వామినాయఁడు తన సాని నన్మొల కప్ప
గించి, తా వీధివాకిటఁ బరుండు!
కొండమీఁద నున్న గోఁతి కావలెనన్నఁ
జచ్చి యైనఁ దెచ్చి యిచ్చువారె
పాడుపనుల కిట్లు పాల్పడుచుండంగ
సానిముండ లేమి సలుపకుంద్రు?

శర్మ...ఎట్లయిననేమి, ఎక్కడనో నీవంటిది తప్ప, యేయింటఁ జూచి
నను, కులమువాని కుక్క కానిది లేదు!

కస్తూ....సరి సరి. నామాట కేమిలెండు, నామీఁది దయచేత నన్నిట్లు
పొడిగించుచున్నారు!

శర్మ...నీతోడు! నీసంగతి నీయెదుటఁ జెప్పవలసినదికాదు. నిశ్చయముగా
నీవంటివాండ్రు కోటికి నూటికిఁ గొందఱైననుండుట చేతనే ప్రపం
చము నిలిచినది. అందుచేతనే, నిన్నాకాశమున కెత్తవలెనను
తలంపుతో, మంచి స్కీ మొకటి మనసులో స్థిరపరుచుకొని
వచ్చినాను. నీతోడు, నీ యంగీకారమే తరువాయి.

కస్తూ...ఏదో విశేషము లేకున్న మీ రేతెంచువారు కారని నేను మొదటనే
యనుకొన్నాను. ఏమిటి యా స్కీము (**Scheme**)?

శర్మ...జమీందారు రఘునాధరావుగారికిని నాకును, జచ్చినఁ జావు బ్రతికిన బ్రతుకు అనునంత ఫ్రెండ్‌షిప్ (Friendship)

గీ. కుడుచున్నప్పుడు నేనును గుడువవలయు
ముడుచునప్పుడు నేనును ముడువవలయు;
కాయములు మావి రెండుగాఁ గానఁబడిన
మానసం బొక్కటియె కాని మారు లేదు.

కస్తూ...అంతవరకు నే నాలకించినదే.

శర్మ....అట్లయిన నీఁక నంతగాఁ జెప్పవలసిన పనిలేదు. ఆ (Influence) యిన్ ఫ్లూయన్సంతయు నీనిమిత్తము వినియోగించి, నిన్ను బంగారు పిచ్చుకను జేయుటకు నిశ్చయించుకొన్నాను!

కస్తూ....ఏ విధముగా?

శర్మ...ఏ విధముగా నేమిటి?- ఆయనకును, నీకును అతుకు పెట్టి.

కస్తూ...(తనలో) ఇతనిరాక నా కిప్పు డర్థమైనది. కనుక నే నిప్పుడు కాసింత గడుసుతనముగా వెళ్ళవలెను.

శర్మ...ఏమిటి యాలోచించుచున్నావు?

కస్తూ....అనుకొన్న దొకటియు, ఆలకించినదింకొకటియు నైన దని.

శర్మ....నీ వే మనుకొన్నావు?

కస్తూ...(మొగము చిట్లించి) సరే, నే నే మనుకొన్న నేమి! అందని మ్రాని పండున కఱ్ఱులు చాచుట యవివేకము కదా!

శర్మ....అనఁగా?

కస్తూ...అనఁగాను లేదు, వినఁగాను లేదు. కాని, ఆ రాత్రి మీ రాయా రేగింపులోని కెందులకు వచ్చినారు?

శర్మ...అందరు నెందులకు వచ్చినారో, నే నందులకే.

కస్తూరి...అలాగుననా! ఆమాట తెలిసినచో-అందరను జూచినకన్ను లనేమిమ్ములను జూచియుండెడి దానను!(అని చరాలునమరలును)

శర్మ...వెళ్ళకు-వెళ్ళకు-వెళ్ళిననొట్టు! (అని చటాలున లేచి, చేయి పట్టుకొని) ఇప్పుడన్నమాట యేమిటి?—అందరను చూచిన కన్ను

లనే నన్నును జూచియుంటివా? అట్లయిన, స్పెషల్(Special) కంటితోఁ జూచినా వన్నమాటయే! నిజముగా నామీఁద నీకట్టి యభిమానమే యున్నచో-నీపాదములపైఁ బ్రాణములు విడువనా!

కస్తూ....అమ్మయ్యో! - అపనిమాత్రము వలదు! బ్రతికియున్నచోఁ బైమాపులతో నైన భ్రమ తీర్చుకొనెదను.

శర్మ...(సంతోషముతో) వహ్వా! వహ్వా! వన్సుమోర్! వన్సుమోర్! ఏమి యేమిటీ? భ్రమా? - ఎవరిమీఁద? -నామీఁదనే! ఆ బంగారు నోట-ఆ ముద్దులమాట మఱియొకసారి యను!

కస్తూరి...పిల్లికిఁ జెలగాటము, ఎలుకకు ప్రాణపోకడయనునట్లు—నామాట మీ కంత నవ్వులాటగా నున్నది! అదిగో-మరల నవ్వుచున్నారు! పోనిండు. నే నిఁక జెప్పనే చెప్పను! (అని మరలును)

శర్మ...(మరల పట్టుకొని) నాతోడు! నన్ను చంపుకొని తిన్నట్టే! ఏదేదీ?— ఆరాత్రి నన్నుఁజూచినది మొదలు?- చెప్పు మఱి-!

కస్తూరి....చెప్పుట కేమున్న దేమిటి?-

ఉ. అన్నము తిన్న నొట్టు! నిదు రన్నది పోయిన నంతకన్న నౌ!
టెన్నఁడు నిట్టివింత వినియేని యెరుంగను! సిగ్గు సిగ్గు! నా
కన్ను లివెంత దుండగపుఁగన్నులొ—మీ వదనారవిందముం
గన్నక్షణంబునుండి మిముఁ గాంచుటకే పలవించు నిచ్చలున్!

శర్మ...హాయి హాయి! హాయి హాయి! అదృష్ట మనఁగా నాది! ఏదీ ఆపాటున నొక్క-ముద్దు పెట్టు! (అని కౌగిలించుకొని ముద్దాడి) ఇదిగో ఇప్పుడు నాసంగతి చెప్పెద విను. నీకు నామీఁద నిన్ననో మొన్ననో కలిగినది కాని-నీమీఁద నాకు నిరుడినుండి పుట్టినది! అయిన నా స్థితిలో నీయింటఁ గాలు పెట్టుట కిష్టము లేక.

మ. కనులార న్నినుఁ గాంచియైనఁ దనియంగా వచ్చు నం చెద్దియో
పని యున్నట్టులె, వెర్రికుక్క-వపసం బల్మారు నీ యింటివం
కను దారాడుచు—నీవు మేళముల కేగ న్వెంట నేతెంచుచుం
దినముల్పుచ్చితి-నామొర ల్వినియె నాతీ! దైవ మీనాఁటికిన్!

కస్తూ...ఆఁడుదానికిని, మగవారికిని గల యంతర మెంతయో చూచితిరా! నిపుడినుండి మీరు నిప్పుగప్పిననిప్పువలె నుండ-నిన్నఁ గాక మొన్నఁబుట్టిన నావలపు నే నిట్టె బయటఁబెట్టుకొన్నాను.

శర్మ...ఇదిగో-నవ్వకుండ, నామొగమువంకఁ దిన్నఁగఁ జూచి చెప్పు నీవు నిజముగా నన్ను వలచితివా?

కస్తూరి...(చిరాకుతో) ఇదిగో యిదే పురుషులయొద్దనున్న పుండు!

శర్మ...నీతోడు నీతోడు. ఆమాట మరియొకసారి విని యానందింపవలెనని కాని-నిజముగా నీయందు నమ్మకము లేక కాదు. నీ మాట నమ్మనివాఁడు నీయింటఁ గుక్కయై పుట్టు ననుకో! నచ్చినదా? నచ్చినచో, నావంక నొకసారిచూచి ఫక్కున నవ్వు! ఆఁ! చాలును! ఇక్కడి కొకరిమన సొకరికిఁ దెలిసినది కనుక, నిఁక ముందు సంగతిని గూర్చి ముచ్చటింతము. నీకడ నిఁక దాఁపరికమేల—నా మెడికల్ ప్రాక్టీసువల్ల నాకు వచ్చునది నా సిగరెట్లకుఁ జాలదు. అట్లుగాక, నిన్ను నేనే భరింపఁగలిగినయెడల చక్రవర్తికైన నీసాన్నిధ్యము దొరకనిచ్చువాఁడను గాను. అందువల్ల, రఘునాథరావుగారిని నీ కతుకుపెట్టి, ఆయన ద్వారా నిన్నాకాశమున కెత్తుటకును-ఆయన చాటున నీతో నానందించుటకును నిశ్చయించుకున్నాను. నీవుగూడ దీనికి 'ఎస్' (Yes) అంటివా—నీకు నా మీఁద నిజముగాఁ బ్రేమయున్నట్లే లెక్క.

కస్తూ...ఎస్సో గిస్సో నా కేమియుఁ దెలియదు. మగవారియాలోచన మగవారికే గాని - అశుభము శుభము నెరుఁగని యాఁడుదానికేమి తెలియును? అందును నేను వట్టి యమాయకురాలను. నాకంటికి నల్లని వన్నియు నీళ్ళు, తెల్లని వన్నియుఁ బాలు. నీటముంచినను, బాలముంచినను మీఁదేభారము. అవగింజంత కూడ మీ మాట కెన్నఁడు నడ్డు చెప్పుదానను మాత్రము కాను.

శర్మ...అదిగో-అదీ మాట! ఆ మాటమీఁద నీవు నిలువఁబడితివా-యెల్లుండికి నీయొంటిని ఏడువారముల నగలు తగిలించి, ఆవలెల్లుండికి

అయిదంతస్తుల మేడమీదఁగూర్చుండఁబెట్టు భారము నాది. ఈ రాత్రి రఘునాథరావుగారి నిచటి కీడ్చుకొని వచ్చెద. ఒక రహస్యము—ఆయనకుఁ గొంచెము చుక్క యలవాటున్నది; సరే నా సంగతి నీవు వినియే యుందువు. అన్నట్టు, నీ కేమయిన రవంత యలవా టున్నదా?

కస్తూరి...(తనలో) రవంతకర్మ మేమి? పూటఁకు బుడ్డి చాలదు. (పయికి) నా కంతగ నలవాటు లేదు—మీ వంటి వారు తటస్థ మగునప్పుడు మితముగాఁ బుచ్చుకొను వాడుక కలదు.

శర్మ....సరి యిఁక నేమి - చాలును. ఇం కొకటి. ఇంతవఱ కాయన బ్రాంది విస్కిలే కాని — పయిరుచు లెఱుఁగఁడు. పడఁదీసి నీ విప్పుడు పయిగ్రంథములోనికి దింపవలెను. అప్పుడు కాని మన కాయన యంకెకురాఁడు, తెలిసినదా? - సోడా విస్కిలు నేను బంపెదను. తక్కిన పదార్థములు నీవు తయారుచేసి సిద్ధముగా నుండుము. నేను పోయిరానా?

కస్తూరి....అమ్మయ్యో! అప్పుడే వెళ్ళెదరా! శీఘ్రముగా వచ్చెద నని నా చేతిలోఁ జేయి వేసినఁ గాని—నేను వెళ్ళనీయను.

శర్మ... ఓసి వెఱ్ఱిముండా! నిన్ను విడిచి నేను మాత్రము నిమిషముండ గలనా! అమ్మతోడు - తొమ్మిది కొట్టుసరికి ఆయనయు నేను నిక్కడ నుందుము. ఒక్కటే మాట - ఆయాస మాయనది - అనుభవము మనది. ఈ మాట మనసులో నిడికొని, యెట్లు మసలవలెనో యట్లు మసలుము. ఒక్క ముద్దేదీ?. అని ముద్దు పెట్టుకొని, నిష్క్రమించును.)

కస్తూ...(కుర్చీపైఁ గూర్చుండి) మొత్తము మీద నీతనికి నాపై మోజు గానే యున్నది. రఘునాథరావుగా రీతనిచేతి రాట్నపుఁ దిరుగుడుగా నున్నట్లిదివరకు వినియె యున్నాను. ఏమో కస్తూరిరేఖ బయటఁబడు కాలము వచ్చిన దేమో! ఎందులకు గొఱగాని ముండలకుఁ గూడ నెంతలేసి భాగ్యము పట్ట లేదు!

సీ. కూటికిం గుడ్డకుఁ గూడఁ దిప్పలు వడ్డ
మీనాక్షి యద్దాల మేడ కట్టె!
విటులకోసము వీధి వీధియుఁ దిరిగిన
మాణిదివాణంపు రాణి యయ్యె!
కడకు బేడకుఁ గూడ గక్కుర్తిపడినట్టి
కనికికి మోటారుకారు లోదవె!
పగలు గన్గొనినఁ దప్పక రాత్రి కల నగ
పడు రంగి జడ్జికి ప్రాణ మయ్యె!
వర్తకుఁడు, వైద్యుఁడు, వకీలు, వారకాంత-
యనెడు నీ వకారచతుష్టయముదె లక్ష్మి;
ఆదినో, మధ్యనో, లేక యంతముననొ
వెలిగి తీఱుదు రిల నొక వెలుగు వీరు.

మఱియొక విశేషము.

గీ. వర్తకున కూర మేడయు; వైద్యున కొక
పతకమును; న్యాయవాదికి బండి; వేశ్య
కున్నతప్రాపకం బివి యొదవెనేని
పరపతియు, గౌరవము, వచ్చుబడియు హెచ్చు.

కాని, నేను నూవుగింజ వ్యవసాయములోఁ బడి కర్తవ్యము మఱచినాను. సోడా విస్కీలతఁడు పంపును—పట్టెడు కోడిపిల్లతో పయినంజులును సిద్ధము కాగలవు. నా ముస్తాబున కేమిటి దారి? అందును, దొంగకుఁ జీఁకటివలె-వేశ్యకు వేషమే యంగరక్షకము. నా తల్లిముండ—నగలె కాక సన్నచీరలు కూడ సారాయి కొట్లకు సమర్పించువఱకుఁ జచ్చినదేకాదు! నా తల్లిని, నన్నును గూడ మించినవాఁడు నా తమ్ముడు! అయినను, వారి ననవలసిన పని లేదు.

చ. తలఁపగ వారకాంతలకు త్రాగుడు; పాములకున్ సుషుప్తి; తో
ఖుల కమితవ్యయేచ్ఛ గల పుత్రులు; చోరులకుం బణంబు; కా
పుల కెడ లేనికోర్టుతగవుల్: పనివాండ్రకు బద్ధకంబు; బా
పల కసమష్టిదోషమును బ్రాప్తిలకుండినఁ బట్ట శక్యమే!

వెంకటేశము...(సత్వరముగాఁ బ్రవేశించి) అక్కయ్యా! అక్కయ్యా! అగ్గిపోరులాంటి బేరం తగిలింది. అదేఁవి టల్లా వున్నావు?

కస్తూ...నా యుండుట కేమి కాని, ఏమి టాబేరము?

వెంక...కాసింసాహేబు నీమీద కన్నేశాఁడు.

కస్తూ...ఏ కాసింసాహేబు? సిరంవారి మేడలోని సిల్కుబట్టల వర్తకుఁడా?

వెంక....అతఁడే అతఁడే! నిన్న గుమ్మంలో నుంచుండగా నిన్ను చూశాట్ట - అప్పణ్ణుంచీ, అట్టుడికిన ట్టుడికిపోతున్నాఁడు. వట్టి వాజముండాకొడుకు! నేల చూపి నెత్తిగొట్టొచ్చును. ఇదిగో - యీచొక్కా అత డిచ్చిందే. చెపితే నమ్మవు - చేతి కెముక లేదు! రవంత నువ్వు రంగు చేశావంటె రమ్మి పిల్చినట్టు పిల్చె య్యొచ్చును. వీధిలో నుంచోబెట్టి వచ్చాను. ఏఁ వంటావు?

కస్తూ...అట్లయిన, నొక సంగతి చెప్పెద నాలకింపుము! ఈ రాత్రి జమీందారు రఘునాథరావుగారు మనయింటికి రాఁగలరు-

వెంక...(ఆత్రముతో) ఏఁవిటీ! - జమీఁదారుగారే! అబ్బో! అబ్బో! అయితే యింకేఁవి! - అదురుష్టదేవత మా అక్కయ్య చుట్టకు అగ్గిని ప్పందించిం దన్నమాటే! కల్లుకొట్లకు నేను కారుమీద వెళ్ళా నన్నమాటే! వో! వో! వొళ్ళుగరిపొడుస్తోంది! అయితే! అక్కయ్యా! యీకబు రెల్లా వొచ్చింది?

కస్తూ...ఆ సంగతి యావల చెప్పెదను. ముందీసంగతి విను: పనివచ్చె సరి కింట నొక పట్టుచీరయైన లేకపోయినది. సాహేబుకడ నొక సిల్కుచీర సంగ్రహింపఁగలమా?

వెంక....అబ్బే - అదెంత పని. కాస్త నువ్వు కొంగు తాకించావంటే కావల్సినన్ని చీర్లు. ఇదుగో-యీడ్చుకొస్తా, నుండు!(అనివెళ్లును)

కస్తూ...తురకసరసమునకు రవంత చుఱుకుదన మవసరము - చుఱుకు దనమునకు రవంత చుక్క యవసరము. (అనియలమారులోన బ్రాండిసీసా తీసి కొంచెము త్రాఁగును)

వెంక....(కాసింసాహేబుతోఁ బ్రవేశించును.)

కస్తూ....(మందహాసముతో) సలామండి-సాహేబుగారు:!- సలాం!

కాసిం...కంగారుతో సానివారూ మాకి సలాం సెప్తే-సానివార్కి మేం సలాం మీదా సలాం సెప్తాం! అని (సలాం చేయును.)

వెంక...అక్కయ్యా! సాహేబు బావయ్యగారికి నీమీద చాలా సరద పుట్టింది. నిన్నట్నుంచి నీకోసం-నిప్పు తొక్కిన కోతిలాగున్నారు వొఖ ముద్దెడితివా-వొందరూపాయి లిస్తారు. ఏం బావయ్యగారూ

కాసిం....ఠీక్ ఠీక్! మనుషులోదీ మాటా-బయటికి - బరాబర్ తీసి - ము ముంగలా యేశాడ్. ఘుమ్మంలో మిమ్మల్ని సూశాం-ఘుప్పున మొఘాన్ని ఖన్నూయేశాం - ఘుండెల్లో, ఘుబుల్ ఘుబుల్ బయదెల్లింది. సాపుకి యెల్లాం - సందుగాకాడా కూకున్నాం ఘుండెల్లో, ఘుబుల్, ఘుబుల్, ఘుబుల్! నమాజ్ సేస్కున్నాం నాస్తాకాడా కూకున్నాం-ఘుండెల్లో, ఘుబుల్! ఘుబుల్! ఘుబుల్ బీడీ గిడీ కాల్సుకున్నాం-బిశానామీదా తొంగున్నాం. ఘుండెల్లో ఘుబుల్! ఘుబుల్! ఘుబుల్! కండికి రెప్పా తగిత్తే-గాడ్డీ మాం వొఖటి!

కస్తూ...మీ గుబులు నేను తీర్చెదం గాని-యిటు వచ్చి యీ కుర్చీపై గూర్చుండుడు.

కాసిం...మాకి కూకో మంటే కూకుంటాం-మల్లీ-గులామల్లీ కమ్మంటే గులామల్లీ అవుతాం.

వెంక...బలే! బలే! మా బావయ్యగారిమాటే పయ్యాడింది!

కాసిం...(సంతోషముతో) అరే! అరే! అరే! మాదీ మాట - మీద ఆడిందీ వోయ్! మంచీమాట సెప్పిందాన్కి మల్లీ - యీనా విస్తా పుచ్కో! (అని జేబులోని రూపాయలు తీసి) ఏక్, దో, తిన్ చార్, పాంచ్,! (అని చేతిలో వేయును).

వెంక....(తనలో) నాది నాకు ముట్టింది! ఇప్పుడు నా పనేమీ లేదు. ఇంతలో వోసారి కొట్టుకాడికిపోయి చక్కావస్తాను. (నిష్క్ర)

కస్తూ....ఇటువచ్చి కూర్చుండరేమి? (అని చేయి పట్టి లాగును).

కాసిం...(పారవశ్యముతో) హ్వా! హ్వా! క్యామజారేబాబా! క్యామజా!

కస్తూ...అయ్యో దేవుడా? అదే మట్లు కన్నులు తేలవేయుచున్నాడు! కొంపతీసి గోవింద కొట్టడు గదా! (చేయి విడుచును)

కాసిం...అరే! అరే! సచ్చిపోయాం! సచ్చిపోయాం! సానివారూ! మీకి సలాం సేస్తాం-సెయ్యికి సెయ్యి తగిలి పిచ్చి – సెనం వూరుకోంది! మీదీశై తగిలేతల్కి–మాది పానం వక్కాయెల్లింది!

కస్తూ...ఆలాగునవా! అట్లయిన, నీసారి రెండుచేతులు తగిలించెదలెండు. (అని రెండు భుజములమీదను రెండు చేతులు వేయును).

కాసిం...(పారవశ్యముతో) అచ్ఛా! అచ్ఛా! అల్లా మీ సేతుల్లో అవల్ ఖుషి-బలె షౌఖ్యం పెట్టాడండీ! అందుకుశాత - బలే బలే వోళ్ళంతా–మీ పాదాల్ మీద పానం యేస్తారు.

కస్తూ... మా చేతులకు మీ అల్లా మఱియొక గుణముకూడ పెట్టినాడు. మీ జేబులలో ప్రవేశించువఱకును మిలమిల లాడక మానవు. (అని జేబులు తడవి, యందలి నోట్లుతీసి) ఆఁ ఆఁ, నోట్లు, నా కొరకే తెచ్చియుంటారు. నబాబు దర్జా యనగా ఇది.

కాసిం...అదీ మాట! ఆఫ్కా దయా మాకీ షల్లంగా వుంటే, కుక్కల్ సేతా నోట్లూ కుప్పల్ కుప్పల్ కక్కిస్తాం.

కస్తూ....అంతవారే మీరు. అన్నట్టు కూర్చుండరేమి? (అని లాగను)

కాసిం...వొస్తాం! వొస్తాం! జర్రా నిలండీ! (అని కాళ్ళ జెడావులు తీసి చేతఁ బట్టుకొని) బస్! చెలో!

కస్తూ....(నవ్వు బిగబట్టుకొని) చేతిలో జెడావు లెందుకు?

కాసిం...క్యా! జెడావ్ చోడ్దేనా? అచ్ఛా (జోడు క్రింద వైచి కూర్చుండి) మల్లీ పీర్కు కోందీ మాపానం వోరుస్తాదండి?

కస్తూ...అట్లయిన నిదిగోఁ గూర్చుండెద (అనియొడిలో గూర్చుండును)

కాసిం.. (పారవశ్యముతో) అచ్ఛా! బోహటచ్ఛా! అవల్ ఖుషీ యిప్డూ అందకుండే! ఉమరా వస్నూ పలవ్ దెక్కాలో పక్కా యేసీ

మాష్మీపండ్లో మకాం సేసీ, హల్వామేసీ, హంఝూరా కొర్కీ, జీ
కాల్చి, గుడాక్ పీల్సి, గుమ్మయ్యిపొయ్యింది.

కస్తూ...సరి కాని; సాహెబుగారు! మీ కీ గడ్డ మెందులకు?

కాసిం...బోల్నా? కాపోడ్కి కాడీ; కమ్మోడ్కి పాడీ; గుమ్మాన్కి సీ
ఖులాసాకి బీడీ; పడుసోళ్ళకి జోడీ; పలావుకి కోడీ; రవుతి
ఘోడీ; రండేకి కౌడీ; ముల్లుకి జీడీ; ముసల్మాన్కి దాడీ; ముఖ
ముఖం. మీ అందాన్కి తోడూ మీమూత్కి దాసివుంటే, సబ్బ
మీ పాదాల్కాడా సచ్చింది మాట.

కస్తూ...అయితే, హిందువులకు మీరన్నిట వ్యతిరేక మటే కా?

కాసిం....అదీ మాటా! హిందువాడూ మీవాపెంచీ కిందా గొర్గితే, మా
కిందా పెంచీ, మీదా గొర్గుతాయ్. హిందూవాడూ హెడం నుం
ఖుడ్కి రాస్తే, మాది ఖుణ్ణుంచి హెడాన్కి రాస్తాయ్. హింద
వాడూ హేదం నమ్మతే, మాదీ ఖురా న్నమ్ముతాయ్. హింద
వాడూ శపం చేస్తే, మాదీ నమాజ్ సేస్తాయి. హిందూవాడూ కా
యెల్తే, మాదీ మక్కాయెల్తాయ్.

కస్తూ....హిందువులు కాళ్ళతో నడువ, మీరు తలతో నడువ రేమి ?

కాసిం...మాకి తలా నేలకి తగిలిపిస్తే మాసిపోదండీ ?

కస్తూ...మాసిపోయినచో, మడేలువానిచే నుతికించుకోవచ్చునుగా?

కాసిం....వుత్కితే దాడీ వూడీ పోదండి?

కస్తూ...(పక పక నవ్వి) అదా వచ్చినచిక్కు? (తనలో) అవురా!
అమాయకత్వము! కనుకనే, యంత సామ్రాజ్యమును గంగలో
గలిపి, కుట్టుపనికిని, గుమ్మము కావలికిని సిద్ధమయినారు
(పయికి) సాహెబుగారు! మీ పూర్వు లెంతటివారో యెరుగుదురా

కాసిం....జజ్జా సెప్పండి యింటాం.

కస్తూ...చెప్ప మనెదరా? (అని లేచి)

సీ. భరతఖండం బెల్ల పాలించి సిరులతోఁ
దూగినవారు మీ తురకవారు

కాసిం...అదీ మాటా, యిందండి యీనాం (అని యుంగర మిచ్చును

కస్తూ...వీరలై పోరుల వీరాధి వీరుల
ద్రుంచినవారు మీ తురకవారు

కాసిం...అచ్ఛా! అచ్ఛా! మా సేతిక్కి కత్తి యిస్తే-మజా సూస్తాం.

కస్తూ....నవరత్న సింహాసనంబులఁ గూర్చుండి
తొడరినవారు మీ తురకవారు

కాసిం...(దిగ్గున లేచి) థూ, కుర్చీమీదా కూకుండీ-కుక్కా అయ్యాం.

కస్తూ...భోగంబునందును త్యాగంబునందును
తులలేనివారు మీ తురకవారు

కాసిం...బరాబర్! పండగా దిగ్తే, పలావ్ మీదా పడీ సచ్చిపోతాం!

కస్తూ....శూరవరులకు జాగీరు లూరి కొలువు
కాంద్రకెల్ల మిరాసీలు కవుల కగ్ర
హారములు, పండితులకు మాన్యంబు లొసఁగి
తుఱఁగలించినవారు మీ తురకవారు!

కాసిం...అదీమాటా! అంతా సెప్పిందాన్కి సానీవార్కి మేం సంతోషం
సేస్తాం, కోరండి, ఆఫ్కా ఖుషీ, కోరండి!

కస్తూ...మాట తప్పరుగద?

కాసిం....మాటా తప్తే, తురకా బిడ్డా మానీ, దూదేక్ బిడ్డా బోలో!

కస్తూ...అయితే, ఈరాత్రి సిల్కుచీర కట్టుకొని హాయిగా మీతో నుండ
వలె నని యున్నది. పంపెదరా?

కాసిం...యిస్కా మాకీ తుఖ్ఖా-యిదాసెప్పింది. కాకీ మీదా యేసి, కట్టా
సీరల్ పంప్తాం-తమర్కి నచ్చి అయిందీ రీతాఫ్ సేస్కోండి.

కస్తూ...కాకి మీఁదను వలదు. గాడిదమీఁదను వలదు. అడుగో మా
తమ్ముడు వచ్చుచున్నాడు. అతనిచేతఁ బంపుఁడు.

కాసిం...అదీమాటా! హాదాగంటా హవ్వే తల్కి, హక్కా సీరల్ హిక్కా
హొంద క్పోతే-మాదీ బాత్-మంజూర్ సెప్పకండీ.

వెంక...ఏఁవి టక్కయ్యా! యేఁవిటి?

కస్తూ...మీ తురక బావగారు సిలుకుచీర లిచ్చేదరట. వెంట వెళ్ళుము.

వెంక....వో! రండి బావయ్యగారూ, రండి! (అని పట్టి లాగును)

కాసిం....అరే! హూండూ వోయ్ హూండూ! హుకుం తీసెక్కోనీ సలా మండీ సానీవారూ. సలాం, వన్నూ మీకి తగిల్పిచ్చి-మాదీ షెరీళం సాఫుకి యెల్తాయ్ సీరా కట్టీ షీర్ సిద్ధంగా హూంటే మళ్ళీ వచ్చి మేం మజాఖా సూస్తాం! చెలో-సాలా!చెలో (అని వెంకటేశముతో నిష్క్రమించును).

కస్తూ....ఇక్కడికి చీరబెంగ దీరినది!

సీ. ఆటిపోయిన చుట్ట కగ్గి చేకురినట్లు
ఆఁకటితఱి నన్ను మమరినట్లు
లేవడిలో లాటరీ వచ్చి పడినట్లు
పొరుగూరిలో నప్పు పుట్టినట్లు
నష్టేటఁ జేతికి నావ చిక్కినయట్లు
కఱవులో వర్షము కురిసినట్లు
ఖగ్గువేసఁగి నింట బత్తె యీనినయట్లు
పైబేస్తులో నాట పడినయట్లు

సమయమున కేగుదెంచి యీ సాహెబయ్య
పయికమా యిచ్చె, చీరలుం బంపుచుండె;
మంచిదినములు కడు సమీపించెననుట
కింతకన్న నిదర్శన మేమి వలయు! (తెర పడును.)

(ఇది తృతీయాంకము)

చతుర్థాంకము

మొదటి రంగము

ప్రదేశము:—రఘునాథరావుగారి మేడవీధి.

విశ్వా—(కాగితములు చేతఁ బట్టుకొని ప్రవేశించి) సందియ మేమి!-

గీ. మూర్ఖ భూపతిసేవయు, మూర్ఖరోగి
వైద్యమును; మూర్ఖ భృత్యుని పాలనంబు;
మూర్ఖ శిష్యుని చదివింపు, మూర్ఖభార్య
పొత్తు-పగవాని కేనియుఁ బొసఁగరాదు!

మా ప్రభువు-మూర్ఖ ప్రభువు కాకపోయినను, మధుసేవా పిశాచ మావహించినది మొదలు—ఊసరవెల్లివలె - ఉదయ మొక రంగు, సాయంకాల మొకరంగులోకి దిగినాఁడు! ఆ పయిని, శని గ్రహమువలె నీ శర్మ యొకఁడు దాపురమై-మరింత మాపి వేయు చున్నాఁడు!

చ. పడుచుతనంబు, స్వేచ్ఛయును, భాగ్యము, త్రాగుడు, దుష్టమైత్రి
యేర్పడ నివి యొక్కటొక్కటియె బ్రహ్మను సైతముఁ ద్రొక్కదారికి
న్నడిపి, వివేకముం గెడపి, నాశ మొనర్పఁగఁ జాలియుండ-ని
య్యెడ నవి యన్నియుం గలిసె; నెంతకునేనియుఁ దేకమానునే!

(పరిక్రమించి) దివాణపు వ్యవహారములను దిలకించుట లేదు. జాగుసేయందగని కాగితములపైఁ గూడ సంతకములు చేయుట లేదు-క్షణము మాటాడుటకు సమయ మిచ్చుట లేదు! ఆ పైని, పయికమునకు హద్దు లేని చీట్లు-అడిగిన వడ్డీల కూడిలో నప్పులు. ఇంతకు వచ్చిన తరువాత నిఁకఁ దరువాయి యేమిటి!

సీ. సమధికం బైన పుచ్చాయగ్రహార మీ
మార్గంబుననెకదా మాసిపోయె?

ఘనతరం బగు నినుగంటిసంస్థాన మీ
తీరుననే గదా తిరుగఁబడియె
కొమరైన కొచ్చెర్లకోట ప్రభుత్వ మీ
విధముననే గదా శిథిల మయ్యె
రెపరెప లాడు మారెళ్ళ దివాణ మీ
చందంబుననె గదా సన్నగిల్లె

ప్రభువు దుర్వ్యసనంబుల పాలఁ బడిన,
వర్తకుఁడు కాఫిహోటలు వంకఁగనిన,
తరుణవిద్యార్థి నాటకస్థలిని బడినఁ
జల్లచల్లఁగ ముప్పు వాటిల్లి తీఱు!

అందును, బ్రాహ్మణ సంస్థానముల కస్తమయ కాలమె వచ్చినది.

మ. వ్యభిచారంబు, దురోదరంబును, సురాపానంబు సాగించి; జా
త్యభిమానంబు త్యజించి, యన్యమత వేషాచారము ల్బూని, పా
పభయ మ్మూడ, సిరుల్తొలంగ, ఋణముల్ పైయాడఁగా బ్రాహ్మణ
ప్రభువుల్ పుచ్చిన చెట్టులంబలె నశింపం జొచ్చి రత్యంతమున్!

బ్రాహ్మణ సంస్థానములకే కాదు; బ్రాహ్మణ జాతికే శనిగాఁడు పంద్రెండింటఁ బ్రవేశించినాఁడు!

సీ. చెప్పినట్టులు నడచిన కాలమున కర్త
వారి కుండయ్యెను బ్రాహ్మణుండు
నిన్నటిదనుక మన్నించిన దొరలకు
ప్రాణగొడ్డం బయ్యె బ్రాహ్మణుండు
ప్రేమతోఁ బూజ సల్పిన శూద్రజాతికి
పల్లేరు ముల్లయ్యె బ్రాహ్మణుండు
మొదటి నుండియు స్వాస్థ్యముగ నున్న యుద్యోగ
పదవికి పిడు గయ్యె బ్రాహ్మణుండు

నేర్చి సకలకళలు నేర్పి లోకుల కవి
బ్రహ్మ దేవుఁ డనఁగఁ బరఁగి నట్టి!
బ్రాహ్మణుండు నేఁడు బాపనోఁడయ్యెను!
కాలమహిమ కాక కత మిఁ కేమి!
అయినను, దీని కన్న్యల నశవలసిన పని లేదు.

సీ. ముద్దినుసులు పండి ముంగిళ్ళు నిండించు
మళ్ళు మాన్యములు కవుళ్ళ కిచ్చి
తోటలుం దొడ్లు మస్తుగ తాకటులు పెట్టి
పెళ్ళున నిండ్లఁ బెండ్లిళ్ళొనర్చి
కొంపలుం గోడులుఁ దెంపుమై తెగనమ్మి
యేండ్లకొలంది వ్యాజ్యములఁ జొచ్చి
పుస్తెలుం బూసలుఁ బుణికి కర్చుల కిచ్చి
పుత్రులం బెర చదువులకుఁ బుచ్చి

సౌఖ్యముల కాకరము లైన స్వస్థలములు
వీడి, పొరుగూళ్ళ బానిసవృత్తి నమరి
తమదు ద్రేల్పెట్టి తమకన్ను తామె పొడుచు
కొనుచునున్నారు బ్రాహ్మణకులమువారు?

(కొంచెము నడచి) ఈ కాగితములపై సంతకముల చేయించుట కిపూఁట యైన సమయము చిక్కునో లేదో! అదుగో సిపాయి చిన్నయ్య బయటనే యున్నాఁడు. (పరిక్రమించి) చిన్నయ్యా! బాబుగా రేమి చేయుచున్నారు?. ఏ మంటివి? 'బాబుగారును, శర్మగారును గలిసి బయటి కెక్కడికో వెళ్ళినా' రనియా? ఇదివర కెన్నఁడుఁ జీఁకటి పడిన వెనుక నిల్లు కదలు నాచారము లేదే! కొంపతీసి క్రొత్తనాటకమేదేని ప్రారంభము కాలేదు గద! సరే, కానిమ్ము సాహిణులవల్ల సంగతి తెలియక పోదు గదా! (అని నిష్క్రమించును)

45

రెండవ రంగము

ప్రదేశము:—కస్తూరి గది.

ప్రవేశము:—రఘునాథరావుగారు, శర్మ, వెంకటేశము.

వెంక...అయ్యా, దయచెయ్యండి. యిదిగో కుర్చీలు. (ప్రక్కకు జూచి)అక్కయ్యా! అయ్యగారు దయచేశారు. ఆలశ్యం చేశావంటే ఆగ్రఁ వొస్తుందిసుమా! బాబూ! మా అక్కయ్యకు మా సిగ్గండి. మా సంగతి మేం చెప్పకో కూడదు కానీండి! మంచోరుకనక మనవి చేస్తున్నాను. ఆటకేం; పాటకేం; అందానికేం; చందానికేం; సరసానికేం; సల్లాపానికేం; మా అక్కయ్యపాటి చెయ్యి మన జిల్లాలో లేదండి! కళాయిసేస్త్రుఁవంతా కంటోపాటం వండి. యెనభై నాలుగు రకాలూ యేకబిగిని నడుపు తుందండీ కోనసీఁవకు మేళం వెళ్లాఁ వంటే కోతుల్లాగ చుట్టుకుంటారు! పేరూర్లో, మా అక్కయ్య యీల్ను పట్టి పెళ్ళి మూర్తాలు పెట్టించుకుంటారు. సాధారణంగా వోపాటివారికి సరే అనే మనిషి కాదండి. తుని జమిందారుగారు కబురంపిస్తేత్తూ పొమ్మంది, విజేనగరం మహా రాజుగారు పాట వినడాని కొస్తే, వీల్లేదు వెళ్ళమంది. అల్లాంటిది, తమ రొస్తున్నా రంటే, అంటు మామిఁడి పండులాగ తయారయిందఁ. చిన్న వాణ్ణయినా నా మాట చిత్తగిస్తారని మనవి చేస్తున్నాను. సాన్నుంచితే, విన్నవారు శాబా సనే సాన్నుంచాలి. కూటికి తగ్గా కూరా- సరసుడికి తగ్గా సానీ సమకూడ్డం మా కష్టం (మరల ప్రక్కకుఁజూచి) ఏఁవక్కయ్యా రావేం? నువ్వు రాలేదని బావయ్యగారు నుంచునే వున్నారు.

కస్తూ...(ముస్తాబుతో, తళుక్కునఁ బ్రవేశించి) అయ్యా! దండములు.

రఘు....(తనలో) ఓహో! యేమి సౌందర్యము.

ఉ. ఆ కురు లేమి! ముఁగురుల వంగగు నానొస లేమి! వీనులన్
దేకువఁ దాకొనం గొనలు తీరిన యా కనుదమ్ము లేమి! పూ

సోకినఁ గందుచందమున శోభిలు నా నునుచెక్కు లేమి! యౌ
రా! కనుదోయి నేఁడు గదరా! చరితార్థము నొందె నెంతయున్!
దీని లావణ్యము తిలకించుటకుఁగూడ శక్యము గాకున్నదే!

ఉ. కన్నులె చూతమన్నఁ దమకంబునఁజెక్కులవాలిలుఁజూడ్కు! లం
దున్నను మేలె యన్కొనిన నుండక, ఫాలముమీఁద సోలు! నం
దున్నను జాలు నన్కొనిన నుండక, వాతెరవంకఁదూలు! నీ
యన్నులమిన్నఁ జూడ వశమా యిరుకన్నులవాని కొక్కటన్!

శర్మ...(తనలో)నిజముగా, దీని గుమ్మములోఁగుక్కయైపుట్టినను జాలును!

ఉ. ఎందఱు లేరు సాను లిది యేమి తపం బొనరించి పుట్టెనో!
ఈందన మా శరీరముశకుం దిగదుడ్చున కేని మాఱునే!
చందురుఁడా మొగంబునకుఁ జాకిరి సేయుటకైన నర్హుఁడే
పొందిన నిట్టిదానిఁ గద పొందవలెం దల యిచ్చి యేనియున్!

వెంక...(కస్తూరి వెనుక నిలచి, మెల్లగా) కొంచెం ముందు కెళ్ళవమ్మా!
దీపం మోహంమీద కానేట్టు తిరిగి నుంచో పయిట కాస్త పక్కవు
జారనీ! కంగారు పడితే కార్యం లేదు! చొరవ చుక్కా నన్నాడు!
కూచున్న పాళాన్ని గుమ్మెత్తిపోవాలి! అబ్బా!-నే నాడదాన్నయితేనా!-

కస్తూరి....(మెల్లగా) సరే కాని—నీ విఁక వెళ్ళి సాహెబుసంగతి మూడు.

వెంక...అదెంతపని కానీ బ్రాంది చుక్క నోటికి తగిలి పదిరోజు
లయింది. నాలుగుబుడ్లూ వొం చెయ్యక నావంతు నాకుంచు! (అని
నిష్క్రమించును.)

శర్మ...వెంకటేశ మేమిటి వెనుకనుండి గొణుగుచున్నాఁడు?

కస్తూరి...మఱేమియు లేదు-అయ్యగారట్లు నిలుచుండియే యున్నారు—
కూర్చుండుఁడనవే యని నన్నుఁ గూకలు వేసినాఁడు. వారికిఁ
దగిన కుర్చీ వేయలేకపోతిని గదా యని వాక్కు రాక నేను
జూచుచున్నాను. అయినను, గొందంత దేవరకుఁగొందంత పత్రి
తేఁగలవారుందరు గదా?- వారి చిత్తము, నా భాగ్యము.

శర్మ...మాబాబుగారి మత మెఱుఁగక నీవట్లు నీళ్ళునమలుచున్నావు.
ఇంత నిగర్వచూడామణులు, ఇంత రసికాగ్రేసరులు లేరనుకో.
కస్తూ...ఆసంగతి యనుభవముమీఁదఁగాని బోధపడునదికాదు.
రఘు...(తనలో) అచ్ఛా! అందముగా వేసినది ముక్క!(కూర్చుండును)
శర్మ....కాపిటల్! నీ డౌ టిప్పుడైన నివారణమైనదా?
కస్తూ....ఒకసాక్ష్యము సాక్ష్యమా? ఇంకొకటియైనఁజూడవలెను.
శర్మ...అట్లయిన, నదికూడ కానిమ్ము.
కస్తూ...చిత్తము-చిటికలో వచ్చెదను. అని (నిష్క్రమించును)
శర్మ...(ప్రక్కకుర్చీలోఁ గూర్చుండి) ఏమి బాబూ-ఎట్లున్నది కస్తూరి?
రఘు...ఎట్లుండవలెనో యట్లున్నది!?

గీ. పసిఁడిబొమ్మ చైతన్యము పడసినట్లు
మానికము ముద్దుగుమ్మగా మాఱినట్లు
మించు స్త్రీ రూపమును ధరియించినట్లు
నాదు కనులకుఁ దోచె నీ నాతి సఖుఁడ!

శర్మ...ఈ ఇంట నింకొక విశేషము-విటుల సమాంతముగా విఱుచుకొని
తిను వేయినోళ్ళ వేశ్యమాతాపిశాచ మొకటి లేదు!

గీ. అన్నమున వెంట్రుకయు; సున్నమందు ఱాయి;
పానకములోనఁ బుల్లయు; పాలఁ జీమ;
సానియింటను దల్లి; మంచమున నల్లి-
సర్వసామాన్యముగఁ దటస్థంబు లగును!

రఘు....ఐన నాలోటులేదు. వెంకటేశము వేయిమంది వేశ్యమాతల పెట్టు.
కస్తూ.... (బ్రాంది, సోడాబుడ్లు తెచ్చి బల్లపైనుంచి, మరల వెళ్ళును)
రఘు...(వెఱగుపాటుతో) సరి కాని-యీ సన్నాహ మేమిటి! దీనికి
దివ్యదృష్టి కూడఁ గలదా యేమిటి!
శర్మ...తక్కినసానులకును దీనికిని గల తారతమ్య మిదిగో యిదియే.

ఆ. ఎదుటివారి చిత్త మెట్లొ యిట్టె యెఱుంగు
నచ్చెనేని ప్రాణ మిచ్చివేయు

పసవె కోరి నమ్మి పడియుండు నౌకర్కని
తోనే—దీనివంటి సాని కలదె!

రఘు...ఇంటియొద్ద బూ ర్తిగాఁ బుచ్చుకొనికూడ వచ్చితిమి కదా-ఇప్పుడు మనము చేయవలసిన దేమిటి?

శర్మ...గాజులచేతులతో నది యందించు గ్లాసులు గబగబ గైకొని-గడ గడ నోటఁబోసికొనుటయే. అన్యథా యొనర్చిన నాముంద చిన్న బుచ్చుకొనదా? అది గాక-అర్నాల్డే మన్నాఁడు?-

* వెల్, ఐ డోన్టు కేర్ యిఫ్ ఐ పార్టేక్
జస్టు ఫర్ మానర్సు అండ్ పొలైట్‌నెస్ సేక్

అన్నాఁడు. ఆపాలిసియే (Policy) మన కథార్టీ (Authority).

కస్తూ...(పళ్ళెరముతో భక్ష్యములును, గ్లాసులును దెచ్చి బల్లపైనుంచి యొక సోడాబుడ్డి కొట్టి రెండుగ్లాసులలోఁ బోసి, బ్రాందితో నా రెండుగ్లాసులు నింపి, యొకగ్లాసుతో రఘునాథరావుగారిని సమీపించి) చేతి కీయనా?-నోటి కీయనా?

శర్మ...కాపిటల్! ఆముక్కకు ముం దాన్సర్ (Answer) చెప్పండి!

రఘు...మాకుఁగావలసినది గానరసము కాని మధురసము కాదు.

కస్తూ...చిత్తము. కాని, కామశాస్త్రవిధ మది కాదు. మొదటి మధురసము-పిదప గాన రసము-పిమ్మట నధర రసము.

శర్మ...హియర్! హియర్! ఇప్పుడు చెప్పుడు సమాధానము.

రఘు....ఇఁక నిదిగో యిదే సమాధానము! (అని యందుకొని త్రాగును)

కస్తూ...(రెండవగ్లాసు నెత్తి) నాకుఁ గుడిచేతులు రెండు లేనందున మీకు వెనుక నీయవలసి వచ్చినది. (అని శర్మ కిచ్చును.)

శర్మ...నాకు ముందు వెనుకలతోఁ బని లేదు. నాలుగు చుక్క లెక్కుడుగాఁ బడుట ప్రధానము. (అని త్రాగును.)

కస్తూ...(చిన్న పళ్లెరములోఁ గొన్ని భక్ష్యములం బట్టుకొని) తమ చేతులకు చము రంటు నేమో-నేను దినిపింతునా?

---

* Well I don't care if I partake just for manners and politeness sake.

రఘు.. ఏమి టవి?- సరిసరి తెలిసినది. మాచదు వంతవఱకు రాలేదు.

కస్తూ...అబ్బే. అదేమి న్యాయము?, దక్షిణ లేని దానము, శ్రుతిలేని గానము, నంజుడు లేని పానమునా?

రఘు...అది కాదు. నా మాట విను. ఆ కంపు నేను భరింపలేను!

కస్తూ...గసగసా మసాలాతో కమ్మగా వేఁగిన కైమాలడ్డూలు కంపా మంచిది, మీ మాట యటుండనిండు. (శర్మతో) మీరో?

శర్మ...నామాట యడుగవలెనా? సర్వభక్షకుఁడును నేనును సవ యన్న దమ్ములము (అని మెక్కుచు) హాయి! హాయి! ఫ్రెంచి ప్రెప రేషన్సు (French Preparations) వీని మీఁద బలాదూరు!

కస్తూ...(మరల గ్లాసు నింపి) ఇదిగో—యీసారి నోటికిచ్చెద.

రఘు...ఇప్పుడేగా యైనది?-మరల నింతలోనేనా!

కస్తూ...అయ్యో నాయిల్లు బంగారము గాను!. అధరపానమునకును మద్యపానమునకును హద్దేమిటి! (అని నోటి కీయబోవును.)

రఘు...ఇటిమ్ము (అని యందుకొని, కొంచెము కొంచెము త్రాగును.)

కస్తూ...(రెండవగ్లాసు నింపి) ఇదిగో మీగ్లాసు. (అని శర్మ కిచ్చి రహస్యముగా) మీరు వెళ్ళి యామిద్దెగదిలోఁ గూర్చుండుఁడు మీకుఁగావలసినవన్నియు నచ్చట నుంచినాను. ఈయన నిచ్చట జోకొట్టి, మీ యొద్దకు వచ్చెదను.

శర్మ....(బ్రాంది నోటఁబోసికొని లేచి) ఇక్కడ నాకేమో యుక్కగా నున్నది. ఒకసారి పెరటిలో కేగి యొడ లార్చుకొని వచ్చెద. (అని నిష్క్రమించును.)

కస్తూ...(బ్రాందిసీసా యెత్తి) ఇదిగో యిఁక రవంత పోయనిండు.

రఘు...నో నో! యిక వలదు. ఇక్కడికే యెక్కు వైనది!

కస్తూ...నాలుగు చుక్కలు. నన్ను చంపుకొని తిన్నట్టే. నా మనవి వినక తప్పదు! (అని బలవంతముగా గ్లాసునిండపోయును.)

రఘు...(గడ గడ త్రాగివేసి, గ్లాసు క్రిందఁబాఱవేయును.)

కస్తూ....మీకుఁగూడ నుక్కగా నున్నదేమో! విసరుదునా?

రఘు... (మైకముతో) విషుర్దునా అంటావా? విషిర్తే -వి-షి-ర్తే-విష్కి మంచిదా-షాంపెను మంచిదా-అని- విష్వనాథం, నేనూ తగువు పడ్డాం! తెల్శిందా? విష్కి మంచివంటాడు విష్వనాథం-షాంపెయిను మంచిదంటాడు షెర్మ-నువ్వేమంటావు?

కస్తూ... (తనలో)అయ్యగారికందుకొన్నది! ఈ యుండలు తినిపించుట కిదే సమయము.(ఉండలు చేతఁగొని,చటాలున నొడిలో గూర్చుండి) నామాట విన్నచో-మీమాటకు త్తరము చెప్పెద-

రఘు... ఓ! వింటా! పెళ్ళికొడుకు విన్నట్టు వింటా! షెయ్యి మీఁద వెయ్యమంటే వేష్టా! (అట్లుచేసి) షెక్కిలి ముద్దు పెట్టుకోమంటే పెట్టుకుంటా! ఇదిగో-పెట్టుకున్నా! (అని యటు ముద్దు పెట్టుకొని) ఈషారి షెప్పు.

కస్తూ... నేను గన్నులు మూసినచో, మీరు నోరు తెఱవఁ గలరా? ఏదీ-చూతము-(అని యెడమచేత నతని కన్నులు మూయును.)

రఘు... ఓ! ఒక్కదెబ్బని; తెఱవనా? ఇదుగో!(అని నోరు తెఱచును.)

కస్తూ— (కైమాయుండ నోట కుక్కి, నోరు మూసి పట్టుకొనును.)

రఘు.... తెలిషించి! తెలిషింది! హబ్బా! కంపు!కంపు! హాక్!

కస్తూ.... నాతోడు-నన్ను చంపుకొని తిన్నట్టే! కసబిస నమిలితిరా-కమ్మని వాసన బయలుదేరును. (అనుచు నోటికి చేయి యడ్డు పెట్టును.)

రఘు... (కొంచెము నమలి) ఔ నౌను-అనుకొన్నంత కంపులేదు!

కస్తూ.... ఈసారి చూడుఁడు! (అని యింకొకయుండ నోట వేయును.)

రఘు... (ఇష్టముతో నమలుచు) నిజమే-నిజమే! ఈషారి గారెముక్క కంటే కమ్మంగా వుంది! ఏదీ-యింకో టందుకో!

కస్తూ... అదిగో-అదీ అందము! (అని పళ్ళెరము చేతిప్రక్కనుంచును.)

రఘు... (ఉండలు మెక్కుచు) అన్నట్లు, నీ వేమీ పుచ్చుకోలేదేమీ?

కస్తూరి... నాకొక వ్రతమున్నది. ఎవరైన గ్లానునింపి యందింపవలెను-

రఘు... అయితే, నే నందిష్టా! (అని గ్లాసునింపి, నోటి కిచ్చును.)

కస్తూరి— ముందుమీరు కొంచెము పుచ్చుకొని, శేషము నాకీయవలెను.

రఘు.... షెబాష్!-అది షోకు! (అని యట్లు చేయును.)

కస్తూ... ఈసారివంతు నాది. (అని గ్లాసు నింపి, కొంచెము త్రాగి, అతని నోటి కియబోయి) ఏమిటి యాలోచించుచున్నారు? ఎంగిలి యనియా?

గీ. బ్రాందీ సారాలకును, పానపాత్రములకు
బిత్తరుల మోవులకును, కాఫీ హోటేళ్ళ
చిప్పలకు, బూటకూళ్ళిండ్ల చెంబులకును-
నెంగిలియు; నెగ్గు నను న వెందేని గలవె!

రఘు.... ఎవడన్నాడు ఉన్నాయని, ఎవడయినా ఉన్నాయంటే ఏడ్యావు పొమ్మందాం!ఆ!(అని నోరు తెఱచి, నోటఁబోయగా మ్రింగును)

కస్తూ... నాకిప్పుడు నచ్చినారు! ఇంతటి నుండి యీశరీరం మీఁది!

రఘు... నీ షెరీరం నాదైటే-నా షేరీరం నీడి! నా ప్రాణం నీడి! నా యెస్టేటు నీడి! వా గుఱ్ఱాల్నీవి! నాకుక్కల్నీవి-నా-వ-న్నీ—నీవి!

కస్తూ... మిగిలినవానిమాట కేమి కాని -మీ శరీరము నా దన్నారుగదా-మీ శరీరమునం దున్నవికూడ నా వేనా?

రఘు.... ఓ! షర్వం నీవే నీవే షర్వం-షర్వానికి నీకూ-షాంపేను ఫస్టు!

కస్తూ.... అట్లయిన, మీవ్రేలి యుఁగర మొకటి నా వ్రేల నిడుకొననా?

రఘు... అన్ డౌటెడ్లీ! (Undoubtedly) ఇడుగో యిది రవ్వ-ఇడి కెంపు-ఇది పచ్చ—ఇది నీళం. ఇందులో నీకిష్టమయింది తీసుకో!

కస్తూ... (చూచి) అన్నియు నాకన్నుల కందముగానే యున్నవి. ఇందేది తీసికొనను!

రఘు... అయితే, అన్ని తీసుకో! (అని యన్నియుఁ దీసి యిచ్చును.)

కస్తూ.... (వ్రేళ్ళ నుంచుకొని) ఈసారి యీ యుంగరముల చేతితో నిచ్చునది పుచ్చుకొని చూడుడు! (అని గ్లాసు నింపి త్రాగించు చుండఁగా తెరపడును.)

(ఇది చతుర్థాంకము.)

పంచమాంకము

మొదటి రంగము

ప్రదేశము:—రాజవీధి

రంగఁడు... (మధుపాన మత్తతచే దూలుచుఁ బాడుచుఁ బ్రవేశించి) సుక్కా! నీ బొడ్డుపొక్కా! సురకు సెయ్యవే!-రమ్మ-సుక్కా కక్క ముక్కా, సీకుముక్కా-కాల్సి పెడతానే—రమ్మ— సుక్కా!

ఇరుగు పొరుగు నవ్వని- యీడువాళ్ళు తిట్టనీ
పరుగు పరుగూ వొచ్చి నీదు-పాల బడతానే—రమ్మ సుక్కా!

పిల్లా జెల్లా మాడనీ—పెళ్ళాం దెబ్బలాడనీ
కల్లుకిందా నీకిందా-కర్సు పెడతానే-రమ్మ సుక్కా!

ముక్కూ మూతి పగల్నీ-ముంగలిపళ్ళూ రాల్నీ
తొక్క లూడి పోయిందాకా-దొర్లుతానే- రమ్మ -సుక్కా!

(చరాలునఁ దిరిగి చూచి) ఎవడానవ్వేవాడు! నన్ను షూషి నవ్వినోడు నామీద నుంచి బలాదూరు! ట్రాగినందుకు నవ్వా రంటే—దవడపళ్ళు రాల్తాయి! కులాషా కోషం గుక్కెడూ—షోక్కోసం షోలెడూ- దర్దా కోషం తవ్వెడూ—ట్రాగితేమాట్టరం ట్రప్పేవిఁటి? ఎవడుట్రాగనోడు? నా తాతట్రాగాడు- నాటంట్రి ట్రాగాడు! నీ తాత ట్రొక్కపోటే నిలువునా కొరతెయ్యి, తెల్షిందా? నీటంట్రి ట్రొక్కపోటే-నిడదోలుమడుగులో వూరెయ్యి! మళ్ళీ మాట్రాడావంటే మరామేకు! ఆగు! ఆపాట్నాగు! దగ్గిర కొచ్చావంటే తన్తా! షాగదీసి టన్నానంటే-షాకిరేవులో యెల్లిపడాలి! అయిటే, కాషుకో మరి! అష్చా! యిడుగోటన్నా! (అని యెదుట నెవరో యున్నట్లు తన్ని(బోయి,వెలకిలఁ బడి) కా లేదు-షిత్తు కా లేదు! క్షావలిష్టే యీపు షూషుకో! కూకుంటే కుక్కపిల్ల- లెగిష్టే

లేడిపిల్ల-కాదన్నావోడు గాడ్దిపిల్ల ఇదుగో లేష్తున్నా- లేశా! (అని లేవఁబోయి మరలఁ గూలఁబడి)బలే! పల్టీకొడ్తేయిలా కొట్టాలి! పైల్మానోళ్ళంతా- నామీద నుంచి బలాదూరు! దీనిమీఠింకో డ్రాం పడితే దివిటీలా గెలిగానన్న మాటే! (అని యెట్లో లేచి)

ట్రియ్యాని మాఁవీడి పండ్రూ-పండ్రూ-

ట్రినబోతేడొరకాదు-ట్రీపూలు మెండ్రూ॥ ట్రియ్యా! ట్రీపులు మెండ్రు- ట్రీ-పు-లు-మ్రెండు! ఎండులో వుంది ట్రీపి? షెప్పు కుంటే షేరు-షారా పెజెంటు! మాఁవిడి పండ్రుట్రీపన్నావోడు- మాదిగాడి కొడుకు! యిష్టఁవొచ్చినంత ట్రీపి యీత కల్లులో వుంది! టాటికల్లు- టల్లి; యీటకల్లు-పెళ్ళాం! ఇహిహిహీ! ఇహిహిహిహి! ఇహిహిహిహిహీ! ఈటకల్లు-ట్రాగే-యిందురుడు షెందు రుడయ్యాడు! ఈటకల్లు ట్రాగే- యిష్టామిత్తురుడు-యీర బద్దురుడయ్యాడు! ఇహిహిహీ! ఇహిహిహిహీ!

ఇప్పు డెల్లి ట్రాగుటాను-యీట కల్లు,
తరవా తెల్లి ట్రాగుటాను-తాటి కల్లు;
పగ లెల్లి ట్రాగుటాను- పట్ట సారా.
రాతి రెల్లి ట్రాగుటాను- రమ్ముసారా

(చరాలున బఱిక్క్రకుఁజూచి) ఎవడా యెక్క్రిరించేవోడు! ఎక్క్రిరించినోడి గుండె మీద-యెగిరితన్తా! కైదులోకెళ్ళొచ్చాననా- కళ్ళు మిడకరిష్తున్నావు? కన్నఁవేశెళ్లానా - కైడులోకి? టాఱిగ డానికి డ్రబ్బు లివ్వకపోతే- ట్రలకాయ పగలేశెళ్ళాను! ఆర్నెల్లు కూకుండి-హాయిగా తినొచ్చాను! మళ్ళీ కొడ్తాను-మళ్ళీ యెల్తాను! షర్క్రారోడు జైళ్లోషారాకూడా పొయ్యిష్తే-షచ్చిందాకాజైళ్లోనే వుంటాను!

అపనా - తన్నా - మన్నా - మాశోరి బైరన్నా॥ అపనా॥
మాశోరి బైరన్నా—మంచోడు బైరన్నా ॥అపనా॥
షింతషెట్టూ షిగురుషూడః—షిన్నదాని పొగరు షూడు,
రాజమండ్రి యెల్లిషూడుః-రమ్మ్మ షారా ట్రాగిషూడు ॥అపనా॥

(ముందునకుఁ జూచి) ఎవడా వచ్చేవోడు?. షెర్మలాగున్నాడే?. ఆడే? ఆడే. బాబుగారి షొమ్మంతా యీడు పద దినేస్తున్నాడు! ఈపూట కర్షు- యీడిదగ్గిరలాగాలి. కాష్షేపు షెడ్డ మనిషిలాగు కనబడతా! (శరీరము బిగఁబట్టి నిలుచుండును.)

శర్మ—(ప్రవేశించి, జూచి, యులికిపాటుతో) ఇదిగో-యీ టెఱ్ఱిబిల్ ఫెలో (Terrible fellow)యెప్పుడో జైలులోనుండి దిగినాఁడే! మరల నూరిలో మరిడీదెవత ప్రవేశించిన దన్న మాటయే! ఈ రాస్కెల్ (Rascal) కంటఁ బడకుండ నీ ప్రక్క సందునఁబడి పోదునా? (ఆలోచించి) కాదు కాదు- ఇటువంటివాని కేమయిన చేపుచు, చేతిలో నుంచుకొనుటయే మంచిది. అవసరమైనచో-విశ్వాసరావు నొకసారి వీనిచే నుతికింపను (అని నడచును)

రంగ—దణ్ణాలండి బాబూ దణ్ణాలు! తఁవరి కోసఁవే షూష్తున్నా!

శర్మ—ఇదిగో, వచ్చినావా? యీ మధ్య నీవు లేక యీ రంతయు జిన్న బోయినది!

రంగ—షిత్తం షిత్తం! రంగడి షంగతి మీరు కనిపెట్టారు! మీ పాడాలు పట్టుకుంటే పాపాలు పోటాయి (అని పాదములపైఁ బడును.)

శర్మ—పోయినవి. నీ పాపములన్నియు పోయినవి. లెమ్ము.

రంగ—నే లేవను!. ఈ పూఁట కర్షు మీ రివ్వాలి. నే లేవాలి!

శర్మ—ఇంతే గద?. ఈపూఁటనే కాదు. ఇది మొదలు నీకు లేనప్పుడెల్ల యిచ్చెదను. ఇఁక లేచి, నాతో రమ్ము.

రంగ—(లేచి)వో-అల్లాగయితే, మీ అద్దరు పెకారం నడుష్తా! మీరు తిట్ట మన్నోణ్ణి తిడ్తా. మీరు కొట్ట మన్నోడ్ని కొడ్తా! (అని వెంబడింపఁగా, ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

రెండవ రంగము

ప్రదేశము:—రఘునాథరావుగారి మేడమీఁది చావడి.

రఘు....(ఒంటరిగాఁ గూరుచుండి) ఎంత దుర్దినమో కాని, నేఁ డెచ్చటను బదులే పుట్టినదికాదు! నాయనగారి నవరత్నమాలిక యుండబట్టి తాకట్టునకుఁ బంపి, ధైర్యముతోఁ గూర్చుండుట కవకాశము చిక్కినది. శర్మ వెళ్ళి చాలసే పయినది; ఇంతసేపేమి చేయు చున్నాఁడు చెపుమా! ఒంటిపాటుకంటె నోపరాని దింకొకటి లేదు గదా!

గీ. చందురుని చుట్టు జుక్కలసరణి మిత్రు
లెవని చుట్టును నుండ్రతడే కృతార్థుఁ;
డెవఁడు మరుభూమియందలి యెండుమోడు
కరణి నొంటరి యగు వాఁడె కష్టజీవి!

కాలక్షేపమునకుఁ గస్తూరివంటిది మఱి లేదు! సంవత్సరములు దానికడ క్షణముల క్రిందఁ గడిచిపోవును.

చ. పలికిన పారిజాతములు పమ్మినయట్లగు; వాలుచూపులన్
జిలికిన క్రొమ్మెఱుంగులను జిమ్మినయట్లగు; నీటు వాటిలన్
గులికిన-బూవుటమ్ములను గుమ్మినయట్లగు, డాయవచ్చినన్
గలకలలాడుచుం దినము కామినియై చనుదెంచి నట్లగున్.

(వినుట నభినయించి అడుగో శర్మ వచ్చుచున్నాఁడు)
(అని చూచి, యంతలోఁ దెల్లపోయి) అయ్యో దేవుఁడా! శర్మ కాఁడు, విశ్వాసరావుగారు. ఈయన కొంటిగాఁ గంటఁ బడకుండ నిక్కడి కెన్నిదినముల నుండియో కాలము గడుపుకొని వచ్చి నాను. ఈ పూఁట నికఁ బట్టువడక తప్పదు. ఔరా! అంతచనువు గల విశ్వాసరావుగారి కెంతభయపడవలసి వచ్చినది.

సీ. బడి మాని తిరుగు తుందుడుకు విద్యార్థికి
తన యయ్యవారి దర్శనము వోలె

కన్నంబు వైచి పోనున్నట్టి దొంగకు
పోలీసువాని దాపురము వోలె
కుడువక ముడువక కూర్చెడు లోభికి
రాటించు గురువుల రాక వోలె
మింతత యైహద్దు మీరిన చెడిపెకు
నాథుని సన్నిధానంబు వోలె
తప్పుదారులు మరగి స్వతంత్రవృత్తి
మసలఁ గోరెడు వారికి మాన్యజనుల
సంగతి సమస్తవిధముల జంకుఁ, గొంకుఁ
గించయు, నసహ్యమును గలిగించుఁ గాదె!

విశ్వా...(ప్రవేశించి, తనలో) ఓహో! బాబుగా రొంటరిగానె యున్నారే! ఔరా మద్య విషమీయన నెంతగా మార్చి వేసినది!

సీ. నిండు జాబిల్లిని నిరసించు నెమ్మోము
కడుగని, తోమని కంచ మయ్యె!
తమ్మిబూరేకుల తలఁ దన్ను కన్నులు
గరిసిపోయిన గాజుగరిటె లయ్యె!
పసిఁడి యద్దంబుల భంగించు చెక్కులు
కుట్టు లూడిన చెప్పు టట్ట లయ్యె
చిగురాకు డొప్పలఁ జిన్నబుచ్చెడు మోవి
తడియారిపోయిన వడియ మయ్యె!
చూడ ముచ్చట గొలిపెడు సొబగుమేను
వాడిపోయిన లే జొన్నకాడ యయ్యె!
శివుని గళ మొక్కటియె నల్పు చేసినట్టి
కాలకూటంబు సురకన్న మేలు కాదె!

రఘు...రండు మామగారు! రండు! ఏమిటి విశేషములు?

విశ్వా...బాబు! ప్రత్యేకము చెప్పఁదగిన వేమియు లేవు. ముఖ్య విషయములు కొన్ని ముచ్చటింపవలసి వచ్చినాను (కూర్చుండును)

రఘు...ఆలాగుననా? అయ్యో నా కిపు డవకాశము లేదు గదా! పదిమంది మిత్రుల కిపూఁట దోఁటలో బాలు. అతిశీఘ్రముగా నే నిపు డచ్చటి కేగవలసి యున్నది. మనము రేపు మాటాడు కొనఁగూడదా?

విశ్వా...బాబు! తమ బాలుకంటె నిది తక్కువ విషయము కాదు. ఈ యేఁటి కిస్తీ యింతవరకుఁ జెల్లింపనందున....ఇరువదినాలుగు గంటలలోఁ జెల్లించి తీరవలెనని ఈపూఁట నోటీసు వచ్చినది.

రఘు....ఇంతవఱ కేల చెల్లింప లేదు?

విశ్వా...సొమ్ము లేక.

రఘు...అదేమి?. హాలుసాలు సిస్తులు వసూలు కాలేదా?

విశ్వా...వసూలును నైనవి. వడ్డీలక్రిందను, బిల్లుల క్రిందను వ్యయమును నయినవి.

రఘు....వడ్డీలు నిలుపు సేయక పోతిరా?

విశ్వా...వడ్డీలు నిలుపు చేసినచో వాయిదాలు గుజస్తుపడి, దండన షరతుల ననుసరించి దండుగ లిచ్చుకొనవలసి రాదా?

రఘు....అట్లయిన, నే బాపిరెడ్డి యొద్దనో బదులు తీసికొనుడు.

విశ్వా...ఆ తావులాటయు నైనది. ఎక్కడ ఎఱ్ఱని యేగాని పుట్టలేదు.

రఘు...ఇదివరకుఁ బుట్టకున్న, నీ యిరువది నాలుగు గంటలలోఁ బుట్టఁ గూడదా?

విశ్వా...పుట్టకున్న, నిరుటివలెఁ బుక్కిటివరకును రాదా?

రఘు...అన్నట్టు నిరు డెట్లు చెల్లించితిమి?

విశ్వా...అయినమట్టున కొక గ్రామ మమ్మి చెల్లించితిమి.

రఘు....అట్లయిన, నీయేఁ డింకొక గ్రామ మమ్ముదము.

విశ్వా....(తనలో) హరిహరా! ఆకారమే కాదు. బుద్ధికూడ బుగ్గియై పోయినది!

గీ. మద్యరస మను కార్చిచ్చు మానవుఁ డను
తరువునకు సోఁకినంతనే తత్తదవయ
వమ్ము లనియెడి కొమ్మలు వమ్ముచేసి,
బుద్ధి యను చేవతోఁగూడ బుగ్గిసేయు!

రఘు...ఏమి మామగారు! ఏ గ్రామము విక్రయింతము?
విశ్వా...బాబు! అందులకుఁగూడ నిప్పు డవకాశము లేదు. ఏగ్రామమున కాగ్రామము తనఖాలలోఁ దల మునిగి యున్నది!
రఘు...అట్లయిన, మన మిపు డాచరింపవలసిన దేమిటి?
విశ్వా....అదే నా కేమియు బాలుపోక మీకడకు వచ్చినాను.
రఘు....అట్లయిన, నే నీరాత్రి యాలోచించి రేపు సాధనము చెప్పెద. ఈపూఁట కింతటితో నన్ను విడిచిపెట్టుఁడు.
విశ్వా...మఱియొక ముఖ్య విషయమును గూర్చి మనవి చేయవలసి యున్నది. వారముదినములలో, బయికమీయనియెడల వ్యాజ్యెము వేసెదనని వరదయ్య నోటీ సిచ్చినాఁడు.
రఘు...ఇంకను నాతని కీయవలెనా? తీసికొన్న దెంత? తీర్చిన దెంత?
విశ్వా...తీసికొన్న దెంతయోకాని పత్రములో నున్నది పదునాలువేలు. ఇప్పటి కిచ్చినదిరువదివేలు. ఈయవలసినదిరువదిరెండువేలు.
రఘు....ఇంతేగద! ఈరాత్రి నేను మాటాడెదలెండు. ఆకట్ట యేమిటి?
విశ్వా...ఇవి యీ దినమున వచ్చిన బిల్లులు ఇది కస్తూరి చీటి.
రఘు...కస్తూరి చీటీ యే మని?
విశ్వా....వెంటనే వందరూపాయలు పంపు మని!
రఘు...పంపినారా?
విశ్వా...వందకానులైన లేనప్పుడు వందరూపాయ లెట్లు పంపగలను?
రఘు...ఏమీ? దివాణ మంత దీనదశలో నున్నదా?
విశ్వా....బాబు! యేమి మనవి చేయను!

సే. ఎంత వ్యయించిన నెప్పటి కప్పుడె
పెరిఁగెడు దరి లేని సిరులతోడ
ఏవేళ వచ్చి పోయెడు కవి పండిత
బంధు మిత్ర ప్రజా ప్రతతితోడ
స్వజనంబువలె సర్వసౌఖ్యంబులం బాలు
గాంచెడు విద్యార్థిగణముతోడ

ప్రాణంబులేని యర్పణసేయ సమకట్టి
కొలిచెడు సేవకకోటితోడ
దంబు మీఱిన తమ దివాణంబు నేఁడు
సర్వవిషయంబులందును సన్నగిల్లె!
అకట! మీ రింక నైన సింహావలోక
నం బొనర్పనియెడల నాశంబె యొదవు!

రఘు....అట్లయిన, నందులకు నేఁ జేయవలసిన దేమో చెప్పరాదా?

విశ్వా...కస్తూరియింటఁ గాలు పెట్టకుండుట ప్రథమకర్తవ్యము.

రఘు....అయ్యయ్యో! పాప మదేమి చేసినది!

విశ్వా...అదేమి చేసినదనికాదు. అదేమి చేయలేదని సెలవిండు!

ఉ. నిలువునఁ గల్లలుం, గరము నీచపుటూహలు, మేటి యిచ్చకం
బులు బహుమాయలు న్వివిధమోసములుం దమ సొమ్ముగా విఁ
టులును దోచు వేశ్య తల వాకిటఁ గాలిడి, గుల్ల కానివాఁ
డిల నొకఁడేని, మచ్చునకునేని నిజంబుగఁ గానిపించునే?

రఘు....మామగారు! అందఱ నామానికనే గొలుచుట న్యాయమా?
కస్తూరి యెల్లవేశ్యలతోఁగలిపి లెక్క పెట్టవలసినది కాదు.

గీ. తలఁప, విశ్వాస మన్నది దాని సొమ్ము
దయము, సత్యంబు లనునవి దానిహక్కు
లట్టి సద్గుణఖని వెలయాంద్రయందె
కాదు-కుల కాంతలందును గానఁబడదు!

విశ్వా...బాబు! మీకే కాదు ప్రతి విటునకు నిదే వెఱ్ఱి! కాని,

కం. తెల్లని కాకియు, ముడుసుల
నొల్లని శునకంబుఁ, దీపు లోడెడు వేమున్
జల్లని నిప్పుం గలిగిన
సల్లలితగుణాఢ్య యైన సానియుఁ గలుగున్!

రఘు....అవునా? అట్లన్నారు గనుక నా ప్రతిజ్ఞ వినుడు.

ఆ. ఎవ్వ రేని, యెన్నఁ డేనియు గస్తూరి
యెడల నించుకంత యెగ్గు నాకుఁ

జూపఁ గలిగిరేని సూనృతంబుగ నా క్ష
ణంబ దాని పీడనాడువాడ!

విశ్వా...(వినుట నభినయించి) బాబు! ఎవరో వచ్చుచున్నారు. ప్రస్తుతము నాకు సెలవు! దయచేసి తమ ప్రతిజ్ఞను మాత్రము పరాకు పడకుడు!(అని లేచి, యావలకు వచ్చి ప్రవేశించుచున్న శర్మను జూచి తనలో) నాయనా, నీవేనా, నీవు దాపరించిన తరువాతనే మా ప్రభువున కింత నీచదశ పట్టినది.

ఉ. ఖంగినపల్లి మామిడిని బ్రౌఢిమెయి న్విషముష్టిఁ జేయు రీ
తిం గుణవంతు, మత్ప్రభు, నుదీర్ణమనస్కుఁ, గ్రియావచస్కు, ని
ఖ్బంగి నితాంతహేయమధుపానపరాయణుగా నొనర్చి వా
రాంగనపంచకుం దిగిచి తౌర! క్రమంబుగఁ బాపచిత్తుఁడా!

కనుకనే ఖలమైత్రి కూడ దన్నారు. సందియమేమి?

ఉ. ఆడగవచ్చుఁబన్నగచయంబులతో భయ ముజ్ఝగించి; ము
ద్దాడగవచ్చుఁ జిచ్చును నయంబుగ దోసిట సంగ్రహించి; వె
న్నాడగవచ్చు వ్యాఘ్రనివహంబులఁ బెంపు వహించి; యెన్నఁడుం
గూడగరాదు దుర్జనులఁ గూడిన ముప్పు ఘటిల్లి తీరెడున్!

(నిష్క్రమించును)

శర్మ...(ప్రవేశించి) అరరే! బాబుగారితో మాటాడుట కి ట్లడిపూలున కవకాశముండి పోయినది గదా! ఎప్పు డేమి చెప్పి నాపై సేవగింపు కలిగించునో యనియెల్లప్పు డాయన నంటఁ గాగియే యుందును. ఈపూఁట నే నాపనిమీఁద వెళ్ళుటచే ఈ డాంకి (Donkey) కవకాశము దొరికినది! అయిన నదేమి చిత్రమో కాని, యీతనికడ నాయన యీశ్వరవేరు సోఁకిన పామువలె నగును! మగవానికి మగవాఁడు జడియుటకంటె మతిమాలినతన మేమున్నది! ఈ విషయమున నాకు నేనేసాటి.

చ. జడియగలేదు చిన్నపుడు స్వాంతమునం బడియొజ్ఝ కెన్నఁడున్
జడియగ లేదు తండ్రికిని సోఁకిన తల్లికిఁ గూడ లేశమున్
జడియగ లేదు పెద్దలకు ఛాందసమూర్తులకట్లె, యిప్పుడో
జడియను బ్రహ్మకేనియు నిజంబుగ నాతని యబ్బ కేనియున్.

ఈతని కుద్వాసము చెప్పింపకున్నచో నా కిచట సేమము లేదు. అందులకై యనేకాలోచనలు సేయుచున్నాను. కానిమ్ము, చూతము. (ముందునకు నడచును.)

రఘు....ఇదిగో యిప్పటికా వచ్చితివి? నీవు లేక విశ్వాసరావుగారి చేతిలో నిమ్మకాయవలె జిక్కు వడ వలసి వచ్చినది!

శర్మ....అలాగునా! అట్లయిన నేదో విశేష మున్న దన్నమాటే

రఘు...కడమ విశేషములకేమిగాని కస్తూరిని గూర్చి మా యిరువురకును గావలసినంత గ్రంథము నడిచినది.

శర్మ...ఏ మని?

రఘు....కస్తూరికూడ కడమ వేశ్యలవంటిదే యని యాయన వాదము

శర్మ...అంత పూలా మీ ఆల్‌రౌండు మానేజరుగారు! అందులకు మీరే మన్నారు?

రఘు...కస్తూరియెడ కాసింత లోప మెవ్వరైనఁ జూపఁ గలిగినచో తక్షణమె విడిచిపెట్టెదనని డంకా కొట్టినట్లు చెప్పినాను.

శర్మ....కాపిటల్! ఆమాటతో ఆయన మాడిపోయి యుండవలెను.

రఘు...అదేమో నాకుఁ దెలియదు కాని, అంతలో నీవు వచ్చినందున, ఆమాట పరాకుపడ వలదని నన్ను హెచ్చరించి లేచి చక్కఁ బోయినారు.

శర్మ...(తనలో) అట్లయిన, నతఁ డేదో వంక చూపుటకు యత్నింపక మానఁడు. కాబట్టి, కస్తూరియు, నేనును గాసింత కన్ను తెఱచి కొనియుండుట మంచిది.

రఘు... అన్నట్టు నీవు వెళ్ళి పని యే మయినది?

శర్మ....హారముమీఁద మీ సెలవు ప్రకార మైదువందలును దీసికొన్నాను. తోఁచిన సామగ్రి కొని తోఁటలోని కంపినాను. ఇదిగో యీనోటు మిగిలినది (అని యొక నోటు తీసి యిచ్చును.)

రఘు...(నోటు విప్పి చూచి! ఏమి-నూఱు రూపాయలవఱకును మిగిలి

నవిగా! ఈ చిత్రము చూచితివా?-యీ నోటు నెంబరు ముప్పది మూడువేల మూడువందల ముప్పదిమూడు! అన్నియు మూడంకెలే!

శర్మ...ఆలాగుననా! నే నాసంగతి గమనింపనే లేదు!

రఘు...(నోటు బల్లపైనుంచి) అన్నట్టు కొన్న వేమేమిటో వినలేదు.

శర్మ...(జేబులోని జాపితా తీసి) ఇవిగో యివి: టెన్ విస్కీలు-ఫైవ్ షాంపెయినులు-సిక్సు షెట్టీలు-ఫోరు హాక్కులు, సెవెన్ క్లారెట్లు, ట్వెల్వ్ పోర్టులు, ఫోర్ డాగర్సు, త్రీ ఎక్షాలు, ఫార్టీ సోడాలు-ఫార్టీ లైమ్‌జ్యూసులు, ఫిఫ్టీన్ కోడిపెట్టలు, ఫైవ్ సేర్సు లేడి మాంసము, ఫైవ్ సేర్సు మేకమాంసము, ట్వంటీ పెయిర్సు మేక కాళ్ళు, త్రీ సేర్సు పొటేలు మాంసము, హండ్రెడ్డు కోడిగుడ్లు రెండువీసెల రొయ్యపప్పు, ఆఱు చిన్నదబ్బాల యావునేయి, బిందెడు పాలు, రెండు టీ దబ్బాలు, రెండు కాఫీ దబ్బాలు, రెండు కోకో దబ్బాలు, సిక్స్టీ సిజరుసిగరేట్ల పెట్టెలు, నాలుగు చీట్లపేకలు, పై సంబారములతో పదిసేర్లు పలావు బియ్యము.

రఘు... సరి కాని, నంజుడు లేమిటి?

శర్మ....కోడిమాంసము పలావు, లేడిమాంసము కురమా, మేకమాంసము పకోడీ, మేకకాళ్ళ సూప్, పొటేలు మాంసము కైమా లడ్లు, కోడిగుడ్ల యట్లు, రొయ్యపప్పు వేపుడు.

రఘు.... ఆఁగు ఆఁగు! ఆయన యెందులకో మరల వచ్చుచున్నారు.

విశ్వా...(చరచర ప్రవేశించి) బాబుగారి పంతమే నెగ్గినది! అమ్మాయిగా రీపూఁట నైదుగంటల రైలులో వచ్చుచున్నారు! ఇదిగో టెల్లిగ్రాం! (అని తంతివార్త యిచ్చును.)

రఘు...(తదేకదృష్టితో తంతివార్త నవలోకించును.)

విశ్వా...(రఘునాధరావు ముఖలక్షణములను జూచుచు నిలుచుండును.)

శర్మ...(తనలో) ఎస్! యీ సమయమున నా నోటు సంగ్రహించి, యీతనిపై ననుమానము కలిగించి యీపూఁటనె తిలోదకము లిప్పించితినా, యిఁకనీతనింగూర్చి భయపడవలసిన పనియుండదు. (మెల్లగ నోటు సంగ్రహించి, లోపలి జేబులో నిడికొనును.)

రఘు...సరే, యెవరు రానున్నను నాకు నా యెంగేజిమెంటు (**Engagement**) తప్పదు. రైలుకడకు మీరు వెళ్ళి తీసుకొని రండు.

విశ్వా...చిత్తము (అని నిష్క్రమించును.)

శర్మ...బాబు! యెవ రా వచ్చువారు!

రఘు...ఇంకెవడు, మా యింటియాబిడగారు! కార్యమై మూడేండ్లయినది. కాఁపురమునకుఁ బంపుఁడని నేనడుగ లేదు; నేనడుగలేదని వారు పంపలేదు! చివర కాబిడకే శివమెత్తినది కాఁబోలు; తనంతఁ దానే దయచేయుచున్నది!

శర్మ...అన్నా! యీమాట విన్న, కస్తూరి కడుపు పగిలి చచ్చునేమో గదా!

రఘు...అదేమి!

శర్మ...ఆముండకు మీపైఁగల యనురాగ మట్టిది. పది నిముషములు మీ రగపడకున్న బ్రతుకఁ గలదా!

రఘు...వెఱ్ఱివాఁడా! కస్తూరిని విడిచి నేను మాత్రము గడియ తడయఁ గలనా! ఈపూఁట నిప్పటి కిరువదిసారులు జ్ఞప్తికి వచ్చినది. అన్నట్టు మఱచితిని. సొమ్ముకొఱకు విశ్వాసరావుగారికి కమ్మ వ్రాసినది, పైకము లేక యాయన పంపలేదు. ఇంతలో నీనోటు కొనిపోయి దానికిచ్చి రమ్ము (అని బల్లమీఁద వెదకుచు) ఏదీ చెపుమా, యిందాఁకటి నోటు!

శర్మ...బల్లమీఁదనేగాఁ బడవేసినారు? (అని తానును వెదకును)

రఘు...(మీఁదను-గ్రిందను జూచి) ఏదీ, యెక్కడను లేదే!

శర్మ....ఎక్కడను లే కేమి? అంటుకొన్నవారియొద్ద హాయిగా నుండును.

రఘు...విశ్వాసరావుగారు తప్ప వేఱెవ్వరును రానె లేదే?

శర్మ....విశ్వాసరావుగారికి సొమ్మన్న విష మనియా మీ యూహ?

రఘు...శివశివా! యెంత చిన్నమాటాడితివి?

గీ. ధర్మదేవత ధర్మము తప్పవచ్చు
గ్రహము లాత్మీయగతులను గడవవచ్చు
పీస మంతయుఁగూడ విశ్వాసరావు
నీతిఁ దప్పఁడు సలుపఁడు నీచపుఁబని.

శర్మ...కావచ్చునుగాని-పై స్థితినిబట్టి లోపలిస్థితి నెఱుఁగుట కష్టము!

గీ. కదలి బాడబమును, మంచు గడ్డ వేఁడి,
జాతి జొటియయు, నల చేవ్రమాని బోలు,
పంది విసమును, మఱి మేడిపంటి పురుగుఁ
దెలిసికొన శక్య మగునె పై స్థితిని బట్టి?

రఘు...నీ వెన్ని చెప్పిన నీ విషయమునందు నీతో నే నేకీభవింపఁజాలను. ఆనోటు నెంబరు మన కెన్నఁటికిని మఱపునకు వచ్చునది కాదు గదా?—ఎప్పుడో, యెచ్చటనో! యెట్లో, దాని కదియే బయటఁబడి-నిశ్చయముగా నీ యభిప్రాయము నదే మార్పఁగలదు.

శర్మ...(తనలో) ఇఁక లాభము లేదు! ఈ స్కీము (Scheme) ఫేలయి నట్టే! ఆల్ రైట్ (Alright) కానిమ్ము! (పయికి) బాబు! మీ యభిప్రాయమునె మార్చునో; నా యభిప్రాయమునె మార్చునో మాత్రము చూడవలసియున్నది. అదిగో! నాలుగు! అయిదు నిమిషములలో మీరు డ్రెస్సు వేసికొనవలెను. నేను వెళ్ళి కారు గడపవద్దకు రప్పించెదను.

(ఇద్దఱు లేచుచుండఁగా దెర పడును.)

(ఇది పంచమాంకము.)

64

షష్ఠాంకము

ప్రదేశము : రఘునాథరావుగారి మేడమీఁది పడక గది.

నిర్మల...(సర్వాలంకార శోభితయై; గదిగుమ్మములో నిలుచుండి ప్రాణేశ్వరుని మొగము చూచిపది[?]ప్రొద్దులు తక్కువగా మూడేండ్లయినది! తల్లి లేకపోవుటచేతను, తండ్రిగారు తలతిక్కవారగుటచేతను, భర్త పంతగొండియగుటచేతను గాకున్న నింతకాలము కన్నవారి యింట నుండవలసిన దాననా! తమయాజ్ఞనతిక్రమించ వచ్చినందులకై తండ్రిగారిఁక నాముఖము చూడరు! కాని, నొనర్చినది నా కర్తవ్యమె కాని మఱియొకటి కాదు.

చ. కనకముతోడ నున్నపుడె కాంతి లనర్మణికిన్; మహీజముం
బెనగొనినప్పుడే లతకుఁ బెంపును, నింపును,సొంపు; వీణియం
దనరినయప్పుడే యినుపతంతులకు న్మధురస్వనంబు: స్త్రీ
జనమునకు న్నిజేశ్వరునిసన్నిధి నున్నపుడే సుఖోన్నతుల్.

జీవితేశ్వరుఁడు నారాకకుఁ జికాకు పడునో-సంతోషమె పడునో తెలియకున్నది! ఇంతవఱ కాయన యింటికి రాకుండుటంబట్టి నా హృదయము పలుసందియముల పాలగుచున్నది! (ఉలికిపడి) అమ్మయ్యా! అవిగో మేడమెట్లు చప్పుడగుచున్నవి!ఆయనయేయై యుందురు..॥ (గదిలోని కేగును.)

రఘు...(తూలుచుఁ బ్రవేశించి) మేడకు మెట్లు పెట్టినవాణ్ణి మెత్తగా ట్రన్నినా పాపం లేదు! ఎంద్రుకిన్ని మెట్లు-ఏదవనా. మొట్రుకోనా! ఏకమెట్టయితే యెగిరి షక్కాబొయ్యేవాణ్ణి!

దీ మోస్టు దర్టీకింగ్ - వాకింగ్
దీ మోస్టు నాస్టీ కింగ్ - టాకింగ్
దీ మోస్టు లక్కీ కింగ్ - స్మోకింగ్
దీ మోస్టు ప్లక్కీ కింగ్ - డ్రింకింగ్.

వహ్వా! వహ్వా! కస్తూరి యీ పద్దెం వింటే, కాగలించుకోక పోయిందా! ఏరీ-మా వైఫ్(Wife)గా రెక్క డున్నట్టు! అద్రుగో-ఆ గడిలో వుంట్రారు. అమ్మవారి దరిషెనం చేషినట్టు—ఆవిడ దరిషెనం చేష్టాం! (గదిగుమ్మము చేరి) హల్లో - మైడియర్ యెంప్రెస్! (Hallo my dear Empress) హౌ ఆర్యూ (How are you) షుకంగా వచ్చినట్టా? (గదిలోఁ బ్రవేశించి) భయముచే గవాక్షము కదకుఁబోయి బల్లనానుకొని నిలుచున్న భార్యను ఎగాదిగఁ జూచి) ఎక్షల్లెంటు (Excellent) యేం గ్రాండుగా (Grand) తయారయ్యావు! మూడేండ్లకూ మూడడుగులు పెరిగావే! ఈ బ్యూటీ (Beauty) అంటా షొంటఁవేనా—యెరువా? షొంటఁ వైతే- షోగ్గాన్ వుంటావ్! నీమీద పద్దెం షెప్పనా?-

నీదు ఫేస్ రౌండు మూన్ – నీదు నోస్ గోల్డు స్వాన్
నీదు టీత్ పెరల్ లైన్ – నీదు లిప్ ఫ్రెంచి వైన్.
హ్వా! హ్వా! హ్వా! హ్వా! (అనియాడి కుర్చీలోఁగూలఁబడును.)

నిర్మ...(తనలో) ఓయి దేవుఁడా! ఏమిఘోర మిది? ఈ వాలక మేమి-యీ వాగ్ధోరణి యేమి! ఈయనకు పిచ్చి పట్టినదా - పిశాచము పట్టినదా! లేక నేను స్వప్నావస్థలో నున్నానా - సన్నిపాతావస్థలో నున్నానా!

సీ. తళుకు నిగ్గులఁ దళతళలాడు నెమ్మొగ
మెట్టు లీగతి మాడురొట్టెయయ్యె!
పరమదయారసభరితంబు లగు కన్ను
లెట్టు లీగతి నగ్గితుట్ట లయ్యె!

---

* **The most dirty king–Walking–The most nasty king–Talking**
The most lucky king—Smoking–The most plucky king-Drinking.

భారతీపతి కాటపట్టగు నాలుక
యెట్టు లీగతి తాటిపట్టె యయ్యో!
దిరిసెనపూవుమాదిరి నొప్పు సొబగు మే
నెట్టు లీగతి వంటకట్టె యయ్యో!
కరము మితభాషి యని పేరు గన్న సుకృతి
యెట్టు లిటు వస ్రతాగిన పిట్ట యయ్యో!
ఆయనే యీయనా?- లేక యాయ నౌకరు
నీయ నౌకరున! దైవమా యెఱుఁగ జెపుమ!

రఘు....ఏఁవి టాలోషిష్టున్నావు? పద్యానికి బహూమటీ యేఁ వివ్వననా? ఒక్క ముద్దు! ఆ ముద్దు- మూడుకోట్లు షెయ్యాలి! కస్టూరి ముద్దుకన్న కమ్మగా వుండాలి (లేచి సమీపింపఁబోవును)

నిర్మ...(అసహ్యముతోఁ దనలో) రామ రామా! యీ దుర్వాసన యేమిటి! ముక్కు ముఱిగి-తల పగిలిపోవుచున్నదే! ఈ కిటికీ తెఱచినఁగాని-యిచ్చట నిలుచుట కష్టము (అని యటుతిరుగును)

రఘు...ఛీ! ఛీ! షిగ్గు పడుతున్నావా? అవు నవును. పెగ్గు తగి లేగాని-షిగ్గు వోదు! షెర్మేఁ వన్నాడు. ష్పిరిట్టు తగిల్తే గాని-ష్పిరిట్టు పుట్ట దన్నాడు. ద టిజ్ టూౄ! (That is true)పెగ్గు టగలాలి-నీ షిగ్గు షిఁవఁడాలి!ఇదుగో-పెగ్గు నా దగ్గరే వుంది (అనుచు జేబు లోని సీసా తీసి) వహ్వా! వహ్వా! యేఁవి స్వరూపం! ఏఁవి ష్వారష్యం! ఏఁవి షామర్ధ్యం. అముర్టమూ యిదీ అక్క షెళ్ళిళ్లు; ఆ యముర్టం ్రటాగి-అదిటి (అదితి) కొడుకులు దేవతలయ్యారు ఈ యముర్టం ్రటాగి-భరతమాత కొడుకులు-పరంగి దొర్లవుటు న్నారు. ముందు నేను కాష్టపుచ్చుకుంటానట-టర్వాత నీకు ్రటాగి నం ఇష్టానట. (సీసా యెత్తి ్రతాగబోయి డామిట్! పడదేం! హల్లో! వాట్యే ఫూలైయామ్! (Hallo what a fool I am!) కార్కు నాట్ రిమూవ్డు (Cork not removed) ఏరీ-మా కార్కు ్రస్కూ (Cork screw)గా రెక్కడున్నారు? (అని జేబులోని

తాళము చెవుల గుత్తి తీసి, అందలి మరతీగతో కార్కును దొల గించి, త్రాగును.)

నిర్మ....(రిచ్చపాటుతో దనలో) అమ్మయ్యో! యిదా సంగతి!సరే యిఁక నేమి! మా యింటి యెదుటి మలయవతికి పట్టిన గతియే నాకునూ బట్టినది! దానినోట దాని పెనిమిటి చర్యలు వినునప్పుడు అంత ఘోర ముండునా యనుకొనెడి దానను. సర్వేశ్వరుఁడు నా సందే హము తీర్చుటకు గాఁబోలు నా దురవస్థ నాతే యనుగ్రహించి నాఁడు! ఔరా కాలమహిమ!

ఉ. పుట్టిన భూమియా-ఋషులు పుట్టిన పావన భూమి; వంశమా-
పట్టు బుధాను మోద నిరవద్య చరిత్రకుఁ - దల్లితండ్రులా-
నెట్టన ధర్మదేవతకు నెయ్యపుఁ జుట్టము; లక్క-టక్కటా!
యిట్టి నికృష్ట దుర్వ్యసన మీయన కేగతి నబ్బెనో గదా!

రఘు....(మఱి కొంచెము మత్తతతో) ఇడుగో- ఇడి నీవంటు! ఇడి పుచ్చుకుని- అరుణాషెలంలాగు- ఆ-డా-లి, పాపాషెలంలాగు పా-డా-లి; మంజువాణిలాగు మా-ట్లా-డా-లి, పౌన్నాక్షిలాగు- పో-ట్లా-డాలి; నరహరిలాగు- నవ్వాలి, యెలనాగలాగు-యేడ వాలి; కనికిలాగు-గ్లాసు లందించాలి, కస్తూరిలాగు-కైమావుం డలు టినిపించాలి! టెలిషిందా! హూఁ!

నిర్మ....అమ్మయ్యో! అంతటితోఁ దీఱలేదు! - పట్టవలసిన లక్షణము లన్నియుఁ బట్టినవి! అయిన నందుల కాశ్చర్యమే మున్నది!

ఆ. జ్వరము వెంటఁ జలియుఁ జలివెంటఁ దాపము,
దానివెంట శోష దాపరిల్లు;
కడగి యవ్విధంబు గానె దుర్వ్యసనంబు
లొక్క-దానివెంట నొకటి యొదవు!

రఘు....పట్టు:- పదిలంగా నేను నోట్లో పోష్టాను - పానకాలరాయుడు లాగు నువ్వు డిగమింగు! (అని సీసా నోటి కందింపఁ బోయి. నిర్మల తప్పించుకొనఁగా) ఏఁవిటా పెంకిటనం. బుగ్గలు చిదిపి, బూర్లొండి పెడతా షూడు! (అని గిల్లబోయి, గోడపై బడును.)

నిర్మల...(గద్గదస్వరముతో) మహానుభావా! నేనిపుడు మతిలేని స్థితిలో నున్నాను! దయయుంచి నన్నిపుడు తాఁకబోకుఁడు!

రఘు....ఎందుకు పోయిందీ మతీ, ఎందు కంటా!

నిర్మ...ఎందుల కేమిటి!- పాలకడలికంటెఁ బరిశుద్ధమగు వంశము నందుఁ బ్రభవించిన మీ రిట్లు మధుసేవా పరాయణు లగునప్పుడు మతి యన్నమాట యేల-ప్రాణమే పోఁగలదు!

రఘు...నాన్సెన్సు! (Nonsense) మధుసేవ ట్రప్పన్నవాడు మనిషే కాడు! ఎవడు ట్రాగనివాడు? ఎవడంటా! షెప్పవేం! ఎవడంటా?

* సం డ్రింక్ హ్వాన్ ఫ్రెండ్సు స్టెప్ ఇన్
సం డ్రింక్ హ్వాన్ ఫ్రెండ్సు స్టెప్ ఔట్
సం డ్రింక్ బికాజ్ 'దే'ర్ థిన్
సం డ్రింక్ బికాజ్ 'దే'ర్ స్టౌట్
సం డ్రింక్ బికాజ్ 'టీ'జ్ వెట్
సం డ్రింక్ బికాజ్ టీజ్ డ్రై.

ఇది దొర షంగతి-ఇక మన షంగతి షెప్పనా!

* గీ. కొంద ఱాయాసము శమింపఁ గొందఱెల్ల
బాధలు భరింప, గొందఱు బలముఁ బెంపఁ,
గొంద ఱుల్లాస ముదయింప గొంద ఱెదుటి
వారిఁ దనియింప- మద్యసే వన మొనఁరు!

తెలిషిందా?- కనుకా-కాబట్టీ-నీ హెల్తు (Health) కోషం నేను ట్రాగుటాను- నా హెల్తు కోషం నువు ట్రాగు! ఎల్లాగ ట్రాగడఁ వంటావా?- యిల్లాగా!(అని సీసాలోనిది పూర్తిగా త్రాగి

---

* **Some drink when friends step in-Some drink when friends step out. Some drink because they are thin- Some drink because they're stout. Some drink because 'tis Wet- Some drink because' tis Dry.**

* ఈ పద్యము ప్రదర్శనసమయమున సమయోచితముగాఁ జదువవలెను.

సుడి తిరుగుచు) షా-రీ-గా-మా-పా-డా-నీ-షా-నీ-షా-షా-షా షా౧-షా౧-ట్రా-డ్రా-డ్రీ-డ్రూ-డ్రో! డ్రా! (అని నేలఁగూలును)

నిర్మ...(తత్తరపాటుతో) అయ్యో! అయ్యో! అదేమి - అట్లు పడిపోయి నావు! ఎవరిపుడు దిక్కు! ఈ నిశీథసమయమున నెవ్వరిని బిలువను! నేను పట్టి లేవనెత్తి పర్యంకముపైఁ బరుండఁ బెట్టఁ గలనా! కానిమ్ము - ప్రయత్నించి చూచెదను- (అని సమీపించి అంతలో వెనుకకు తగ్గి) ఇస్సీ! యీ చెడుకంపు నన్నుఁజెంతకుఁజేరనీయకున్నదే! ఇందులకేమిటి సాధనము!— సాహసమే సాధనము! (ముక్కు మూసికొని సమీపించి, యెత్తబోయి, యెత్తలేక విడిచి పెట్టి) అయ్యో దేవుడా! యెత్తలేక పోయితిని గదా! అంతటి యాగర్భ శ్రీమంతు లిట్లు-వడగొట్టిన బాటసారివలె, వాన మొత్తిన వెఱబొమ్మవలె; దరిఁ బట్టిన సావవలె, దారము తెగిన గాలిపటము వలె; వెలకిలఁబడ్డ తాఁబేటివలె, వేళ్ళు తెగిన వృక్షమువలె - తెలివి తప్పి, తేకువచెడి, పాటవ మెడలి, ప్రాభవము సడలి, బిగువు తరిగి, బింకమ్ము తొలఁగి- కళ మాసిన మొగముతో, కంపయైన తలకట్టుతో, గుంటలు పడిన కన్నులతో, క్రుంగిన చెక్కులతో, కమలిన పెదవులతో, గారకట్టిన పలువరుసతో, వాడిన మేనితో, వసియాడిన యవయవములతో, ముఱిగిన యూపిరితో, ముత్తెన్నులయిన యుడుపులతో - ప్రజ్ఞ తప్పి పడి యుండుటకంటె ప్రారబ్ధ దోషాపత్తి యింకేమున్నది! ఇటువంటి సమయములలో మలయవతి యేమి చేసెడిదో! అట్టి మలయవతులు, ఇట్టి నిర్మలలు లోకమున నెందఱున్నారో! తప్పత్రాగి, తారుమాఱై; వికృత రూపముతో, వింత వాలకముతో, దుర్వాసనతో, దుర్భాషలతో, తూలుచు, త్రుళ్ళుచు, వదరుచు, వాపోవుచు- నిండ్లకు వచ్చు భర్తల వల్ల నెంద ఱెందఱెంతెంతలేసి బాధలు పడుచున్నవారో! అన్నియు నెఱిఁగిన అగ్రజాతులవారి స్థితియె యిట్లున్నదిగదా- అవ్యక్తులై, అజ్ఞానపు ముద్దలై, కూలి యాడినఁగాని కుండాడక, రేపుకుడిచిన మాపు లేక, గంపెడు బలగముతో, గుంపెడు పిల్లలతో- దరిద్ర

దేవతకు దాయాదులుగా నొప్పు మాఱుజాతులవారి నీ మద్యపిశాచ మెంత మాశ్చిమారణము సేయుచున్నదో గదా!

రఘు...(కదలి) కష్టూరీ! కష్టూరీ! గ్లాష్! గ్లాష్! (అని, అప్రయత్నముగా జేబునుండి మఱియొక సీసా తీయును)

నిర్మ...అమ్మయ్యో! అదొక సీసా! ఆ జేబులనిండ సీసాలే కావలయును! ఔరా చిత్రము!- ప్రబోధము లేకపోయినను, పరిచయవశమున బుద్ధి దానిమీఁదికే పోయినది! కరము దానినే గ్రహించినది! ఆ కర మలవాటు చొప్పున నదిగో దానిని నోటి కందించుచున్నది! అయ్యో నా తెలివి తెల్లవాఱ!- ఆ సీసా యూడఁబెఱికి యావలఁ బాఱవేయక- తెరమీఁద బొమ్మనువలె తెల్లపోయి చూచుచు నిలుచుంటి నేమి! (అని చటాలున సీసా లాఁగికొని) ఛీ! ఛీ!- ఈ పాడు సీసాను జేతఁ బట్టవలసి వచ్చినదే! (అని సీసా యెత్తి చూచి) ఏమీ- నీ పేరు ఎడ్వర్డు విస్కీ యా? ఎంతటిదానవు!

సీ. పలుసముద్రములు దీవులు దాఁటి యఱువది
వందల మైళ్ళిట్టె వచ్చినావు!
పరమ పవిత్రమై పరఁగు నార్యావర్త
పుణ్యభూమిని గాలు మోపినావు
క్రమముగా స్థిరపడి కడుశిష్టు లగు విశు
ద్ధుల యిండ్లలోఁ గూడ దూరినావు!
అయినవారిం బట్టి యవలీల నీదు దా
సులక్రిందఁ జేసుకో గలిగినావు!

పెక్కు కొంపలకుం జిచ్చు పెట్టినావు!
మంచి సంసారముల రూపు మాపినావు!
సంఖ్యలకు మీఱు హత్యలు సలిపినావు!
మాయ విసమ! విదేశంపు మద్యరసమ!

(అని గవాక్షముగుండ సీసా పాఱవేయుచుండఁగా తెరపడును.)

(ఇది షష్ఠాంకము.)

సప్తమాంకము

మొదటి రంగము

ప్రదేశము:— కస్తూరి మేడవీధి.

విశ్వాసరావు—(విచారముతో నడచుచు) సందేహ మేమి!

గీ. చెట్టునకుఁ జీడ, నీటికిఁ జెఱఁటి నాచు
కాయలకుఁ బుచ్చు, బూ జూరుగాయలకును
లలనలకు స్వేచ్ఛ, గృహమేధులకు ఋణంబుఁ
గతులకుఁ ద్రుప్పు-హానికిఁ గారణములు

ఇంత యేల- ఋణ మన రూఢిగా నొక భూతమే!

గీ. తగని వెచ్చంబు మేను, జూదంబు నోరు
త్రాగుడును, వ్యభిచారము దంష్ట్రియుగము,
వడ్డి ప్రాణంబు, కోర్టున్కిపట్టు, తిండి
భూము, లిండ్లుఁ, దోటలు ఋణభూతమునకు!

అట్టి ఘోరఋణ భూతముయొక్క కోరలనడుమ నొక్కసారి చిక్కుపడినవాఁడు మరల దక్కుట దుర్లభము! బాబుగారె ఇందులకుఁ బ్రమాణము! చినికిచినికి చివరకు గాలివానయైనది. మొన్న వచ్చిన వారంటున కామె తల్లికడుపు చల్లగా ఆ నిర్మలాంబ తన సర్వాభరణములను సమర్పించుటచే మర్యాద దక్కినది! ఓహో నిర్మలాంబ నిజముగ నిర్మలాంబయే గదా! ఆ సాధ్వి కాఁపురమునకు వచ్చి సంవత్సరమైనది. ఈ సంవత్సరములో బాబుగారింటఁ బండుకొన్న దినము లేనేలేదు సరిగదా తిండికి వచ్చిన దినములు కూడఁ దక్కువ! భర్తమీఁది బెంగచేతనే యామె పాలిపోయి సగ మయినది! ఈ వారంటు మాటవిన్నచో నిఁక నేమెని తరువాయి యుండునా! ఒకటి కాదు- రెండు కాదు- ముప్పదివేలు క్రక్కవలెను! అందుచేతనే యీ సంగతి యామె చెవిని బడనీయక బాబుగారిని రెంతు దినములు బయటికి రావలదని చెప్పి- పైకము

కొఱకుఁ బట్టణ మంతయు గాలింపఁ దలఁచుకొన్నాను. (పరిక్రమించి) ఇదిగో యిదియే కస్తూరి మేడ. పంకజము కొఱకు బాడిలో దిగినట్లు- బాబుగారి కొఱకు దీని యింటికి రావలసి వచ్చినది! (పైకి జూచి) ఆపై చవికలోఁ బచారు చేయుచున్నది కస్తూరియె. అదిగో-ననుఁ జూచి, ఆయనతోఁ జెప్పుటకుఁ గాఁబోలును వెళ్ళుచున్నది. (అటు నిటుఁ జూచి) వారంటు వాడింతఱకి వంకకు వచ్చినట్లు లేదు? (ముందునకుఁ జూచి) ఆ వచ్చువా రెవరో!- (నిదానించి) ఆఁహా! కస్తూరి రహస్యవిటుఁడని తెలియ వచ్చిన కాసింసాహేబు. ఆ వీధి లాంతరు వఱకుఁ జని-అతఁడు దాఁటి పోయిన వెనుక మరల వచ్చెదను. (అని కొంచెము నడచి, వెనుకకుఁ దిరిగి చూచి) ఆఁకలిగొన్న కుక్కవలెనతఁడాయింటనే చొరఁబడుచున్నాఁడే! సరే-దీనివల్ల రెండు సంగతులు తేలినవి. మొదటిది: సాహెబు సంబంధ మిప్పటికిని సాగుచనేయున్నదని, రెండవది: ప్రస్తుతము బాబుగారింట లేరని. ఏమి చక్కని సమయము! బాబుగారి కిప్పుడు దీని నడత పట్టియిచ్చితినా - ఆయన భ్రమ తీర్చినవాఁడనగుదును. అయితే- బాబుగారి నిపుడెచ్చటఁ బట్టుకొనఁగలుగుదును? (ఆలోచించి) ఆఁ! చీట్లాటకై శివరావుగారి యింటికి వెళ్ళియుందురు. అతిశీఘ్రము నే నిపుడచ్చటి కేగితినా- అన్నిపనులు నెరవేఱుఁగలవు. (అని అతిత్వరితముగా నిష్క్రమించును.)

(ఇది మొదటిరంగము)

73

రెండవ రంగము

ప్రదేశము:—కస్తూరి పడకగది.

ప్రవేశము: కుర్చీలోఁ గూర్చుండి కాసింసాహెబు,నిలుచుండి కస్తూరి.

కస్తూ....సరే కాని-వీధిలోనుండి నీవు లోపలికి వచ్చునప్పుడు విశ్వాస రావుగారు నిన్నుఁ జూచినారా?

కాసిం...ఇస్కా మాకీ యిశ్యాస్ రావ్! ఆడ్కి మాదీ సూడదండీ. ఆడూ మాకీ కైసా సూస్తాడూ వోయ్?

కస్తూ...ఏడిచినట్లే యున్నది కాని—ఇప్ప డెందులకు వచ్చినావు?

కాసిం...ఆస్కా రంగేశీ రగ్నాత్ రావ్‌కు-వల్బాసెందూ వారంటూ సేపిచ్చింది మాటా-సెప్పేదాన్కి వచ్చాం. దాన్కీ-తంటావోయ్!

కస్తూ....ఏమీ?- రఘునాథరావుగారికి వల్లభచందు వారంటు చేయించినాఁడా? అబద్ధము- ఆత- డట్లు తొందరపడువాఁడు కాఁడు.

కాసిం...అరే హైమాన్!. ఆడ్కి సిపాయ్‌లాగా సీదా వొచ్చేదాన్కి సేసి-మాకీసాటూ. సెప్పిందాన్కి-మన్సూలో మంటాపుట్టీ-మార్వాడీకి పుల్లా యేశాం. పుల్లాయేస్తే-ఆడ్కి పూరాగాఁబరా లెగిసి- వారంటూ లగాదియే!

కస్తూ...ఓరి దుర్మార్గుఁడా! యెంతపాపమున కొడిఁ గట్టుకొంటివి?

కాసిం...అరే- ఆడ్మీదా- యెందుకూ వోయ్ యింతా మోజూ?

కస్తూ...ఇదిగో-వాఁడు వాఁడంటివా- చెంపలు వాయించెదను! ఎక్కువ తక్కువలు లేకుండ వాగెదవు- ఏమా పొగరు!

కాసిం....(చివాలున లేచి) అరే- తురకా బిడ్డా మీదా- ధుమ్కాబొమ్మన్ యెఖ్వాసెప్పింది. యెపుడూవోయ్? పందీకి మొక్కుతాడ్-బాపన్ వాడ్; పందీకిసూస్తే-ఛంచో సెప్తాడ్-తురకా బిడ్డా!- అడ్డీయెఖ్వా? మాదీ యెఖ్వా? ఆవుకి మొక్కు తాడ్- అదవాబొమ్మన్; ఆవుకి జఫా సేస్తాడ్-అవల్ ముసల్మాన్! ఆడ్డీయెఖ్వా-మాదీయెఖ్వా?

స్తూ...కట్టు-కట్టు! కనుకనే యింతగలి పట్టినది!

కాసిం....అతే. హమారాబాత్ సునో! ఈ సాటూబేరం మాకి సరిపడిందీ లేదూ-జమిందార్ వాడ్కి సలాం సెప్పి - మాకిందా ఖాయం వుంటావ్-నైతో-మాకి సలాం సెప్పి-ఆడ్కి అవుతావ్-ఏకీబాత్ బోలో!

కస్తూ....తాళు! తాళు! ఎవరో తలుపు తట్టుచున్నారు! (వినుట నభినయించి) అమ్మయ్యో! ఆయనయే! వారంటుమాట విని కావలయును- వచ్చివేసినారు!

కాసిం....(కంగారుతో) అరే అల్లా! సచ్చాంరా బాబూ సచ్చాం! (వడఁకుచు) సానీవారూ మీకి సలాం సేస్తాం. యెనకామాలే పెట్లో యేసి పేనం తియ్యకా-బైట్కి పంపండి!

కస్తూ...అట్లయిన, నీదారిని పెరటిలోనికి బోయి, పెరటితలుపు తెఱచుకొని, పెడసందునఁబడి చక్కఁబొమ్ము. ఊ! త్వరగా!

కాసిం...బతికాంరా బాబూ!- బతికాం! (అని వెళ్ళఁబోవును)

కస్తూ....జోడు! జోడు!

కాసిం...ఇస్కా మాకి- యిదీ వొచ్చిందీ తంటా! (అని జోడు తొడుగఁబోయి, కంగారుచే తొడుగలేక, చేతఁగొని వెళ్ళును.)
తెరలో...(పెద్ద చప్పుడు)

కస్తూ...(చీర సవరించుకొనుచు) ఏమి చెప్పమా-యెన్నఁడు లేనిది తలుపంత గట్టిగాఁ దట్టుచున్నారు! ఈ రాక-వారంటుమాటను బట్టి వచ్చినరాకగా లేదు! సందియ మేమీ?-సాహెబు లోపలికివచ్చుట చలపాది విశ్వాసరావు చూచియుండును. తన మాట నెగ్గించుకొనుటకిదే తగిన సమయమని పోయి యీయనతోఁ జెప్పియుండును. సరేకానిమ్ము- నాడు శర్మ సంగ్రహించుకొని వచ్చిన నోటుతో నేఁ డీతని త్రాడు తెంపకున్న-నాపేరు కస్తూరి కాదు!(అని పెట్టె తెరచి నోటుతీసి, రైకలో నిడుకొని బిగ్గరగా) ఎవరువారు?- ఆ! వచ్చె-వచ్చె!-(అని పోయి తలుపు తెరచును)

రఘు....(చరచర లోపలఁ బ్రవేశించి, వెఱ్ఱిగా నెల్లెడల వెదకును)

కస్తూ...ఏమిటి వెదకుచున్నారు?
రఘు...(ఆగ్రహముతో) ఏమి టని కాదు-ఎవరి నని యడుగుము!
కస్తూ...అట్లే కానిండు-ఎవరిని వెదకుచున్నారు?
రఘు...కాసింసాహేబును!
కస్తూ...ఏ కాసింసాహేబు?
రఘు...ఏ కాసింసాహేబా?- నీ వలపుల కాసింసాహేబు!
శర్మ...(అంతలోఁ బ్రవేశించి) వారంటువాఁడు తుదకు వంద రూపాయలతో వదలినాఁడు. అయితే మీరంతలోనే వచ్చివేసినారేమి?
కస్తూ....జాగైనచో సాహేబు దాఁటిపోవు నని!
రఘు...అవును!- అట్లే!—ఎక్కడ దాచితివో చెప్పుదువా— లేదా?
కస్తూ...చెప్పనా?- కొప్పులో!
రఘు...ఏమీ—నాతో నెకచక్కెములా! నాకడ నిట్టివేషములు పనికిరావు! కాసింసాహేబు నీ యింటఁ గాలు పెట్టినాఁడా లేదా?
కస్తూ...అని మీతో నన్నవారెవరు?—విశ్వాసరావు గారేనా?
రఘు...అవును-ఆయనయే. అయిన నేమి?
కస్తూ...ఏమియు లేదు- తానొక తప్పు చేసినప్పుడు దానిం దప్పించుకొనుటకై యే గడ్డియుఁ గఱవక యేమి చేయును!అయిన నాయన వెఱ్ఱియే కాని- యుడుకునీళ్ళు కూరు కాలునా!

గీ. దిగిన ముంచును మున్నీరు తినినఁ జంపు
విసము; ద్రొక్కినఁ గఱచును వెస భుజంగ;
మంటినం జుఱ్ఱు మని కాలు నగ్ని-వాని
కెడముగా నుండువారల కేమి భయము!

రఘు....ఏమిటి యుపన్యాసము?- నా కేమియు నర్థము కాలేదు.
కస్తూ...(బుడిబుడి యేడుపుతో) అవు నవును — చెప్పుడుమాటలతోఁ జెవులు దిబ్బళ్ళు పడినవారికి-ఎదుటివారిమాట లేమియర్థమగును.

చ. మానుగ, నగ్ని చేఁగొని ప్రమాణము సల్పఁగనిండు-గంగలో
స్నానము చేసి, యీశ్వరుని సన్నిధి బాస లొనర్పనిండు-మా
సానులమాట, యూరి కమసాలులమాటయు నమ్ము వార లెం
దేనియు నుందురే!నలువ యీగతి మమ్ము సృజించె నేమనన్,

రఘు...ఎందుల కా యేడుపు?-సంగతి యేమో సరిగాఁ జెప్పరాదా?

కస్తూ...ఏమి లాభము! విశ్వాసరావుగారు వికవికలాడుచు నా యింటికి వచ్చుటయు-నన్నుఁ గోరుటయు-నాచేతఁ జీవాట్లు తిని, ఈ సంగతి మీతోఁ జెప్పవలదని బ్రతిమాలి - (రైకలోనినోటు తీసి యెదుట వేయుచు) ఈనోటు నాపైఁ బాఱవైచి చక్కఁ బోవుటయు - నా చెప్పినంతమాత్రమున నమ్ము వారెవరు!

శర్మ....(చటాలున నోటు తీసి చూచి) వా టీజ్ దిస్ (What is this) సూదికొఱకు సోదె-తేగ-బ్రాఁతవి బయటబడెనన్న ట్లైనదే.

రఘు...అదేమిటి?

శర్మ...ఏమని చెప్పను! గ్రేట్ వండర్ అండ్ గ్రాండు డిస్కవరీ! (Great wonder and grand discovery) చాల దినముల నాఁటి మిస్టరీ (Mystery) యొకటి చక్కగా సాల్వ్ (Solve) అయినది! నాఁడు పోయిన నోటు నెంబరెంత?

రఘు...అదా?- ఆఁ ముప్పదిమూడువేల మూడువందల ముప్పదిమూడు

శర్మ...దీనిం జిత్తగింపుఁడు! (అని యానోటిచ్చును)

రఘు...(చూచి, గుండె కొట్టుకొనుచు) ఏమీ!-యెంత దుర్నయము!

చ. అలఘుమనస్కుఁ డంచు, సుగుణాఢ్యుఁ డటంచును, స్వామిభక్తిసం
కలితుఁ డటంచు నెంచితిని గాని, యితం డిటు - మేఁకవన్నె బె
బ్బులి యని; తేనెపాకమును బూసిన చాకని; పాలుపై పయిం
గల విషపుం గటాహ మని కట్ట! యెఱుంగఁగనైతి నెన్నఁడున్!

శర్మ...బాబు! పైస్థితినిబట్టి లోపలిస్థితిని నెఱుఁగుట కష్టమని నేను నాఁడే మనవి చేసితినిగా?

రఘు...నిజమే- నీవు చెప్పినావు. కాని-

ఉ. పెంచిన కుక్కయే మడమ పీఁకు నటంచును-రక్ష సేయఁ గ
ల్పించిన కంచె చేనుఁ గబళించు నటంచును – నింటి వైద్యుఁ డె
గ్గెంచక చేతులార విష మిచ్చు నటంచును- నెవ్వఁడేని యూ
హించునె యిట్టిఘోర మెపుఁడేని ప్రవర్తిలెనే ధరాస్థలిన్!

కస్తూ...ఇంతకాలమునుండి చూచుచు - ఈ కస్తూరి నడత కనిపెట్టలేక పోయినవారు. అంతటి నాలిముచ్చునడత కనిపెట్టఁ గలరా!

రఘు...నిజమే నిజమే-నీపట్లనే నన్యాయముగానే ప్రవర్తించినాము.

కస్తూ...నాపట్ల మీ రట్లు ప్రవర్తించినందులకు నా కేమియుఁ జింతలేదు. ఆ దుష్టుఁడు, నీయద్దు లేకుండుటకై వల్లభచందుచేత వారంటు చేయించి మరి వచ్చినందులకు క్రుళ్ళిపోవుచున్నాను!

రఘు...ఏమీ!- అదికూడ నాతనిపని యేనా! ఓరి విశ్వాసహీనుఁడా!

గీ. పుణ్యజనుఁ డన్న తెరఁగునఁ బుడమి, నేతి
బీరకా యన్న విధమునఁ బెరుఁగుతోఁట
కూర యన్నట్లుఁ- జక్కఁగాఁ గూర్పఁబడిన
దొర, విశ్వాసరా వను పేరు నీకు!

కస్తూ....ఈ యుపాలంభనముల కేమి కాని- యిప్పు డాలోచింపవలసినవి రెండుసంగతులు.

రఘు....అట్లయిన-నా రెంటికిని ముందు పడవలసినవి రెండుగ్లాసులు!
(అని కుర్చీలోఁ గూలఁబడును)

కస్తూ...(గ్లాసులతో బ్రాంది తెచ్చి యిచ్చును.)

రఘు...(నోటఁ బోసికొని) ఇదుగో-యిప్పుడు మనసునకు మరల మహతాబు వెలుగు వచ్చినది! ఆ సంగతు లిప్పుడు చెప్పు!

కస్తూ...మొదటిది- ఇంతవఱకు జరిగినప్పు డాయన నింకను నుద్యోగములో నుంచుటా- లేక, వెంటనే తొలఁగించుటా యనునది.

రఘు... నో!నో! (No! No!) ఒక్కక్షణ ముండనీయను!

కస్తూ...అట్లయిన, నాయుద్యోగ మెవరి కొసఁగెదరు?

రఘు...ఎవరో యేల?- మా శర్మ చాలఁడా? ఏమోయి శర్మా!-

శర్మ...తమసెల వైనచో-థండర్ బోల్టువలెఁ బనిచేయఁ గలను.

రఘు...ఆల్ రైట్! ఇక్కడి కిసంగతి సెటిల్! రెండవ దేమిటి?

కస్తూ...వల్లభచందు వారంటు సంగతి!-

రఘు...డామిట్! దాని కాలోచన యేమిటి! ఇప్పటి కీవారంటు పోయినది

గదా-ఈసారి వారంటు వచ్చుసరికి ఎచ్చటనో బదులు తెప్పించి-యెడమచేతితో గిరగిర త్రిప్పి పాఱవేసెదను.

కస్తూ...నా కది నచ్చలేదు. సంస్థాన మిప్పటికే చాలవఱకు ఋణముల పాలయినది. మూలములకంటె వడ్డీలు ముంచివేయుచున్నవి. దావాలమీఁద దావాలు-వారంట్లమీద వారంట్లు! ఇట్టిస్థితిలో నింకను ఋణము చేయుట యేమి యాలోచనము?

రఘు...మఱేమి చేయుమనెదవు?

కస్తూ...అయిన మట్టునకు సంస్థాన మమ్మివేసి, అప్పులు తీఱఁగా మిగిలిన ధన మింట నిడికొని, హాయిగా ననుభవించుట మంచిది.

రఘు...ఈ సలహా నిన్నిదివఱకే చెప్ప వద్దన్న వారెవరు? తే!- కలమును, కాగితమును తే! - విశ్వాసరావునకు డిస్మిస్ ఆర్డరు (**Dismiss order**) శర్మకు అప్పాయింటు మెంటు ఆర్డరు (**Appointment order**) సంస్థానము విక్రయించుటకు పవర్ ఆఫ్ అట్టార్ని (**Power of Attorney**) వ్రాసి సంతకములు చేసి యిచ్చెదను.

కస్తూ...వసారాగదిలోని మీ వ్రాఁతబల్లకడకు బోవుదము రండు.

రఘు...ఐ యామ్ రెడీ! (**I am ready**) (అని చివాలున లేచి)

* మైడియర్ లేడీ!- బ్రింగ్ దేర్ గుడ్ టాడీ
విత్ మటన్ పకోడి- టూ నరిష్ మై బాడీ.

తెర పడును.

(ఇది సప్తమాంకము.)

*** My dear Lady- Bring there good Toddy with mutton Pakodi-To nourish my body.**

79

అష్టమాంకము

మొదటి రంగము

ప్రదేశము :— రఘునాథరావుగారి మేడ.

నిర్మల....(విచారముతోఁ గూరుచుండి)

సీ. పాపకృత్యం బను పరితాపమా లేదు
జముఁ డల్కఁగొను నను జంకు లేదు
సిరి తొలంగిన దను చింత సుంతయు లేదు
కీర్తి మాసిన దను కించ లేదు
పరులు నవ్వుదు రను భయ మేమియును లేదు
సతి దుఃఖపడు నను జాలి లేదు
ఆరోగ్య మడుగంటె నను విచారము లేదు
మతి సన్నగిలె నను మాట లేదు
గడనకత్తియ యిల్లె లోకంబు! మద్య
సారమే సర్వదా ప్రాణధారకంబు!
దైవమా! యిట్టి నా ప్రాణ ధవుఁడు మరల
దారిఁ బడు టెట్లు!– నా కిఁక దక్కు టెట్లు!

దివాణము దీపములేని దేవళమైనది; కచేరిచావడి కరిమ్రింగిన వెలగపం డైనది! బండ్లకొట్లు పందులపర మైనవి; గుఱ్ఱపు లాయములు కుక్కల కిర వైనవి! ఉద్యోగు లుద్వాసన చెప్పుకొనిరి! పరిచారకులు పస్తులు మాడలేక యొత్తిగిలిరి! ఇంతయేల–మొన్నటినుండి వంటలక్క కూడ మొగము చాటువేసినది! మసీదునందలి యెలుకవలె నిట్లు క్రమ్మగ్గ వలసిన యోగము నాకేల పట్టినదో!

ఉ. అంతటి యింటఁ బుట్టి, యటు లందఱకు న్మరి పెంపుబిడ్డ నై
యింతటి యిల్లు జొచ్చి తుద కీగతిఁ దోడుమ నీడ లేక, కొం

దంత వ్యథం భరించుచు, నహర్నిశ లొంటిగఁ బుచ్చనయ్యె! హా!
యెంతని యోర్వనేర్తు మది నెంతని ధైర్యము గాంచ నేరుతున్!

(క్షణ మూరకుండి) సందియ మేమి!-

సీ. మామ దురాగ్రహమానసుం డగుఁ గాక
యత్త మహామారి యగును గాక
బావలున్ మఱఁదు లప్రాజ్ఞు లౌదురుగాక
యాడుబిడ్డ పిశాచ మగును గాక
కన్నబిడ్డలు హైన్యగతి జరింతురు గాక
గర్భశోకాపత్తి కలుగుఁ గాక
అన్నవస్త్రంబుల కతిలోప మగుఁ గాక
అడవిలోఁ గాఁపుర మబ్బుఁ గాక
భర్త యోగ్యుఁడు, ననుకూల పరుఁడు నేని
పడఁతులకు స్వర్గ మరచేతఁ బరిఢవిల్లు;
మగఁడు జడుఁ డగు నేని, కోమలుల కిహము
నందె నరకంబు ప్రత్యక్ష మగు నిజంబు!

ఇంతకన్న నే నిఁకఁ జేయవలసిన దే మున్నది!

సీ. మనబోంట్ల కియ్యది మర్యాద కా దని
నోరు నొచ్చినదాఁక పోరినాను
మద్యపానముచేత మాసిపోయినయట్టి
కాఁపురా లెన్నియో చూపినాను
పరదేశములు మద్యపాన విముక్తికై
పడు బాములను బోధపఱచినాను
ఇంతటితో నైన నీ దురభ్యాసంబు
మఱచిపొమ్మని బతిమాలినాను
ఏమి లాభ - మిద్ది యెల్లను బూదిలో
వేల్చు ఘృతమువలెనె విఫల మయ్యె!
వారివారి నొసటి వ్రాఁతఫలమె కాని-
చెప్పువారు లేక చెడిన దెవరు!

(వినుట నభినయించి) ఎవరు చెపుమా వచ్చుచున్నారు. కక్కగారు కారుగద?- అవును- ఆ యడుగులసడి యాయనదే. ఆయనగా రావిధముగా నుద్యోగమునుండి తొలఁగించినను, కంటిని ఱెప్పవలె న న్నియవ కాపాడుచునే యున్నాఁడు గదా!

గీ. ఎగ్గు చేసిన వారల కేని మేలు
సలుపుటే మంచివారల సహజగుణము
పాఱతో లోఁతుగా గాయపరచినట్టి
వారలకు భూమి యొసఁగదే సీరములను! (లేచును)

విశ్వా...(విషాదముతోఁ బ్రవేశించి తనలో) అర్థులకు నాస్తి వచనమును ఆప్తుల కప్రియ వచనమును తెలుపుట యతి కష్టము!

గీ. అన్నెమును, బున్నెము నెఱుఁ గనట్టిగోల
సుగుణముల ప్రోవనం దగు సుభగశీల
అట్టి యిల్లాలి కిటువంటి యప్రియంబు
తెలుపుట యనంగ(బాణముల్ తివియుటె కద!

నిర్మ...రండు కక్కగారు!- రండు- ఇదిగో కుర్చీ (పరికించి) అదేమట్లున్నారు- క్రొత్త లేమియు లేవు గద!

విశ్వా...అమ్మా! ఆపద లొంటిగా రా వన్నవాఁ డజ్ఞుఁడా!

ఉ. నమ్మిన గుండెకాయ యన నాదు పితామహుఁ డాది నీ దివా
ణమ్మును గొల్చె; నా వెనుక నాజనకుండుఁ దదర్థ మల్లె ప్రా
ణమ్ములు ధారవోసె; నిఁక నాకథ యేమిటి- కట్టిదాని నేఁ
దమ్మరో! మా ప్రభుండు తెగ నమ్మఁగఁ జూచు నవస్థ వాటిలెన్

నిర్మ....(ఒక్కనిట్టూర్పు పుచ్చి) సరే- అనుకొన్నట్లే యైనది! జరుగఁగల సంగతియిది యని-నాకుఁ జాలదినములక్రిందటనే తోచినది!

విశ్వా...కష్టములలోఁ గష్టము కద కీ మేడయైన మిగిల్చినారు కారు! వారము దినములలో దీనిని నప్పగించి తీఱవలెను!

నిర్మ...శ్రీరామ రామా! చివర కెంతటి దురవస్థ పట్టినది! ఓసి మద్య పిశాచమా!

చ. ప్రవిమలమైన కాఁపురము బగ్గముపా టొనరించినావు! ప్రాభవ మఖిలంబుఁ జొప్పడిన పాటుననే దిగ్రమింగినావు! రేపవ లిటు భర్తకై మొగము వాచి తపింపఁగఁ జేసినావు? చీ! చివరకుఁ జెట్టుక్రింద నివసింప విధించినదాన వే మనన్!

(క్షణ మూరకుండి) కక్కాగారు! ఇప్పుడు కర్తవ్య మేమిటి?

విశ్వా...అదియే పాలుపోక యాలోచించుచున్నాను; సవిస్తరముగా నాయనగారి కీ సంగతులు తెలియఁజేయు మని సెలవా?

నిర్మ...వలదు వలదు. అది నా కావంతయు నిష్టము లేదు.

విశ్వా...అట్లయిన నిఁక నన్యాలోచన మేల?- ఈ భృత్యునియిల్లు పవిత్ర పఱుపుఁడు.

నిర్మ....అదికూడ నా యభిప్రాయము కాదు - ఈ భారముకూడ మీతల కెత్తుట నా కిష్టములేదు. పోయినవి పోఁగా—చిన్న చిన్న వస్తువులు కొన్ని మిగిలియున్నవి. మడత విప్పని పట్టు చీరలు కొన్ని మందసములలో మగ్గుచున్నవి. ప్రస్తుతము పనిలేని పాతసామగ్రి ఎంతయో యున్నది. వీని నన్నిటిని విక్రయించి వచ్చిన సొమ్ములో గొంత వడ్డికి వేసి, కొంతతో జిన్న కొంప యొకటి కొనిపెట్టిరా- ఆ వడ్డితోఁగాలక్షేపము చేయుచు నాకొంపలోఁబడి యుండెదను.

విశ్వా...అట్లయిన మావీధి నొక యిల్లు అమ్మకమునకు సిద్ధముగా నున్నది. నేను వెళ్ళి దానిని నిశ్చయపఱచుకొని రానా?

నిర్మ...సందియ మేమి- చప్పున వెళ్ళి స్థిరపఱుచుకొని రండు.

(తెర పడును)

రెండవ రంగము

ప్రదేశము:—రాజవీధి

రఘు...(బికారివేషముతో నడచుచు) సర్వభక్షకునై నను సంతుష్టి పరుపఁ గలముగాని—సానిముండను దృప్తిపఱుప లేము!

సీ. ధనదుండు నిధు లిచ్చి త న్నుంచుకొనుఁ గాక
పోక కిం కొకనితోఁ బోయి తీఱు
పంచబాణుఁడు తన బానిసీఁ డగుఁ గాక
కులమువాని నె బెట్లొ కూడి తీఱు
నిలువెల్ల నగలతో నిండింపుదుము గాక
బొత్తాముకు మూతి ముడిచితీరు
అమృతంబు గొని తెచ్చి యర్పింపుదుము గాక
తేగకై రేయెల్ల దెప్పితీఱు

ఆశ పదిపా, ళ్ళసంతృప్తి యఱువదాఱు
పా, ళ్ళవిశ్వాస మిన్నూరు పాళ్ళు, కల్ల
వేయిపాళ్ళు, మోసము పదివేలపాళ్ళుఁ
జేరచి- విధాత వేశ్యను జేసియుండు!

ఎట్టేటు- విక్రయములో మిగిలిన యేఖదివేలు నేగంగలోఁబోసి నదో యెర్రని యేగాని లేదు! ఆ వెర్రిముండ—పాపము!— అది యిది యమ్మి, యైదువేలు సేసి- రెండువేల కొక కొంప కొని, కడమది ఎచ్చటనో వడ్డికి వేసుకొన్నదఁట. దాని తల గొట్టి యాద్రవ్య మెట్లయినఁ గొని తెమ్మని యీ పాడుముండ పట్టు. దీని పట్టు సెల్లింపకున్న-తిక్కముండ, తలుపుతీయదేమో యని భయ పడవలసిన ప్రారబ్ధము నాకుఁ బట్టినది! (ప్రక్కకుఁజూచి)ఇదిగో యిదియే మాదేవిగా రిప్పు డున్న మందిరము! తలుపు తట్టనా?... అట్టి యాగర్భ శ్రీమంతురాలి నిట్టి స్థితికిఁ దెచ్చి-యే మొగము పెట్టుకొని దానియెదుటికి వెళ్ళను! ... ఏమీ! యీపాటి లజ్జ

యింకను నాలో మిగిలి యున్నదా!...సరే కానిమ్ము– "సాహసే లక్ష్మి" యని శాస్త్రము కదా? (అనిపోయి తలుపు తట్టును) (తెరలో)—ఎవరు వారు?

రఘు...ఇం కెవరు?- నేను!

నిర్మ....(చటాలునఁ దలుపు తెరచి, సంతోషముతో) ఏమీ మీరేనా! యేమి యదృష్టము! రండు–రండు లోపలికి రండు! (అని తోడు కొనిపోయి) అయ్యో! కుర్చీలేకపోయినది కదా!- ఇదిగో-యీ పీటపైఁ గూర్చుండుడు! (అని పీట వేయును.)

రఘు...(విన్నదనముతోఁ గూరుచుండును.)

నిర్మ...(చెంతఁ గూర్చుండి) మహానుభావా! యీ దీనురాలిపై నింత దయ వచ్చినది. ఈప్రొద్దు నేనులేచిన వేళావిశేషమా యేమి!

రఘు...సరి కాని- అంత సన్నగిలి పోయితివేమి?

నిర్మ...నా సన్నగిలుట కేమి - మీరెంత సన్నగిలినారో-యెంత తాఱు మారయినారో యెరుగుదురా! శివశివా! యీ వాలకమునకు దోడుగా నీ గుడ్డ లెక్కడ దాపురించినవి!

రఘు...అవస్థ మారునప్పుడు హంగులుకూడ మారవా?

నిర్మ...ఇట్టి యవస్థకు గారణ మేమో మీకిప్పటి కైన తట్టినదా?

రఘు....తట్టకేమి? ప్రారబ్ధము!

నిర్మ...ప్రారబ్దము కాదు బ్రాందిబుద్ది!

చ. మదసిరి మద్యపానమున మత్తిలియొత్తుగ-బోరి యాదవుల్;
జడమతియై నశించెఁ బృథుసారుఁడు మద్యరసంబుఁ గ్రోలి; శు
క్రుడు తన దృక్కు లందొకటి కోల్పడియెన్ సురఁద్రావి యక్కటా!
చెడని జనుం డెవండు మధు సేవ యొనర్చి ధరాతలంబునన్!

రఘు...పురాణము లన్నియుఁ బూర్తిగా స్టడీ (Study) చేసినావే!

నిర్మ...ప్రాణేశ్వరా! యీ పరిహాసముల కేమి కాని-

సీ. పదుగురిలో సహింపగరాని తలవంపు
దగ్గఱ కేతేర తగని కంపు

శ్రుతి మించినకొలంది మితి లేని ధనహాని
పదును దప్పినయెడ ప్రాణహాని
బ్రతికినన్నాళ్ళు దుర్భరమైన యపకీర్తి
ఆలు బిడ్డల కుగ్రమైన యార్తి
కాలు సేతులకును కడలేని తడబాటు
పూర్తిగ నిహపరంబులకుఁ జేటు
పాపముల కూఁత, నోరు విప్పగనె రోఁత
లేచిన శివంబు, మేను వ్రాల్చిన శవంబు,
కోరికొని తెచ్చుకొను గొంతుకోఁత గాక
మద్యపానంబువలన సేమంబు గలదె!

రఘు....(పకపక నవ్వి) హాయి! హాయి! ఏమి లెక్చరు! ఏమి లెక్చరు! పుస్సిఫూట్ జాన్సనుగా రిక పూర్తిగా రిటైర్ (Retire) కావచ్చును.

నిర్మ....మహాభాగా! నూఱులెక్చర్లతోఁ బని యేమిటి? త్రాగుడు యొక్క ఫలితమునకు— త్రాగినవాని దర్శనమే లక్ష లెక్చర్ల పెట్టు. ఆ పీడ మొగము, ఆ పీచుతల— ఆ కొఱవికన్నులు- ఆ కొంకి మెడ- ఆ కోరచూపు, ఆ కోతిరూపు— ఆ వదలుకాళ్ళు, ఆ వడకు చేతులు— ఆ వెకిలినవ్వు, ఆ వెఱ్ఱివాగుడు- ఆ తూలునడక, ఆ ఘూశిములక - ఆ మఱుపు తెలివులు. ఆ మాటవిఱువులు - ఆ తడ బాటు, ఆ తబ్బిబ్బు— ఆ వాలకము ఆవాచాలత- ఆ యాగ్ర హము, ఆ యనుగ్రహము— ఆయీవి- ఆ తీవి, ఆ దుడుకు, ఆ దురుసు- ఆ తిక్క- ఆ తిమ్మిరి— ఆ కంపు— ఆ గత్తర— ప్రత్యక్షముగాఁ జూచి కూడా పానచింత మానని వాఁడు పశువు కాక- మనుజుఁడా!

రఘు....(నవ్వుచు) రామ రామ! రానురాను తిట్లలోనికి గూడ దిగితివేమి!

నిర్మ....(చెంపలు వైచుకొనుచు) మహాభాగా! మన్నింపుడు. ఆవేశ వశ మున నట్లు నోరుజారినది! నా మనసెంత మరగి పోవుచున్నదో- నారాయణుఁడెఱుఁగును! నేను గాఁపురమునకు వచ్చి మూడేం

డ్లయినది. ఈ మూడేండ్లలో మూడు రాత్రులయిన నిశ్చింతగా నిద్రవోయి యెఱుఁగను! కాసింత కన్ను మూసినను గలలోఁగూడ మీ చింతయే. ప్రతి పురాణమును పరికించినాను. ప్రతి దేశ చరిత్రమును బరిశీలించినాను- మద్యపానము మరగి నెగ్గినవాడు మచ్చునకైనఁ గానఁబడ లేదు. త్రాగుడున రంభ వలెఁ గానిపించు రక్కసి- అమృతమువలె లోనఁజొచ్చు హాలాహలము- పరమానందముగఁ దోచు పాతకము! మొదటి గ్లాసు- కుక్కను జేసి మొఱిగించును; రెండవ గ్లాసు — కోఁతింజేసి యాడించును; మూడవ గ్లాసు- దున్నంజేసి దుమికించును; నాలుగవ గ్లాసు— గాడిదను జేసి నడిపించును; అయిదవ గ్లాసు- పందిం జేసి బురదలో పొరలించును! మనుజుఁడు మద్యమునకు దాసుఁడు కాఁగానే- పరిజ్ఞానమునకు సెలవు; పట్టుదల కాటవిడుపు; సంపదలకు స్వస్తి- సత్సాంగత్యమునకు సమాప్తి; ప్రేమ కుద్వాసన, పెత్తనమునకు తిలోదకము; ఎగ్గునకు మంగళము, సిగ్గునకు మారకము! మన కథయే యిందులకు మంచి నిదర్శనము. మన వివాహము నాఁటికి మహాలక్ష్మి యింటఁ దాండవ మాడుచుండెడిది. సర్వకాలమును దివాణమునందు సంక్రాంతిపండుగవలె నుండెడిది. ప్రజలు మీ సద్గుణములను బట్టులవలెఁ బొగడెడివారు. అట్టి స్థితిలో నెట్లో యీ యంటుజాడ్యము సోఁకినది. అది మొదలు క్రమముగా నైశ్వర్య మంతరించినది- పరువు పదటఁ గలిసినది- పరపతి పటాపంచలయినది- సౌఖ్యము సన్నగిల్లినది, పరివారము భగ్నమైనది- యెస్టేటు యెగిరిపోయినది- చెరువులంతేసి మేడలలో మెలఁగిన నాకుఁ జెట్టుక్రింది కాఁపురము దాపురమయినది; అఖండాగర్భ శ్రీమంతులరైన మీకు- అన్నమో రామచంద్రా యను నవస్థ చేరు వైనది! అదే మట్లున్నారు?- నే నన్నమాటల కాగ్రహము వచ్చి కాదు కదా?

రఘు....ఆగ్రహము వచ్చికాదు- అనివార్యమైన దుఃఖము వచ్చి, నిశ్చయముగా నీ పలుకులవల్ల నా హృదయము నీరైపోయినది! కాని యిల్లు కాలినవెనుక బోసిన నీటిపోతవలె నీ ప్రబోధ మంతయు

నిరర్థకము! ఏ మందువా?- త్రాగుడు అలవాటుపడినవాని బాములు త్రాగుబోతునకే గాని తెలియవు! గడియ తడవైన చో మేను గానుగను బెట్టి యాడుచున్న ట్లుండును. నరములు జాతి రోట నిడి నలుగఁగొట్టుచున్న ట్లుండును, కీళ్ళు సడలును,కాళ్ళు తడఁబడును; పెదవులు బెరడు కట్టును; నాలుక పిడుచ కట్టును; కన్నులు కన నేరవు, వీనులు విన నేరవు; తట్టెఁడు పరాకు, పుట్టెఁడు చిరాకు! కాఁబట్టి,

ఆ. మానవచ్చు తిండి మానవచ్చును నిద్ర
మానవచ్చు సలిలపాన మట్లె
ముదిత! యొక్కసారి మూతి ముంచినయెడ
మద్యపాన మింక మాను టరిది!

ఇంత యేల?-

గీ. విత్త ముడుపుటలో వెలవెలఁదుకకును
మద్యమునకును దారతమ్యంబు లేదు;
కాని, విత్తము పోఁగానె గణిత విడుచు
చచ్చునందాఁక మద్యరసంబు విడదు!

నిర్మ—నిజమే కాని-మనసుండినచో మార్గ ముండక పోదు.

రఘు—మనసు లే కేమి?- మార్గమే కనఁబడ కున్నది.

నిర్మ—నేను జెప్పినట్లు విన్నచో—నెలదినములలో మాన్పగలను!

రఘు—అట్లయిన, నీమాట కడుగుదాఁటిన నొట్టు!

నిర్మ—(సంతోషముతో) నిజముగానేనా! అమ్మయ్యా!—యెన్నాళ్ళ కేట్టి మాట వింటిని! కస్తూరియింట నిఁకఁ గాలు పెట్టరు గద?

రఘు—సర్వమును దాని స్వాధీనములో నున్నది గదా- కాలుపెట్టకున్న మన కొక గవ్వయైన దక్కునా?

నిర్మ....ఏమి వెఱ్ఱి! దాని చేఁజిక్కినది మరల దక్కుట కూడనా!

క. గోడకు వేసిన సున్నము,
ప్లీడరు చేఁబెట్టినట్టి ఫీజు, వలచిరో

చేడె కొసంగిన విత్తము,
బూడిదఁ బడు సెంటు-మరలఁ బొందఁగ వశమే!

రఘు....నా యభిప్రాయ మది కాదు—ఏదో విధముగా నేపాటి యైన సంగ్రహించుకొని వచ్చినచో-ఏ ముద్రాక్షరశాలయో పెట్టుకొని జీవింప వచ్చునని.

నిర్మ...అమ్మయ్యో! ఆయింఁట గాలు పెట్టిన మీ మనసు మరల మాటి పోక మానదు! ఆపాటి సొమ్మునకై మీరచటి కరుగవలసిన పనియు లేదు. ముత్తా కామరాజు వొద్ద మూడువేలు వడ్డికి వేసినాను. మీ రాసొమ్ము తీసుకొని, మీ కిష్టమయిన వ్యాపారమును ప్రారంభింపుఁడు.

రఘు...నాయెడ నీకాపాటి నమ్మకము కలదా!

నిర్మ...మీ కా సందేహ మెందులకు?-(అని లేచి, పెట్టె తెఱచి,యందలి కాగితమును దీసి) ఇదిగో యిది యతడు నాకు వ్రాసి యిచ్చిన నోటు. దీని నిప్పుడే మీకు మార్చెదను. అన్నట్లిం కొకటి—ఈ వేసంగి బెంగుళూరులో గడుపుటకై; యతఁడీసాయంకాలము రైలులో బయలుదేర నిశ్చయించుకొని – యిందాఁకనె ముందరి నెల వడ్డీకూడఁ బంపివేసినాఁడు. కాఁబట్టి, మీ రిప్పుడే వెళ్ళకున్న మన కా సొమ్మింతలోఁ జేతికిరాదు. (అని నోటుపై వ్రాయ వలసిన మాటలు వ్రాసి యిచ్చి) చాలునా?

రఘు...(చదివిచూచి) చాలును, వెళ్ళిరానా?

నిర్మ...సందియ మేమీ? వెళ్ళి, వెంటనేమాత్ర మింటికి రండు. మీరు వచ్చుసరికి వంటచేసి సిద్ధముగా నుంచెదను.

రఘు...ఇదిగో-యిప్పుడు రానా! (అని లేచి, వీధిన బడి పోవుచు)ఇంతటి యిల్లాలి నెంత దుఃఖపెట్టితిని!

గీ. ఎచటనో పుట్టి, తమయిండ్ల కేగుదెంచి,
తమ్మె దైవసములుగఁ జిత్తమున నమ్మి
తమ నిమిత్తము బ్రతుకులు ధారపోయు
సతుల నేడ్పించు పతులకు గతులు గలవె?

శర్మ...(ప్రక్కనుండి చటాలునఁ బ్రవేశించి) ఇదేమియింతసేపున్నారు? వెళ్ళినపని యైనదా?

రఘు...అయినది కాని- మఱియొక విధముగా నైనది.

శర్మ....అనఁగా?

రఘు....నా వైఫ్(Wife) నాకుఁ బరిపూర్ణ ప్రబోధము కలిగించి, నా వెనుకటి చర్యకుఁ బశ్చాత్తాపపడునట్లు చేసినది. ఈ దుర్వ్యసనముల నింతటితో విడిచిపెట్టి, యికమీఁద దాని యిష్టానుసారముగ మెలంగుచు-ఇదివఱకుఁ జేసిన యన్యాయమును మఱపునకుఁ దెచ్చుటకు నిశ్చయించుకొన్నాను. ఈ సంగతులు నీవు కస్తూరి కెఱిఁగించి, యింకొకదారి చూచుకొమ్మని చెప్పుము.

శర్మ...(తెల్లబోయి) అట్లయిన, మీ రిపు డరుగుచున్న దెచ్చటికి?

రఘు...నా వైఫ్, ముత్తాకామరాజుకడ వడ్డికి వేసిన మూడువేలును నన్ను దీసికొమ్మన్నందున-ఆ సొమ్ముతో నే దేని వ్యాపార మారంభింతమను తలంపుతో, దానిం దెచ్చుకొనుటకై వెళ్ళుచున్నాను.

శర్మ...(తనలో) ఇప్పు డీతనిమాట కడ్డు చెప్పఁగూడదు. ఈ సొమ్ము చేఁత బడినవెనుక, నిట్టె కుక్కను జేసి యీడ్చుకొనిపోఁగలను. (పయికి) బాబు! మీ పంథ ఫస్టుక్లాసు(First class)గా నున్నది. ఎల్లకాల మొక్క టేరీతిగా నుండుట యెరికిని మంచిది కాదు. మీరు వెళ్ళినప్పుడు కస్తూరియింట నాకుమాత్ర మేమిపని యున్నది! మీరు ప్రారంభించు వ్యాపారమునందుఁ దోడుపడుచు, నేనును మీతోనే యుండెదను.

రఘు...అందుల కభ్యంతర మే మున్నది?- అయితే కామరాజును నీ వెఱుగుదువా?

శర్మ....ఎఱుఁగ కేమి?- రండు వెళ్ళుదము.

(ఇద్దఱుఁ గలసి నిష్క్రమింతురు)

(ఇది అష్టమాంకము.)

నవమాంకము

మొదటి రంగము

ప్రదేశము:—కస్తూరి మేడ

ప్రవేశము:—కస్తూరి, శర్మ.

కస్తూ....అట్టె చంపక-అదేమో సరిగాఁ జెప్పితివా సంతోషించెదను.

శర్మ....అట్లయిన విను: మన సన్నాసి మామగారు మరణించినాఁడఁట! మరణకాలమునఁ, దనయాస్తి యంతయుఁ దనకొమార్తెకుఁ, జెందునట్లు విల్లు వ్రాసినాఁడఁట-విశ్వాసరావు వెళ్ళి విల్లునందలి యాస్తియంతయు వప్పగించుకొని-వచ్చినాఁడఁట.

కస్తూ...(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిటీ!- ఆస్తివిలువ యేపాటి యుండునో?

శర్మ....ప్రత్యేకము స్థిరాస్థివల్ల, పన్నులు పోఁగా పదివేలు వచ్చునఁట!

కస్తూ...అమ్మయ్యో! అంతాస్తియే నిర్మల భూమిమీఁద నిలుచునా?

శర్మ....దానిమొగము దాని కొక్క దమ్మిడి దక్కనిత్తుమా? మన దామోదరుఁడు మన చేతిలోనే యున్నాఁడు గదా!

కస్తూ....ఈ చవట వెళ్ళి, సగమైన వ్రాయించుకొని రాఁగలఁడా!

శర్మ...అది నీలో నున్నది. నీవు తలంచుకొన్నచో నిమిషము పని! అదుగో—అతఁడును వచ్చుచున్నాఁడు-ఒకపట్టు పట్టి చూడుము.

రఘు...(హైన్యవేషముతో, ఆయాసముతోఁ బ్రవేశించును.)

కస్తూ...ఎండలో నెక్కడికి వెళ్ళినారు? అయ్యో!- అదే మంతచెమట పట్టినది! ఇటఁ గూర్చుండుఁడు! (కూర్చుండఁబెట్టి విసరును.)

రఘు...ఇరువురుఁ గూర్చుండి యేమిటి యాలోచించుచున్నారు?

కస్తూ... మ తేమియు లేదు మీ కొక శుభవార్త చెప్పవలె నని.

రఘు...ఏమిటది?

కస్తూ...మీ మామగారు మరణించినా రఁట.!

రఘు...ఇదా శుభవార్త?-అవును, మరణించినారఁట.

కస్తూ....ఆయన యాస్తియంతయు మీ యావిడకు వచ్చినదఁట.

రఘు...అవును వచ్చిన దఁట! నాఁ డది నాయెడఁ జూపిన యౌదార్యము నకు భగవంతుఁడు దాని కీవిధముగాఁ బ్రత్యక్షమైనాఁడు.

కస్తూ....అది మీ సామర్థ్యమా-యామె యౌదార్యమా?

రఘు...సరే, యేదియో యొకటి- యెందుల కాసంగతి యిప్పుడు?

కస్తూ....ఎందులకా? బంగారమువంటి జమీ పదటఁగలుపుకొని,మీరు పడు చున్న బాములకు నా మనసు క్రుగ్గిపోవుచున్నది! మరల నొక సారి వెళ్ళి, మంచి మాటలు రెండు చెప్పి,సగమైన వ్రాయించుకొని వచ్చితిరా-నా సంతాపము తీర్చినవారగుదురు.

రఘు....ఏ మొగము పెట్టుకొని మరల దాని యెదుట కేగుమనెదవు! సిగ్గు విడిచి నేను సిద్ధపడినను-న న్నది మరల నమ్మునా?

కస్తూ....నమ్మునట్లు రవంత నటింప కూడదా?

రఘు...నావల్లఁ గాదు! వెనుకటి దానికే నామనసు వేఁగిపోవుచున్నది!

కస్తూ...ఆఁఆఁ!- అట్లయిన నాయాస్తియంతయు నేమగునో తెలియునా?- విశ్వాసరావు పర మగును! గతికపోచకుఁ గట్టువడి యుండుటకు మీయావిడ కస్తూరి యనుకొంటిరి కాఁబోలును!

రఘు...ఏమిటీ, యెంతమాటాడితివి! ఇదిగో!- యీ సంగతి యింక నెన్నఁడు నాయెదుటఁ దలపెట్టకేమి! (అని లేచి చక్కఁబోవును)

కస్తూ...ఈ పీనుఁగు వినునట్లు లేదు!- ఇఁక నేమిటి సాధనము!

శర్మ...సాధనముల సంగతి నీ కేల?- సగముకదా నీవు కోరినది. సర్వము నీ స్వాధీనము చేయకున్న-నాపేరు శర్మ కాదనుకో!

కస్తూ...హాయి! హాయి! అదీ మగతనము! ఏదీ యొకము ద్దిదీ!

(అని ముద్దాడుచుండగా దెరపడును.)

రెండవ రంగము

ప్రదేశము :— నిర్మల గది.

నిర్మల...(మంచముపై గూరుచుండి) కటకటా!

గీ. భర్త యే వేశ్యపజ్జనో పండుకొనఁగ
నింట నొంటిగ శయనించి కంటఁ గూర్కు
వెంటఁ దోడును లేక, తపించునట్టి
రమణికంటెను నిర్భాగ్యురాలు కలదె!

ఇంతయాస్తి నాయనగా రిచ్చిపోయినందులకు ఇప్పటికైన నీయన మతి మరలినచో, నిరువుర మెంతేని సుఖపడుదుము గదా! ప్రాణేశ్వరుఁ డట్లు పరాధీనుఁడై చరించునప్పుడు- ఈ సంపత్తునా కేమి సంతోషమిడఁ గలదు! (వినుటనభినయించి) రెండు—మూఁడు-నాలుగు-అయిదు-ఆఱు-ఏడు-ఎనిమిది-తొమ్మిది-పది-పదునొకండు - పండ్రెండు - అమ్మయ్యో! అప్పుడే పండ్రెం డయినదే! కనుకనే కాసింత కూర్కు వచ్చుచున్నది! రంగి యెందుచేతనో యీపూఁట రానే లేదు. రంగఁడు మరలఁ దప్పత్రాగి వెళ్ళి తల పగులఁగొట్టినాఁడేమో! పాప మాముండకు ప్రతిదిన గండము కదా! అదృష్టవశమున నాకాయవస్థ మాత్రము లేకపోయినది! చీ!

ఆ. కానలోన మొఱడు గాఁ బుట్టవచ్చును,
నీటికుక్కగా జనింపవచ్చు;
పరఁగ, త్రాగుబోతు భార్య కాఁగూడదు
కలను నైన-నాటకముననైన!

ఒకవేళ రంగి వచ్చి పిలిచినచో వినిపించుటకై గదితలుపు తెఱచి యుంచెద. (లేచి, దీపము తగ్గించి, పండుకొని నిద్రించును)

రంగ...(పెరటి తలుపు తెఱచుకొని, తారుచు లోపలఁ బ్రవేశించి) ఓయిదేవుడా; పెరటిగోడ దాటేసరికి పేగులెగాయి! దీనితల్లి కడుపు సల్లగా - ఈతలుపు మాత్తరం దబ్బునే వొచ్చింది! ఆ యెదవకుక్క నాయెంట ఒడకపోతె యెప్పుడో రావలసినోణ్ణి

(ముందునకు జూచి) అదురుట్టంకాఁవోసు-అదుగో - ఆయమ్మగది తలుపు తెరిచే వుంది! వొచ్చినపని కాగానే, వొక్క మినిట్లో దాటి పోవడానికి, యీది తలుపుగెడ తప్పించి వుంచుకుంటాను. (అట్లు చేసి, మెల్లగా గదిగుమ్మము జేరి) యేఁవి సెప్మా యేనాడూలేంది కాళ్ళొణుకుతున్నాయి! యీరోగాని కిదేమందు (జేబులోని బ్రాంది సీసా తీసి, కొంచెముత్రాగి సీసా మరల జేబులో నిడుకొని) అదీ! ఆ సుక్కతో ఆ రోగం వొదిలింది! అగ్గిలో వురకమంటే ఈపాలి అమాంతంగా వురుకుతాను. (వినుటనభినయించి) అదుగో గురక! మంచి నిద్దర్లోవుంది! మాదొడ్డ సమయం! మెల్లఁగా గదిలోఁ బ్రవేశించి ఎల్తురు సాల్దు- (దీపము పొడిగించి, జేబునుండి యొక చిన్న సీసాయు, నొక కాగితపు మడతయుఁ దీసి) ఈ ఉత్తరం తల కింద పెట్టి- ఈ సీసాలోది కూంత మూతిమీ దెయ్యాలి. (తారుచు మంచముకడ కేగి) కాదు కాదు- ముందు సీసాలోది మూతిమీదేసి, తరువాతె వుత్తరం తలకింద పెట్ట మన్నాడు. అంచేత, అందాకా ఈ వుత్తరఁ విక్కడుంచుతా (కాగితపు మడత మంచముపై నిడి, వెనుక తట్టునకుఁబోయి, సీసాకార్కుతీసి, వంగి, నిర్మల ముఖము వంకఁ జూచి, యులికిపడి, వడఁకుచు) వోయిబాబో!-నావొల్లకాదు. యిల్లాటి తల్లిని నాసేత్తో నేను సంప లేను! ఆ మొహం కంటబడే సరికి- అరికాల్తేమ నెత్తికెక్కింది! ఆ యెదవడబ్బు నాకక్కర్లేదు! (సీసాకు మరల కార్కువేసి, కొంచె మీవలకువచ్చి) మళ్ళీ కాళ్ళు మడత పడుతున్నాయి. మనసుకూడా- మా కంగారుగా వుంది. కాస్త చుక్క తగిల్తే కాని- యీ గాబరా వొదిలి, బయటపళ్ళేను. (గొంతుక కూర్చుండి, తలకుఁ జుట్టుకొన్న బట్టతీసి క్రిందనుంచి, జేబులోని బ్రాందిసీసా తీసి, పూర్తిగా నోటబోసికొని, సీసా క్రిందనుంచి, క్షణ మూరకుండి, మైకముతోడి యుత్సాహముతో) యేనాడూ లేంది-యీ పూటింత యెదవనై పొయ్యానేం! చీ! చీ! షిగ్గు!షిగ్గు! అమారాజు-అడిగినప్పుడల్లా-వొకటీ రొండూ యి ష్టా

యీకాష్టపనీ షేషు కొష్టే- రొం డొందలు రొక్కం చేతికిచ్చి- రంగానికి తేవుకట్టి, బంగారంలాగు పంపేష్టా నన్నాడు! యెన్ని కబుర్లో షెప్పొచ్చి, యెదవలాగు షక్కా యెత్తె, యేఁ వంట్రాడు- మొగా న్నూష్టాడు! కజ్జతో కొట్టడఁవా- కత్తితో నరకడఁవా?- మూడు షక్కాలు మూతిమీ దెయ్యడఁవేగా!-వో!-యీపా లేషేష్టా! యెయ్యకవోతే- ఇది మీషంకాదు! (చిన్నసీసాతో చివాలున లేచి, తప్పటడుగులతో మరలఁ దలవెనుకకు వెళ్ళి, వడకుఁ జేతులతో సీసాకార్కు తీసి, వంగి, మెల్లఁగా సీసా వంచును)

నిర్మ...(మూతిపైఁబడిన ద్రావకపుఁ జుక్కలవల్ల నిద్రచెడి, మూలుగుచు చేయివిసరగా, సీసాపోయి దూరమునఁ బడినంతట నులికిపడి కన్నులు తెఱచి) నాచేతి కిప్పుడేమిటి చెపుమా తగిలినది! (పెదవులు చప్పరించి) నా నోటి కేదియో క్రొత్తరుచి వచ్చినదే!

రంగ...(భయ కంపములతో) వోయి దేవుడా- యేం బుద్ధి! వొక్క షక్కతో షష్టం దంటే - వొప్పుకు షక్కావచ్చాను! షావాలేదు- మన్నూ లేదు! నావొంక షూడకముందే నాగుబాఁవులాగ షక్కా బోయి- బయటపడితినా బతుకుతాను! (నిష్క్రమించును)

నిర్మ...(ఉలికిపడి) ఎవరువారు! - ఎవరు వారు ! (చివాలున లేచి కూర్చుండి) అమ్మయ్యో! దొంగ! (అని మంచముదిగి నిలుచుండి) అదిగో - వీధితలుపు చప్పుడగుచున్నది ! అన్నన్నా ! దాఁటి పోయినాఁడు గదా! .... కన్నులు తిరుగుచున్నవి. కారణమేమి చెపుమా! కడుపులో వికారముగఁ గూడ నున్నది! .... నాలుక చిమచిమ లాడుచున్నది- నరములు బిగు వగుచున్నవి! భయముచేతనా?- నా మనసు నలుసంత కూడఁ జెదర లేదే!.... ఆఁ! తెలిసినది! ఆ వచ్చిన దొంగ తన యిచ్చవచ్చిన ట్లిల్లం తయుఁ జక్కఁబెట్టుటకై నా కేదో మత్తుమందును బ్రయోగించు చుండఁగా—నాకెట్లో ప్రబోధముఁ కలిగినది' ఈ నోటిరుచియు నీ వికారము దానివే! అగుఁగాక—కాసింత మగత తప్పనది

మఱేమి చేయఁ గలదు! (వీధితలుపునకు గడియ వేసి వచ్చి) విశ్రాంతిగా బరుండి నిద్రపోయెదను. (నడవఁబోయి తూలి)కాళ్ళు తడబడుచున్నవే! .... కన్నులు కూడ మిరుమిట్లు గొలుపు చున్నవి!...అంతకంతకు వికారమును నధిక మగుచున్నది! ఆ దీపము వేయిదీపములుగా నగపడుచున్నదే! యీ వికారముతో వీధి గుమ్మమువఱకును వెళ్ళి రాఁగలనా!........నాలుక పిడుచ కట్టినది!...పాడుమందు ప్రాణములు తీయదు గదా! కక్కగారు గ్రామమున లేరు-రంగిరాలేదు-ఇప్పు డేమిటి చేయఁదగినది? ఇట్టి నిశీధిసమయమున నెవరు పలుకుదురు! కటకటా! భర్తృయోగము లేని భార్య బ్రతు కింతటిదే గదా! (ఆవేశముతో) ఓసి-మాయ మద్యరసమా! మాపాలిటి శనిగ్రహమవై - మా కెట్టి యెడబాటును గలిగించితివే! పుట్టిన వంశమా-పూజ్యమైనది; చదివిన చదువా-సమగ్రమైనది; నడచిననడతా-నాడెమైనది;- అట్టి నా యనుంగు భర్తనే యిట్టు లధోగతిపాలు చేయఁగలిగిన నీ విక నెవ్వరిని నేమి చేయజాలవు! ఏనేరము నీవు లేకుండ జరిగినది! ఏ హత్య నీవు లేకుండ సాగినది! ఏ సంస్థానము నీవు కాలు పెట్టకుండ నెగిరి పోయినది! కడగండ్లు నీ కొఱకు-కన్నములు నీ కొఱకు! అప్రమాణములు నీ కొఱకు, హత్యలు నీకొరకు; మోసములు నీకొరకు; వేసములు నీకొఱకు,ప్రభువు నీదాసుఁడు,పరిచారకుడు నీదాసుఁడు, పండితుఁడు నీ దాసుఁడు, పామరుఁడు నీ దాసుఁడు;-నీ యధికార మెంత నిరంకుశ మై పోయినదే! ఓ ప్రభువులారా, ఓప్రజా ప్రతినిధులారా!ఓ సంఘ సంస్కర్తలారా! ఓ స్వరాజ్యవాదులారా ఈ మ్యదరసమువల్ల ఈ మహామారివల్ల-ఈ దుర్విషమువల్ల- ఈ దుష్ట! జాడ్యమువల్ల-ఈ యగ్నిద్రావకమువల్ల, ఈ హాలాహలము వల్ల-ఈ పీడవల్ల,యీ పిశాచమువల్ల-ఎన్నిసంసారము లేట గలిసి పోవుచున్నవో యెన్నఁడేని గమనించితిరా?కాళ్ళు తొడుకొనిపోయి, కన్నులు దించుకుపోయి, వడఁకెడి యవయవములతో; వంకర

పోయిన పార్శ్వములతో; క్రుంగిన మూపులతో, క్రుళ్ళిన శ్వాస
కోశములతో, మనసు చెడి, మతిపోయి-అన్నమో రామచంద్రా
యని యెందఱల్లాడుచున్నారో యెప్పుడైన పరికించితిరా? ఎన్ని
కొంపలలో దరిద్రదేవత తాండవమాడుచున్నదో-ఎందఱి భార్య
లెంతలేసి బాములు పడుచున్నారో - ఎందఱిబిడ్డలన్నమునకు
మొగమువాచి యెంగిలియాకులు నాకుచున్నారో - ఏ పాటియైన
పరిశీలించితిరా? ఎందఱి మూలుగులలో, తండ్రులు త్రాగిన మద్య
విషము మజ్జతో మిళితమై, యెంత లేసిరోగములకుఁ గారణమగు
చున్నదో-ఎందఱీపాపిష్టి త్రాగుడువల్ల పడుచుతనమునందె-పండి,
యెండి, మాడి, మ్రగ్గి-యకాలమృత్యువున కాహారమగుచున్నారో
యరసితిరా? ఏఁటేఁట నెన్నెసికోట్లు త్రాగుడుక్రింద దగ్ధమగు
చున్నవో-ఎన్నెసి నేరములు, ఎన్నెసి హత్యలు త్రాగుడువల్లఁ
దటస్థము లగుచున్నవో పరిగణించితిరా? ఏమి యన్యాయ మిది?-
ఎంత విరుద్ధమిది!...తల్లీ భరతమాతా! తపోనిధులం గన్న నీ వి
త్రాగుబోతులనెట్లు కనుచుంటివమ్మా! మాననిధులం గన్న నీ వి
మధుదాసుల నెట్లు కనుచుంటివమ్మా! టర్కీ యీజిప్టులలో త్రాగుడే
లే దఁట!-అమెరికాలో మద్యసార మమ్మినవానికిని, కొన్నవానికిని
గూడ నాఱేసినెలలు శిక్షయఁట-బల్గేరియాలో త్రాగినవానిని బఱ
వుతో జతచేసి పట్టణమంతయు నూరేగింతురఁట! త్రాగుడు ధార
కముగా నొప్పువారె తన్ని వారణమునకై యిట్లు పాటుపడుచుండ-
మద్యపానము మహాపాతకముగనెంచు నీ బిడ్డలింత మందభాగ్యులై
రే మమ్మా! పరమేశ్వరా-తండ్రీ! ప్రభువులు పరార్థ కాములు—
ప్రజాప్రతినిధులు ప్రసాదరాములు - సంఘసంస్కర్తలు సభా
వాక్శూరులు, స్వరాజ్యవాదులు-సహాయదూరులు - అట్టివారివల్ల
నీయంటురోగము హరించుట యసంభవము. మద్యవిక్రయమన
మనుజులకు విషము పోయుట యని యెఱుఁగని మా వర్తకులు

బ్రాందిలో కొకేయిను: సారాయిలో నుమ్మెత్తచూర్ణము; కల్లులో కుంకుడు నురుగుఁగలిపి-ప్రజల ప్రాణముల తీయు మావ ర్తకులు-ఈ పాడు వ్యాపారమును బరిత్యజింతురనుటకల్లి! తమదారిద్ర్యమునకు త్రాగుడే కారణమని యెఱుఁగని మా ప్రజలు-తమయాయువు త్రాగుడు వల్లనే తరిగిపోవుచున్నదని యెఱుగని మా ప్రజలు-దినమునకు కోటిరూప్యములు దీనిక్రింద దగ్ధమగుచున్నవని యెఱుఁగని మా ప్రజలు-తమ దేశమున కిది గొప్పతలవంపని యెఱుఁగని మా ప్రజలు-ఈ పాపిష్టి వ్యసనమును బహిష్కరింపఁగలుగుట యసంగతము! నీకటాక్షము తప్ప ఈ పీడ నిర్మూలమగుటకు దారి లేదు! స్వరాజ్యముకొఱకు నిన్నర్థింపను-సాయుజ్యము కొఱకు నిన్ను బ్రార్థింపను-మా దేశమున మద్యపానము లేకుండఁజేసితివా-మాకు కోటిస్వరాజ్యములుఁగోటిసాయుజ్యములుఁ బ్రసాదించినట్లు భావించెదను! (ఆయాసముతో) అమ్మయ్యా! హమ్మయ్యా! హాఁ! హాఁ! (మైకముతో) ఏమిటీ నే నిపు డన్నమాట! ఎక్కడికి చెపుమా నే నిపుడు వెళ్ళుచున్నది! నా యొంటినిండ నల్లులో, చీమలో ప్రాకుచున్నవి!....తలవెంట్రుక లెవరో పీకుచున్నారు. నాయొద్ద లెవరో రక్కుచున్నారు! అడుగో నా ప్రాణేశుడు! అమ్మయ్యా! వచ్చినారా! ఆఁ! ఆఁ! ఆఁ! అంటకుఁడు! (అని రెండడుగులు వెనుకకు వేసి, అంతలో మంచము తగిలి, యట్టె దానిపైఁ గూలఁబడి) అయ్యో! నో రెండిపోవుచున్నది!...అబ్బా! దాహము! దాహము! హా! పరమేశ్వరా! (అని వెనుకకుఁబడి) పరమేశ్వరా! పా! పా!

(తెర పడును.)

(ఇది నవమాంకము.)

దశమాంకము

మొదటి రంగము

ప్రదేశము:- పోలీసు స్టేషను.

ఇనస్పెక్టరు—(ఆయాసముతోఁ బ్రవేశించి) అబ్బా! యేమి యవస్థ!-యేమి బ్రతుకు! పోలీసు నవుకరీకంటే - పొగచుట్టల దుకాణము మంచిది! నిర్మలాంబను, రఘునాధరావుగారే చంపి యుందురను నిశ్చయాభిప్రాయముతో దొరగా రాయనను తోడనే యరెస్టు చేయించి-సాక్ష్యము సమకూర్పుమని నన్ను నలిపివేయు చున్నాఁడు! సాక్ష్యమంత చౌకగా దొరకునా! విశ్వాసరావుగారు వచ్చినఁ గొంతచిక్కు విడవచ్చునని యున్నది. ఇంతవఱ కాయన రానే లేదు. ఇప్పు డేమిటి చేయఁదగినది?- (అని బల్లకడఁ గూర్చుండి, యేవో కాగితములు తీసిచూచును.)

విశ్వా...(ప్రవేశించి) విధివిధాన మెంత విపరీత మయినది!

సీ. పరిపూతచరితుఁడై పరఁగు వా డిటు మద్య
 పానంబునకుఁ బాలు పడుట యేమి!
సతతంబు విబుధసంగతి నొప్పువాఁ డిటు
 తులువలతోఁ జెల్మి సలుపు టేమి!
పెఱకాంత లెదు రైనఁ బెడ కేగువాఁ డిటు
 వారకాంతగృహంబు వట్టు టేమి!
తోరంపుసిరులతోఁ దులఁదూఁగువాఁ డిటు
 తలమించు బుణములఁ దగులు టేమి!

అట్టి సంస్థానమును దెగ నమ్ము టేమి!
నిజసతినిఁ జంపెనను ఘోర నింద యేమి!
కాలి సంకెళ్ళతో జెఱసాల యేమి!
కట్ట! యిది యెల్ల విధిచేష్ట కాక యేమి! (పరిక్రమించును)

ఇన...(తలయెత్తి చూచి) ఇదిగో-యెప్పుడు వచ్చినారు! ఇప్పుడే మీ మాటయనుకొన్నాను! కూర్చుండుఁడు! ఇన్నాళ్ళు చేసినారేమి?

విశ్వా...(కూర్చుండి) నిలుకడగా నే నొకచోట నిలువక పోవుటచే, నిన్నటి యుదయమువఱకు మా వారియుత్తరములు నాకందినవి కావు. సంగతి తెలియఁగానే, సాపాటుకూడ చేయకుండ బయలు దేరి-రాత్రి పదిగంటల కింటికి వచ్చినాను.

ఇన...రాత్రియే వచ్చినారా? రాఁగానే నన్నేల కలిసికొన లేదు?

విశ్వా...ముందు రఘునాథరావుగారితో ముచ్చటించువఱకు నీ వ్యవహారమునందుఁ బ్రవేశించుట కిష్టము లేక-అరుణోదయము కాఁగానే చెఱసాలకు వెళ్ళి, ఆయనతో మాటాడి-యిటువచ్చినాను.

ఇన....ఆలాగుననా?- అట్లయిన నేదో విశేష ముండవలెను.

విశ్వా...ఆయన నిర్దోషి-అదియే విశేషము.

ఇన...అని మీ రెట్లు చెప్పఁ గలరు?

విశ్వా...అట్టి దృఢవిశ్వాస మాయన నాకుఁ గలుగఁజేసినారు!

ఇన...మాటలచేతనా-నిదర్శముల చేతనా?

విశ్వా...మీ రేమి నిదర్శనములనుబట్టి యాయన నరెస్టు చేసినారు?

ఇన...ఆమె మరణమువలన లబ్ధిని బొందువాఁ డాయన. ఆయన యిప్పు దర్థకాముఁడై యున్నాఁడు. అందువలన, నిది యాయన పనియె యని యభిప్రాయపడవలసి వచ్చినది.

విశ్వా...ఆత్మహత్య చేసికొనఁ దలఁచిన ట్లామె స్వయముగా వ్రాసిన

యుత్తర మొకటి యామె శయ్యపై దొరికిన దఁటగా?

ఇన...దొరికినది, తమపై ననుమానము కలుగకుండుటకై దానిని రఘు నాథరావుగారే కల్పించినారని మాదొరగారి యభిప్రాయము.

విశ్వా....మీ యభిప్రాయము?

ఇన....ఆమె యాత్మహత్య చేసికొని యుండుననియే నాయభిప్రాయము.

విశ్వా...అట్లయిన మీయభిప్రాయము కూడ సరియైనది కాదనియే. నాయభిప్రాయము. అయిన నా యుత్తర మేదీ చూతము.

ఇన...ఇదిగో-యిచ్చటనే యున్నది (అని యుత్తరము తీసి యిచ్చును)

విశ్వా...(విప్పిచూచి, యులికిపాటుతో) ఇదిగో!- యీశ్వరవిలాసమనఁగా నిది! ఈ యుత్తరము నిర్మలాంబ వ్రాసినది కాదనియే కాక-యెవరు వ్రాసినదో కూడఁ దెలిసిపోయినది!

ఇన...(ఆత్రముతో) ఏమిటీ!- ఎవరు- ఎవ రావ్రాసినవారు!

విశ్వా...ఇం కెవరు-కస్తూరి! దాని యుత్తరములు నాకడ తట్టెఁడున్నవి. సంగతులు కూడఁ జదివి చూతము-"నాభర్త వేశ్యాలోలుఁడై నన్ను విడిచిపెట్టుటచేత, నాజీవితముపై నసంహ్యము పుట్టి, ఆత్మహత్య చేసికొనుటకు సంకలిపించితిని. నా చావునకు నేనే భాద్యురాలను నిర్మల" (అని పఠించి) చిత్తగించినారా?- "అసహ్యము" అనుటకు- "అసంహ్యము" అనియు "సంకల్పించితిని"ననుటకు-"సంకలిపించితి" ననియు - "బాధ్యురాల" ననుటకు- "భాద్యురాల" ననియు-నిర్మలాంబనిద్దురలోఁ గూడ వ్రాయదు కాఁబట్టి యిది కస్తూరి వ్రాసినదే యని నేను గట్టిగాఁ జెప్పఁగలను.

ఇన...ఉద్దేశము?

విశ్వా....ఉద్దేశమునకు మన యూహ లవసరము లేదు. నిర్మలాంబ కఱచేత నిమ్మపండుఁ జూపి, సగమాస్తియైన వ్రాయించుకొని రమ్మని

శర్మ యుఁ గస్తూరియు శతవిధముల పోరినట్లును-తాము నిరాక రించినట్లును-రఘునాధరావుగారు చెప్పుచున్నారు.

ఇన...సరే,సరే-సంగతి యిప్పుడు బోధపడినది! ఆమెను గడతేర్చినచో, ఆస్తి యంతయు రఘునాధరావుగారి పర మగుననియు,అప్పుడు దామిట్టె యంకించుకొనవచ్చు ననియు నుద్దేశించుకొని పోలీసు వారిని పొరపెట్టుటకై యీ యుత్తరమును గల్పించి-యీ పనిచేసి యుందరు. ఆ స్థలమునందుఁ గానవచ్చిన యడుగుల గుర్తులను బట్టి, యాయింటఁ బురుషుఁ డెవ్వడో ప్రవేశించినట్లు కూడ స్పష్ట పడుచున్నది. అందువల్ల నా ప్రవేశించినవాడు శర్మ కావలెను. అయితే, అతఁడంత సాహసము సేయఁగలఁడా!

విశ్వా...ఆ సంగతి యాలోచింతము, ఆయింట దొరికిన వేమేమిటి?

ఇన...ఒక కాళీ విషపుసీసా, యొక బ్రాందిసీసా, యొక యుత్తరీయము.

విశ్వా...ఆ యుత్తరీయ మెది?

ఇన....గుర్తు పట్టించు నిమిత్తము చాకలి గూడెమునకుఁ బంపినాను. అడుగో-అతఁడును వచ్చినాఁడు. ఏమి జగ్గప్పా! యేమైన తేలి నదా?

జగ్గ...(ప్రవేశించి విశ్వాసరావును చూచి వెనుకకు తగ్గును.)

ఇన...సందేహ మక్కఱలేదు. చెప్పవచ్చును. ఎవరైన గుర్తించినారా!

జగ్గ...వీరిచాకలి చూచి- మా పంతులుగారి దని చెప్పాడండి.

విశ్వా...మా చాకలి నాదని చెప్పినాఁడా!- ఏ దా యుత్తరీయము?

జగ్గ...(చంకలో మడత తీసి బల్లపై నుంచును.)

విశ్వా...(విప్పిచూచి) హాయి! హాయి! దొరికిపోయినాఁడు దొంగ!

ఇన....(జగ్గప్పతో) సరే వెళ్ళుము. (అతఁడు పోఁగానే) ఎవఁ డెవఁడు?

విశ్వా...ఇం కెవఁడు!- మీ యింటిచుట్టమే! రంగడు! వీనిభార్య మొన్నటి

వరకును మాయింటఁ బరిచారికగా నుండెడిది. దాని యెడ నాకుఁ గల నమ్మకమునుబట్టి యీ మధ్య దానిని నిర్మలాంబకడ నుంచినాను. ఆ రాత్రి యది పడుకొనుటకు వెళ్ళలేదని తెలిసి-కారణ మేమని యడుగ- తమ్మవరములో నున్న తన తల్లికిఁ బ్రాణము మీఁదికి వచ్చినట్లు చెప్పగా, తా నా రాత్రి యచటికి వెళ్ళినట్లును- తల్లిసుఖముగానే యున్నందున మఱునాఁడె వచ్చివేసినట్లును జెప్పినది. దాని కా కల్లవార్త చెప్పినవాడెవఁడో తట్టినదా?- రంగఁడు!

ఇన...అలాగుననా? అయితే-యుత్తరీయము సంగతి యేమిటి?

విశ్వా...అన్నట్టా సంగతి చెప్పలేదు. ఈ యుత్తరీయము నాదే. ఈ పాపిష్ఠుఁ డొకనాఁడు వచ్చి ప్రాకులాడ-నేనే యిచ్చినాను.

ఇన...అట్లయిన నిఁక సందేహ మక్కరలేదు. అతడే హంతకుడు. వాఁడు శర్మ వెంట దిరుగాడుచుండగా వందలసారులు చూచినాను. అదిగాక-యీ యింటఁ బ్రవేశించినవాని యడుగుల గుర్తులునోటు చేసినాము. రంగని గుర్తులు మాయొద్ద నిదివరకే యున్నవి. రెంటిని బోల్చి జూచిన సంగతి క్షణములోఁ దేలఁగలదు. శర్మ వానిని సంధించి యుండును. శర్మపై నిందులకు సాక్ష్యము సంపాదింపవలెను. అన్నట్లొక సంగతి చెప్పలేదు- విషపుసీసామీఁద "స్మిత్ అండ్ కో, మద్రాసు" అని యుండుటచే- ప్రత్యేక మొకనిని వారికడకు బంపినాము. అతఁడీపూట తప్పకరావలెను.

విశ్వా—చాల చక్కని పని చేసినారు.ఎప్పుడు మీ వాయిదా?

ఇన—ఎప్పుడోనా? రేపే! ఈ పూట మీరు రాకపోయినచో - రంగని పిడుగు రఘునాధరావుగారిని గొట్టుకొని పోవలసినదే!

విశ్వా—సాక్ష్య మేదీ?

ఇన—పోలీసువారికి సాక్ష్యలోపమును-పోలేరమ్మకు నైవేద్యలోపమునా? అన్నట్టు, పాప-మాయన యెట్లున్నారో చెప్పలేదు.

విశ్వా—చెప్పుట కేమున్నది! ఈ పదునైదు దినములలోఁ బదునై దేండ్ల మార్పు కలిగినది! వెనుకటి వ్యసనము లన్నియు వేశ్యతోఁగూడ హరించినవి! భార్యకొఱ కాయన పడుచున్న పరితాపము చూచిన పాషాణములు కూడ నీరగును. ముందుసంగతి యేమిటి?

ఇన—చెప్పనా? ఈపూఁట శర్మను, కస్తూరిని, రంగని అరెస్టు చేసెదము. ఈ రాత్రి మా ముడుపులు మేము వడకుకొనెదము - క్రొత్త చార్జిషీటుతో రేపు కోర్టులో నిలిపెదము.

విశ్వా—అట్లయిన, నే నింటి కేగి భోజనముచేసి అఱగంటలో వచ్చెదం.

(అని లేచుచుండగాఁ దెర పడును.)

రెండవ రంగము

ప్రదేశము :— మేజస్ట్రీటు కచేరి.

ప్రవేశము :— ధర్మపీఠమున మేజస్ట్రీటు-ఎదుట నొకప్రక్క కుర్చీలో ప్రాసిక్యూటర్ - రెండవప్రక్క పంతులు, (రఘునాథరావుగారి వకీలు) నాయుఁడు, (కస్తూరి శర్మల బారిష్టరు) విశ్వాసరావు - వెంకటేశము - దూరమున బోనులో- రాఘునాథరావుగారు, శర్మ, కస్తూరి, రంగఁడు.

మేజి ....ఆల్ రైట్! ఇఁక మీ యార్గ్యుమెంట్సు కానీయవచ్చును.

ప్రాసి...(లేచి) సిత్తం, సిత్తం, ఈ కేసులో నేను నిండా శప్పేదే విర్తా. ముద్దాయిలమేల యెవిడెన్సు పూరాగా ప్రూవై వుండే సమాచారం కోర్టువారికిదా తట్టే వుండవలా. వుణ్ణీ క్రైమ్ నడచిన సోట్లో చిక్కిన సీసా మేల "ప్రస్సిక్ ఆసిడ్, పాయిజన్ స్మిత్ అండ్ కో, మెడ్రాస్" అని వుండింది. ఆయమ్మ చచ్చుకునింది ప్రస్సిక్ ఆసిడ్ మూలంగాదానాని, యెగ్జామిన్ చేసిన డాక్టరు సర్టిపై చేసి వుండె. స్మిత్ అండ్ కో యేజెంటు- శకండు ముద్దాయి శర్మ. ప్రస్సిక్ ఆసిడ్ పంపేదిగా తమరికి లెటర్ రాశిందీ తమురు పోష్టు గుండా దాన్ని డిశ్పాచ్చి చేసిందే- చెప్పిందీ కాక శర్మలెటరూ, వారి డిశ్పాచ్చి బుక్కూ కోర్టులో దాఖల్ చేసిదావుండె. శర్మ రైటింగుతో కంపేర్ పెడితే - ఆ లెటర్ శర్మ రాశిందిగాదానా నిచ్చితం పడింది. ఆ యాసిడ్ పార్సిల్ శర్మవాడుగా యెత్తు కొనింది. పోష్టప్యూన్ సాచ్చేంవల్ల ప్రూవుకాపడింది. ఇందుల్ని పట్టి, ఆయమ్మ చచ్చుకొనింది ప్రస్సిక్ ఆసిడ్ వల్లాసి. దాన్ని రప్పించింది శర్మవాడనీ ప్లైయిన్‌గా తెలిశయింది. క్రైమ్ నడిచిన సోట్లో కానవచ్చిన క్లాత్- రంగడు వాడిదని విశ్వాసరావు వారి యివిడెన్సువల్ల ప్రూవయింది. ఆదినం రాత్రి, టూవోక్లాకు యాళ, రంగడువాడు, దీ సేమ్ స్ట్రీట్‌గుండా, పై మేల బట్ట లేంది, జల్దిగా పూడుస్తూన్న సమాచారం తాను సవాల్ సేసిన

సమాచారం- బీటు కానిస్టేబుల్ ఫోర్ హండ్రెడ్ ఫార్టీ సెవెన్ సాచ్చెం సొల్లే క్రైమ్ నడిచిన సోట్లో కానవచ్చినవోణీ, రంగడు వాడిదిగా, విశ్వాసరావువారి వొల్ల రుజూవ్ పడింది. ఆసోట్లో కానపడ్డ ఫూట్ మార్కులు రంగడు వాడివిగాదానా రుజూవ్ పెట్టాం. రంగడువాడు సెవెన్ టైమ్సు ఫయిన్డూ- ఫయివ్ టైమ్సు రిగరస్ యింప్రిజన్ మెంటూ- అనబగించిన వోల్లు అఫెండర్‌దా అయివుంటాడు. శర్మవాడికీ, రంగడు వాడికి సేనా దోస్తీవుండేదిగా- త్రీహండ్రెడు ట్వంటీ టూ సెప్పి అయింది. ఇందుల్నిపట్టి, ఆయమ్మకు పాయిజన్ అప్లైచేసినవాడు రంగడుగా అయివుండిందీ- వాణ్ణి అప్పాయింటు చేసింది శర్మవాడుదా అయివుండిందీ కోర్టువారవశ్యం నమ్మితీరవలా. అదీ వుణ్ణీ ఆయమ్మ మంచమేల చిక్కిన లెటరు కస్తూరి రాశిందిగా, విశ్వాసరావువారు దాఖల్ పెట్టిన లెటర్స్‌వల్ల ప్రూవు కాపడింది. కస్తూరి, రగునాతరావుగారు పెట్టుకున్న లంజై వుండింది. రగునాతరావుగారు సొత్తంతా సెలవు సేసుకొని, దుడ్డుకోసం నిండాసంకటం అనబగిస్తుండారు. ఆయమ్మ చచ్చుకునిందే ఆయనకు వాశి. ఆయనకు వాశయిందే వీరికివాశి. అందుల్నిపట్టి, రగునాతరావువారిమేల డైరెక్టు యెవిడెన్సు లేకుండాపోయి నానాటికి- యా కానస్పర్సీలో ఆయన కూడా చేరివుండేది గాదానా తలచి తీరవాలా. కాపట్టి, ముద్దాయిల్ని కమిట్ సేసే దాసిగ్గా - కోర్టువార్ని నిండా కోరి పారిదించుకుంటుండాం- (కూర్చుండును).

మేజి....(ఏమో వ్రాసికొని) పంతులుగారు! మీరు?

పంతు...(లేచి) అయ్యా! మా ముద్దాయి రఘునాధరావుగారి మీద సాక్ష్యమేమియు లేన ట్లొప్పుకొని ప్రాసిక్యూటరుగారు నా కేమియుఁ బని లేకుండఁ జేసినారు. అయిన, నొక రెండు విషయములలో నాయన కొంచెము పొరపడినారు. ఈ కుట్రలో మా ముద్దాయిగారు చేరియున్నారనుట కించుక యు నవకాశము లేదు, కాలకర్మవశమునఁ

గస్తూరి సంబంధము కలిగినను- భార్యయైన నాయన ప్రతికూల బుద్ధి కలవారు కారు. ఆయనకు ధన మవసర మైనచో నామె నడిగియే తీసికొనఁగలరు. ఆయన యడిగినచో నామె యడ్డు చెప్పనదియుఁ గాదు. లోఁగడ నొకసారి యామె తనయొద్ద నున్న మూఁడువేల రూపాయల నాయన యడుగకుండనే యిచ్చినట్టు విశ్వాసరావుగారు చెప్పియున్నారు. ఇట్టి స్థితిలో, నట్టియిల్లాలి నాయన చంపించినారనుటకంటె నసంగతమింకొకటి యుండదు! ఆమె తండ్రిగారివల్ల నామెకు వచ్చిన యాస్తి నెట్లయిన వ్రాయించుకొని రావలసినదని శర్మయుఁ, గస్తూరియు రఘునాథరావుగారిని సర్వవిధముల వేధించినట్లును ఆయన నిరాకరించినట్లును విశ్వాసరావుగారి సాక్ష్యమువల్ల విస్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ఆయన ద్వారా తమయాట సాగకపోవుటచే-నామెను గడ తేర్చినచో న య్యాస్తి కాయన హక్కుదారు లగుదు రనియు, నప్పుడు దా మాపోశనము పట్టవచ్చుననియు నూహించి, శర్మయుఁ గస్తూరియుఁ గలిసి, సాహసికుఁడయిన రంగనిచే నీ హత్య జరిపించినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. కాఁబట్టి, ఘనతవహించిన కోర్టువారు, దోష రహితులయిన మా ముద్దాయిగారిని తోడనే విడుదలచేయ గోరుచున్నాను. (కూర్చుండును).

మేజి....(ఏమో వ్రాసికొనును)

వెంక...(మెల్లగా) బారిష్టరు బావయ్యగారూ! ఫీజుకోసం ఆలోచించక బింకంగా పని చెయ్యాలి సుఁవండీ! పాతస్నేహం పరాకు పడొద్దని మా యక్కయ్య మీతో మరీమరీ చెప్పమంది.

నాయ...(మెల్లగా) సాక్షుల నెల్లా సాగదీశానో చూచావా? ఆర్గ్యుమెంటులో మేజిస్ట్రేటుగారి నెల్లా హడలగొట్టేస్తానో చూడు! ఒకవేళ కమిట్ చేస్తాడనుకో- సెషన్సుకోర్టులో క్షణాలమీద విడిపిస్తాను! అక్కడా కాకపోతే- అపీలో అరనిమిషం పని!

మేజి...ఏమి నాయుఁడుగారు! మీ రేమి చెప్పెదరు?

నాయ....(లేచి) అయ్యా! ప్రాసిక్యూటరుగారూ, పంతులుగారూ చెప్పిన దానిలో పాయింటు నిల్లండి. సాక్షులు చెప్పిన మాటల్లో సంబంధం సైఫరండి. పోలీసువారు మొదట, మొదటి ముద్దాయిని మాత్రమే అరెస్టు చేశారు. మిగతావారిని అక్రమంగా నిన్న సాయంకాలం చేశారు. ఇది క్రిమినల్ ప్రోసీజరునకు కేవలం విరుద్ధం. (బల్ల గుద్దుచు) ఈ వొక్క పాయింటుమీదనే ఈ కేసు త్రోసివెయ్య బడవలసి వుంది. స్మిత్ అండ్ కో వారి యేజంటు దాఖలుచేసిన ఉత్తరం శర్మగారు వ్రాసిందికాదని నేను స్పష్టంగా చెప్పగలను. శర్మగారి దస్తూరీకిన్నీ, దానికిన్నీ సంబంధమేలేదు. అందువల్ల- ఆ వుత్తరం ఆయనపేరుపెట్టి యితర్లు వ్రాసిందిగా అవశ్యం నమ్మ వలసివుంది. అదిగాక శర్మగారు ఎల్. ఏమ్. పీ. ప్యాసయిన వారు. అటువంటివా రిటువంటి పనికి అంగీకరిస్తా రనడం అన్యాయం! నిర్మలాంబ మంచంమీద దొరికిన లెటరు కస్తూరి వ్రాసిం దనడానికి కారణాలేమీ లేవు. దాన్ని కస్తూరి వ్రాస్తుం డగా చూచిన సాక్ష్యం లేదు. కస్తూరి యుత్తరాలని విశ్వాసరావుగారు దాఖలుచేసిన కాగితాలన్నీ కల్పితాలు. పోలీసువారూ,విశ్వాసరావు గారు కలిసి యీ ఫోర్జరీచేసి వుంటారు.

ప్రాసి....(లేచి) ఐ రిక్వెస్టు దీ కోర్టు టూ నోట్ దట్ వర్డింగ్!

నాయ....ఓ-నేను ముద్దాయీల ప్లీడర్ని- నా యిష్టంవచ్చినట్టు మాట్లాడ డానికి నాకు కావలసినంత అధికారం వుంది. కావలిస్తే కలకట్టా ట్వంటీ సెవెన్ చూచుకోండి!

మేజి...గో ఆన్! గో ఆన్! డోన్ట్ వేస్టు మై టయిమ్!

నాయ...చిత్తం-చిత్తం. కస్తూరి చక్కదనంలోనూ, సంగీతంలోనూ కూడా చాలా పేరుపడ్డ మనిషి. అది గజ్జెకట్టిం దంటే అన్న

హారాలు మానేసి కూర్చుంటారు, కొమ్ములుతిరిగిన వారంతా దాని కొంపచుట్టూ తిరగడం నేను స్వయంగా యెరుగుదును. దానికి ధనమే కావలిస్తేకొంపలూ, గోళ్ళూ తెగనమ్మి తెచ్చియిచ్చేవారు కోటిమంది వున్నారు. ఈయాస్తికోసం దానికింతపని చెయ్యవలసిన యవసరం యేమీలేదు. ఇక సాక్షుల సంగతి చూతాం. ఈ కేసులో అట్టెండైన సాక్షులు ఆరుగురు. స్మిత్ అండ్ కో వారి యేజంటు సాక్ష్యం చిల్లిగవ్వకు కొరగాదు. పోష్టు జవాను శర్మ గారి కాపార్శిలు ఏ డేటున డిలివరు చేసిందీ చెప్పలేకపోయాడు. పార్సిలుమీద స్మిత్ అండ్ కో వారిపేరున్నదంటాడు. ఆ పేరు తానెందుకు చదివాడో – డేటు మరిచిపోయినవాడా పేరెందుకు మరిచిపోలేదో కోర్టువారు ఆలోచించవలసి వుంటుంది. ఆ పార్సిలులో వున్నది ప్రసిక్ ఆసిడ్డని అసలే చెప్పలేకపోయాడు. కాబట్టి, యీసాక్ష్యానికి గడ్డిపరకపాటి విలువలేదు. రంగి, తన మొగుడు తనకు ఫాల్స్ ఇన్ఫర్మేషన్ చెప్పి తన్ను నిర్మలాంబ గారియింట పండుకోవడానికి వెళ్ళకుండా చేసినట్టు చెప్పింది. ఇది కేవలం విరుద్ధం. నిజంగా మొగుడల్లా చెప్పినా-నిశ్చయంగా కోర్టు వారియెదుట యేపెళ్ళామూ ఆసంగతి వప్పుకోదు. కాబట్టి, యిది కల్పన సాక్ష్యమన్నమాటస్పష్టం. ఇక్కడికిముగ్గురైనారు. కడమ ముగ్గుర్లో ఇద్దరు పోలీసు జవానులు. పోలీసువారి సాక్ష్యానికెంత విలువ యివ్వాలో కోర్టువారికి విశద మయ్యే వుండును. రాత్రి రెండు గంటలవేళ రంగణ్ణి చూచానంటాడు! రాత్రి రెండు గంటలవరకూ బీటులో మేలుకున్న కానిస్టేబులును నే నిదివరకు చూడలేదు! ఆరాత్రి రంగడు కట్టుకున్నది తెల్లపంచని రంగి చెప్పింది-యెఱ్ఱ పంచంటాడు కానిస్టేబిలు. కాబట్టి వీళ్ళ సాక్ష్యం కంగాళీసాక్ష్యం అని చెప్పక తప్పదు. ఇక విశ్వాసరావుగారున్నారు.

ఈనాటకాని కీయనే నాయకుడు. ఇదే కోర్టువారు ముఖ్యంగా వినవలసిన సంగతి. ఈయన కస్తూరిని కామించినందులకై రఘునాధరావుగా రీయన్ని డిస్మిస్ చేసి ఆ వుద్యోగం శర్మగారి కిచ్చారు. ఈకారణంచేత, కస్తూరిమీదా, శర్మమీద కార్పణ్యం వహించి, కసి తీర్చుకొనేనిమిత్తం-శర్మగారిపేరుతో స్మిత్ అండ్ కో వారి కుత్తరంవ్రాసి, ప్రస్సిక్ఆసిడ్ తెప్పించి, పోస్టు జవాన్ని కట్టి శర్మగారికి తెలియకుండా తనకు డిలీవరీచేయించుకుని, దాన్ని ప్రయోగించడానికి రంగణ్ణియేర్పాటుచేసి, తనమీద అనుమానం తగలకుండా పోయేనిమిత్తం పొరుగూరు చక్కాబోయి, పనిజరిగి నట్టు తెలిసినతరువాత పరస్పరంగా మొన్నరాత్రి చక్కావచ్చి నిన్న పోలీసువార్నికట్టి నిష్కారణంగా కస్తూర్ని, శర్మగార్ని అరెస్టు చేయించారు. రంగడికి తాము కంపువా యిచ్చినట్టూ, రంగి తమయింట్లో చాలాకాలం పనిచేసినట్టూ ఆయనే వప్పు కున్నారు. అందువల్లనే, ఆ యిద్దర్నీ, యీవ్యవహారంలోయిట్టేపని ముట్లుగా చేసుకోగలిగారు. ఆ యింట్లో దొరికిన ఉత్తరమున్నూ దాన్ని ప్రూవు చేయడంకోసం దాఖలుచేసిన యితర వుత్తరా లున్నూ, ఆయన సృష్టించినవే. కాబట్టి కోర్టువారీ సంగతులన్నీ గమనించి, మాముద్దాయీ లిద్దర్నీ విడుదల చేయించుటకున్నూ విశ్వాసరావుగారిపై తగుచర్య జరిపించుటకున్ను కోరుతున్నాను.

మేజి... రఘునాధరావుగారు! మీరు నేరము చేశారా?...పలుకరేమి?
మిమ్ములనే!-మీరు నేరము చేసినారా?

రఘు... (పిచ్చివానివలె) నేనా? నేరమా!- యేమినేరము చెప్పుమా!-
ఆఁ! అర్థమైనది! అయ్యో! నే నేపాపము నెఱుఁగను!

మేజి.... (వ్రాసికొని) శర్మగారు! మీరో?

శర్మ.... అయ్యో! నేను చెప్పఁదలఁచినది సెషన్సులోఁజెప్పుకొనెదను.

మేజి... ఆల్ రైట్! (కస్తూరివంకఁ జూచి) నీవో?

కస్తూ... అయ్యా! సత్యము చెప్పినచో మహాప్రభువులు మన్నించి, సాక్షిక్రిందఁదీసికొందురని పోలీసువారు చాలాదూరము చెప్పినం దునయదార్ధము మనవి చేసికొన్నాను. ఆయుత్తరము నేను వ్రాసి నదే. అఁడుది వ్రాసినఁగాని, యాఁడుది వ్రాసినట్లుండదని శర్మ గారు నన్ను చాల బలవంతంపెట్టి వ్రాయించినారు.

మేజి.... (వ్రాసి, రంగనివంకఁజూచి) ఏమిరా- నీ వేమి చెప్పెదవు?

రంగ...బాబయ్యా! నాకొంప తీసినోడూ యీ సెర్మబాబేనండి! ఆ వుత్తరం తలకింద పెడితే, అనుమానం యెవరిమీద తగల్దని సెప్పేసరికీ, ఆమాట నమ్మి రెండొందలకోసం ఆసపడి-ఆతాగిన తిమ్మిర్లో, ఆయమ్మను పున్నెంకట్టుకున్నానండి! బాబుగార్నిపట్టు కున్నాకాణ్ణుంచీ, నాఅంతటనేనే ఆజరై నడిచిందంతా చెప్పెయ్యా లనుకుంటూంటే- పాపం దానంతటదే బద్దలయింది!

మేజి...(ఏమో వ్రాసి) మొదటి ముద్దాయి నిర్దోషిగాఁ దోఁచినందున విడుదల చేయుచు-కడమముద్దాయిలను కమ్మిట్ చేయడమైనది. (విశ్వాసరావు చటాలున రఘునాధరావుగారిని కౌగలించుకొని యీవలికిఁ దీసికొనిరాఁగా-వారివెనుకఁ దెరపడును)

రఘు... మామగారు! నా యపచారము లన్నియు మన్నించి, నన్నీ విపత్తునుండి రక్షించినందులకు మీ కనేకవందనములు! కానీ, యీ గండముకడచినందులకు నాకావంతయు సంతోషములేదు. ఏ మందురా?

సీ. కులగోత్రములు మాపుకొని రేపవలు మద్య
పాన మొనర్చిన పాపఫలము
ఎగ్గు సిగ్గులు వీడి యే వేళ వెలయాలి
పంచను బడియున్న పాపఫలము

బండ్లి యాడిన నిజధర్మ
పత్ని నేడ్పించిన పాపఫలము
దూరదృష్టి ముడిగి దుష్టులతో సహ
వాస మొనర్చిన పాపఫలము

అన్నముం బున్నెము నెఱుంగనట్టి మిమ్ముఁ
బరుషవచనంబు లాడిన పాపఫలము
నేఁడు గాకున్న, మఱియొక నాఁడయినను
బిడ్డతోఁగూడ ననుభవింపంగ వలదె!

విశ్వా... బాబు! కడచినదానిని మఱచి కర్తవ్యమాలోచింపుఁడు.

రఘు... ఆలోచన కేమున్నది. ఆమెయాస్తియు, నాజీవితమునుగూడ మద్యపాన నివారణమునకై వినియోగించి - పరలోకమునందైన నామె యాత్మకు పరిపూర్ణశాంతి కలుగఁజేసెద.

విశ్వా... అట్లయిన, నాజీవితముకూడ నా యుద్యమమునందే కడపెద ఈపూఁటకు మంగళాశాసనము కావించి, యింటి కేగుదము.

సీ. దేశంబు నానాఁట నాశంబుఁ గావించు
మద్యపానము రూపు మాయుఁ గాక!
పేదసాదల నెల్లఁ బీల్చి పిప్పి యొనర్చు
కల్లంగడులు నేలఁగలియుఁ గాక!
సంసారులను ముష్టి సన్యాసులం జేయు
రమ్ముకొట్లను దుమ్ము రాలుఁ గాక!
సంస్థానములను శ్మశానంబులం జేయు
బ్రాందిషాపులు మూలఁబడెడుఁ గాక

విధిగ నేఁటేట నీపాడు విషపునీళ్ళ
కొఱకు వ్యయ మగు కోటానుకోట్లు, దేశ

కు దిక్కు దరిద్రులు ముదుకఖాడు
ముదుకగుడ్డలనేని పొందుదురుగాక!

శ్రీమజ్జగద్గురు శంకరభగవత్పాద ప్రసాదాసాదిత షట్కాకవిబిరుదాంక
భారద్వాజ గోత్రార్ణవ శశాంక, కవిఘంటా కలాప హస్త
కాళ్ళకూర్యన్వయ ప్రశస్త, బంగారురాజ కవిరాజ
తనూజ, నారాయణరాయామాత్యబిడౌజః
ప్రణీతంబగు మధుసేవా ప్రకరణము

సంపూర్ణము.

Blank Page

114

ఈ రచన గురించి....

త్రాగుడు (మద్యపానం) జాతి జీవనాన్ని నవనాడులూ క్రుంగదీస్తూ జన జీవనాన్ని హేయంగా, హీనంగా తమ బ్రతుకుల పతనానికి, తమ కుటుంబ సర్వనాశనానికి ఎలా హేతువు అవుతుందో, నరకం అవుతుందో నిరూపిస్తూ కళ్ళకు కట్టినట్లు మన ముందు ఉంచుతుంది ఈ రచన.

ఈ రచనా కాలం—1926

ఆనాడు 'కల్లు మానండోయ్, కళ్ళు తెరవండోయ్' అని ఆలపించిన ఆ గొంతుకలు ఈనాడు ఎలా పూడిపోయి వీధి వీధినా, గ్రామ గ్రామానా బ్రాందీ షాపులు, బారులు తెరిచి నైతిక పతనానికి హేతువై అమాయక ప్రజల రక్తంతో నిండిన ఆ రూపాయి లేందే ప్రభుత్వం నడవదు - నడుపలేము అంటుంది !

గాంధీజీ ! ఎక్కడున్నావయ్యా ? జాతీయోద్యమమా ! ఏ కాలగతిలో కలిసిపోయావు?

Check List

Book Number	B.V.P01M372	**Date**	11/02/21
Front Cover	Yes	**Back Cover**	Yes
Blank Pages	C2, 113		
Missing Pages	NO		
Prepared	Lakshmi	**Scanned**	K Dorwed
BOOK SIZE	H 7.4 W 4.9	**Pages**	117